

Bányász Rezső

Diplomatanegyed

2003

©Bányász Rezső

ISBN 963 85467 86

Kiadja a Progressio Kiadó Kft.

Felélős kiadó: Vajda János

Szedés és tördelés: Molnár Klára és Baumgartner Zoltán

Borítóterv: Botta Melinda

Készült: **DELTA NYOMDA KFT.** (283-8113)

*„Nem lehet mindig megtenni azt, amit meg kellene tenni,
de mindig meg kell tenni azt, amit meg lehet.”*

Bethlen Gábor

Tartalom

Bevezetés:	Mit ér a diplomata, ha magyar?	7
I. fejezet:	Diplomáciai kisszótár újságolvasóknak	17
II. fejezet:	A Külügyminisztérium sajtófőosztálya és az a híres „ország-image”	33
III. fejezet:	Mit ér egy kis ország szava az ENSZ-ben?	64
IV. fejezet:	Nagykövet Saint James udvarában Két poszt között A királynő hintóján a Buckingham Palotába Lady Di és Charles herceg álomesküvőjén Egy forradalmár és egy konzervatív: Kádár János és Mrs. Thatcher találkozásai	81
V. fejezet:	„Mosolygós szempár és jólnevelt arc...” Ruha teszi a diplomatát? Cocktail este hatkor Diplomácia a vacsoraasztalnál	120
VI. fejezet:	Hídépítés Kanadában – Váratlan hazahívással	136

VII. fejezet:	Halhatatlan barátok – feledhetetlen találkozások	157
	Lajtai Lajos, az operettkirály	
	Doráti Antal, a legnagyobb magyar karmester	
	Topol: Az első „Hegedűs a háztetőn”	
	George Mikes – Mikes Gyuri, a halhatatlan humorista	
	Zsuzsi Roboz, a kiváló festőművész	
	Olof Palme mártíromsága	
Befejezés:	A diplomata érdemrendjei...	189

MIT ÉR A DIPLOMATA – HA MAGYAR?

Egy diplomataélet tapasztalatainak rövid és – szándékaim szerint – a fárasztó komolykodást lehetőleg nélkülöző leírását tartja kezében az olvasó. Cikázni fogunk a világ sok táján, elutazunk Stockholmba és New Yorkba, Londonba és Ottawába, s közben – időnként csak futólag – megismerkedünk történelmi nevekkal, nemzetközi nagyságokkal, akik így vagy úgy, megérintették életünket. Bepillant-hatunk az ENSZ tevékenységébe, elmegyünk az „álomesküvőre”: Lady Di és Charles herceg lakodalmára; találkozunk azóta eltávozott halhatatlanokkal: Lajtai Lajossal, az operettkirályal, Doráti Antallal, talán minden idők legnagyobb magyar karmesterével, George Mikes – Mikes Gyurival, a magyar humor „britté” alakításának nagyszerű mesterével és sok más társukkal. Megemlékezünk a rendkívül tehetséges, ifjú és valóban baloldali svéd miniszterelnök, Olof Palme mártíromságáról, és sok más feledhetetlen ismerősről, örök barátról...

De legelőbb is: bár Magyarországon a képernyőről, a lapok hasábjairól vagy személyes találkozásokból elég sokan ismernek, mégis illik tisztességesen bemutatkozni.

Ki tagadhatná, hogy az egyes ember életében jórészt meghatározó szerepe van annak, hogy hová – milyen családba, szűkebb-tágabb környezetbe –, hol és mikor szüle-

tett. Hol és miként szerezte meg első, meghatározó élményeit, ismereteit.

Én 1931. január 9-én Szombathelyen születtem, a mai naptól visszatekintve tehát már a múlt században, azaz most már az elmúlt évezredben. Ez a történelemben nem igazán otthonosok számára így nem sokat mond. Talán jobban eligazít, ha azt mondom, hogy 1931-ben még javában tartott a két világháború közti, végig átmenetinek érzett békeidőszak. Hat évvel később, 1937-ben, amikor beiratkoztam a püspöki elemi iskolába, az újságokból is, édesapám gyakori katonai továbbképzésre való behívásából is már az új világégés szele érződött ki. És már javában folyt a szocializmus építése, amikor jogi diplomát szereztem a budapesti ELTE-n.

Mint említettem, szülővárosom Szombathely volt, Vas vármegye büszke fővárosa. Ezt a büszkeséget tudatosan plántálták már a kisgyerekekbe is. Az elsők között tanultuk meg az iskolában, hogy városunkat 1900 évvel korábban alapították meg a római ősök. Eredeti elnevezése Sabaria volt – Sabaria Colonia Claudia –, mivel az „isteni” Claudius császárnak köszönhette városi rangját. Szombathelynek a II. világháború kezdetekor nagyjából negyvenezer lakosa volt. Az akkoriban, sajnálatosan, nagyon komolyan számító vallásmegoszlás szerint a túlnyomó többség – a mi nagy családunk is – római katolikus volt; a hatalmas püspöki székesegyház mellett a Ferenceseknek és a Domokos-rendieknek is külön templomuk volt. De szép templomba járhattak az evangélikusok is. S mivel a városnak viszonylag nagy – négy és fél-ötezres zsidó lakossága

is volt – zömében mesteremberek, pékek, villanyszerelők, üzlettulajdonosok, ügyvédek, tanárok, itt volt az ország egyik legszebb zsinagógája is. Ezt mindenki csak zsidó-templomként tisztelte, s legutóbb örömmel láttam, hogy ma is sértetlenül fennáll...

A világnézet az emberben nyilvánvalóan nem egysapásra, egyetlen angyali sugallatra vagy egy ember hatására alakul ki. Ami a családi hatást illeti, a mi nagy családkunk két ágból eredt. Édesapám egy kis burgenlandi faluban született, de magyar családból. Édesanyám az egyik legősibb magyar faluból, Jákról származott, de a földnélküli szülők, sok-sok gyermekkel már korán a városba költöztek, megélhetést keresve. Ez nem sikerült túlságosan elsőfokon: a nagypapa városi utcaseprő és magánsuszter lett. A gyermekek azonban egytől-egyig iparosemberek lettek, s a lányok is festőkhöz, villanyszerelőkhöz, kőművesekhez mentek férjhez. Édesapám eredeti szakmája szintén villanyszerelő volt, de sok más munkából is próbált megélni, családjának kenyeret adni. Így volt pincér, városházi altiszt, vasúti segédmunkás. Gyakran kellett munkahelyet változtatnia, mert – édesanyám szerint – „folyton jártatta a száját...”

A legnehezebb időkben is szakszervezeti tag volt és tagja volt a Szociáldemokrata Pártnak is. Nagyon szeretett olvasni, újságot is járatott, esténként pedig mindig a rádiót hallgatta. Gondolatai a népnymorról, a munkanélküliségről, az ország helyzetéről, meg az „urakról” egy tipikus baloldali módra gondolkodó, kisvárosi munkásember nézetei voltak. A II. világháború felé haladva őt is egyre

gyakrabban hívták be katonának. Aztán, ahogy kitört a háború, a szombathelyi tarackos tüzerekkel ő is az orosz frontra került. „Szakaszevezető, címzetes őrmester” rangban súlyos harcokat élt át. Sztari Oszkolnál érte egységüket a szovjet áttörés; élete végéig szidta az elégtelen, rossz felszerelést, amivel a frontra küldték őket, s a bakancsot, amiben a két nagylábujja lefagyott. Csoda-e, hogy ő is, én is a háborúk meggyőződéses ellenfele lettem?...

Az otthon után a másik, döntő befolyást nézeteimre az olvasás, a tanulás, az iskola gyakorolta. Kisgyerekkorom óta nagyon szerettem olvasni, ami a kezembe került, mindent elolvastam. Az iskolákkal alapjában nagy szerencsém volt. Kitűnő alapokat adott már a négyosztályos püspöki elemi iskola is, nagyszerű tanítókkal. Kitűnő eredményeim alapján tandíjmentes tanulóként, szegénydiák létemre is felvételt nyertem a nyolcosztályos Premontrei Gimnáziumba. Tanáraink – premontrei kanonok-papok – rendkívül felkészült, tudós, művelt emberek voltak. Mivel rendjük nagyon gazdag volt, a nyári szünetben a tanárokat gyakran utaztatták külföldre is. A latin nyelv mély ismerete a gimnáziumban alapvető követelmény volt, de további két nyelvet is tanulni kellett; én a németet és a franciát választottam.

Az iskola szelleme már inkább lázadozásra készítetett. Szigorú tekintélyuralmi elvre épült, ahol a felsőbb véleményeket töprengés és kritika nélkül kellett elfogadni, a tanítások szentek voltak. Aligha csoda, hogy a felszabadulás után, a még valódi „népi demokrácia” követelései között, a demokratikus ifjúsági szövetség, a MADISZ lelkes szom-

bathelyi aktívjaként én is az iskolák államosításának híve lettem. Ekkoriban, tehát még középiskolásként, végeztem el az első politikai tanfolyamokat, ismerkedtem meg az első marxi – ma már tudom, hogy leegyszerűsített – tanítással. De én ezekből csak azt éreztem meg, hogy teljesen megfelelnek a mi saját tapasztalatainknak, az életünk, a szegénységünk tanúskodik igazukról...

1949-ben kerültem Budapestre, a Jogi Egyetemre és a Szerb utcai jogász kollégiumba. Kitűnő társak és kiváló tanárok teremtettek pillanatok alatt természetes hangulatot körülöttem. S mivel már Szombathelyen, a helyi lapnál megismerkedtem az újságírás mesterségével, tüstént dolgozni kezdtem az ifjúsági lapoknál. A munka és a tanulás nálam – mint sok más kortársamnál – végig együtt haladt. És mindenkor azt igyekeztem a magam eszközeivel elősegíteni, hogy a központilag meghirdetett baloldali politikai elvek valóban az emberek sűrűjét, a nem-elvont népet segítsék, szolgálják, gazdagítsák, bátorítsák. A felemás eredményről az elmúlt évtizedek hazai eseményei tanúskodnak...

Új, s kétségkívül magasabb dimenzióba került az életem, munkám, amikor – főként történelmi olvasmányaim, érdeklődésem hatására – 1961-ben felvételt nyertem a Külügyminisztériumba. Egy évvel később már roppant energiával kezdtem meg munkámat sajtóattaséként Svédországban. Mindent el akartam mondani a svédeknek Magyarországról, s egyúttal mindent megtanulni a svéd tapasztalatokból. Kezdetől nagyon tetszett a svéd baloldal által megteremtett – bár a miénktől lényegesen eltérő – „jóléti

állam". Arra törekedtem, hogy országaink között kitűnő kapcsolatok alakuljanak. Egy későbbi korszakban – már tájékoztatási államtitkárként – én javasolhattam a magyar kormánynak, hogy emlékművet állítsunk a tragikus sorsú, ifjú svéd miniszterelnöknek, Olof Palmenak Budapesten.

Szerencse kísért diplomáciai pályám további állomásain is. Négy évet tölthettem New Yorkban, az ENSZ székhelyén. Azóta is a világszövetség meggyőződéses híve vagyok: nem egy-két, vagy maroknyi államnak, hanem a nemzetek közösségének kellene végre irányítania a valóban globálissá váló világot. Mind itt, mind későbbi állomáshelyeimen: Angliában és Kanadában, ahová nagykövetként vitt a sors – rengeteg kiváló emberrel ismerkedhettem meg, s tapasztalataimat igyekeztem írásokban, könyvekben is megfogalmazni. Máig is úgy érzem, hogy a népi, a szocialista Magyarország a hatvanas évektől kezdve egyre megbecsültebb, elismertebb tagja volt a nemzetek közösségének. Végére is bennünket dicsért az elsőként Budapestre látogató konzervatív miniszterelnök, Mrs. Thatcher, akit nekem volt szerencsém elkísérni. Még az amerikaiak is nekünk adták vissza a koronát...

Arról, ami az elmúlt tíz évben történt, majd a történelem ítél. Jómagam attól tartok, hogy a régi-új tőkésosztály ugyanazokat a hibákat követi el, amiket egyáltalán nem dicső elődei követtek el. Az ország külföldi kiárúsításának veszélyes méretei, a túlságosan gyors egyéni meggazdagságra való törekvés, s egyúttal a lakosság mintegy nyolcvan százalékának lesüllyedése egy 30-40 évvel ezelőtti életszínvonalra, nem a különböző pártelőjelekkel folyta-

tott, de alapjában jobboldali politikát dicsérik. Ezért az alapvető népi, baloldali nézeteket – a világot vagy ezt a kis hazát illetően – nem feladni, vagy zsebre-szólóan felülvizsgálni kell. Ellenkezőleg: párttól, hatalmi csoportosulástól teljesen függetlenül úgy kell alkalmazni, hogy a mai magyar társadalom és a nemzeti jövő kérdéseire válaszoljanak...

*

De talán még mindig nem adtam megbízható választ a bevezetés címében megjelölt kérdésre: „*Mit ér a diplomata, ha magyar?*” Remélem, a könyv fejezetei majd adnak némi eligazítást, s persze sok-sok érvet is arra, hogy egy kis országnak is, mint a miénk, érdemes jó! felkészülni, a szakma törvényei alapján a világon mindenütt elfogadott diplomáciai kart fenntartania.

Diplomatának lenni ugyanis felettébb embert próbáló, de gyönyörű szakma. Az egyetemi végzettség, a speciális nemzetközi-jogi ismeretek, a magyar történelem, a néprajz, a kultúra, a társadalom főbb kérdéseiben való eligazodás csak alapfelkészültséget ad. Az életben itt valóban gyakran kell készen állni a teljes váltásra. Mielőtt kihelyeznek egy külföldi országba, vagy megbíznak Magyarorszáг képviselőtével valamely nemzetközi szervezetben, tucatnyi könyvet és persze sok száz nyílt vagy bizalmas jelentést, táviratot kell áttanulmányoznod. Meg kell ismerkedned egy másik nép, népcsoport történelmével és társadalmával, politikai berendezkedésével, főbb szokásaival, hagyományaival, vezető személyiségeivel stb. Tudnod kell, hogy kik számítanak ott úgy általában, s kiknek a jó

szaván, befolyásán múlik, hogy fejlődjenek kapcsolataink a világnak azon a részén. Kik az ott élő magyarok, vagy egykori honfitársak, és miként állnak ők az óhazával?

Az, hogy tudnod kell egy-két alapnyelvet, amit a nemzetközi érintkezésben a leginkább használnak, úgyszólván magától értetődő, ha már ezt a pályát választottad. De ezzel a nyelvtudással csak a munkád leghivatalosabb részét tudod ellátni: meg tudod fogalmazni, és meg tudod érteni az államközi kapcsolatok legfontosabb iratait – a Jegyzékeket – és a leveleket. Hivatalos beszélgetéseket – tárgyalásokat, „eszmecserét” folytathatsz a fogadó állam hasonló szakmában jártas, tehát nagyjából azonos felkészültségű tisztviselőivel.

Ez persze, aligha segít abban, hogy egy ritka vagy kisebb nyelvet beszélő országban eljussál a szomszéd utcáig. Vagy még addig sem. A lakás, a bevásárlás, a gyermekek iskoláztatásának ezernyi intéznivalóját „természetesen” csak a fogadó ország nyelvén, az adott közösség nyelvén tudod intézkedni. De még ha le is venné valaki rólad ezt a „hétköznapi” terhet, azt, hogy miként gondolkoznak ott az emberek saját életükről, kormányukról és miként vélekednek rólunk, a velünk való kapcsolatok fejlesztéséről – csakis a saját anyanyelvükön ismerheted meg.

Szép dolog a globalizmus megannyi gyümölcse és nagyon is hasznos a tájékozódásban. De a „CNN” és a „Sky” televíziók adataiból csak azt tudod meg, hogy hogyan értékeli az Amerikai Egyesült Államok vagy Anglia az adott eseményt, nemzetközi történetet. De a világ továbbra is kétszáz-egynéhány, nagyjából –egészében önálló – szuverén!

– államból áll. Fontos dolgok a különböző szövetségek is: az én időmben ezek voltak a mi számunkra a Varsói Szerződés és a KGST (aki már nem emlékezne: a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa) – manapság a NATO.

De – mindnyájan tanúi lehetnek –, ha egyszer Hegyeshalomnál átléptük a határt külföld felé, valamennyien egyszerűen és letagadhatatlanul magyarok vagyunk. Semmilyen szövetség, előkelő kapcsolat nem tesz bennünket szebbé, mássá, fontosabbá, mint egy tízmillió, kis, közép-európai nép gyermekeivé. Ha itthon jól mennek a dolgok, ha okosan alakítjuk hazai és nemzetközi ügyeinket – mindenekelőtt békében, jól megvagyunk szomszédainkkal –, akkor becsülnék bennünket. Ha nem pártvillongásoktól és korrupciótól, rasszizmustól és idegengyűlölettől hangos a magyar táj, becsülettel fogadják köszöntésünket.

Ha nem ez a helyzet, a diplomácia csak kozmetikai kezelésre képes. Nem dicsekvésként akarom mondani, de Magyarországnak hagyományosan jól felkészült, tehetséges, ezért nemzetközileg is elismert diplomáciai kara volt mindenkor. Az volt a hatvanas évektől is, a konszolidált Kádár-korszakban, amikor folyamatosan megszabadult a Rákosi-rendszer ostobaságaitól és tehetségtelen „titán kádereitől”. (Aki még nem hallotta volna: „titán kádereknek” nevezték el a köznyelvben azokat a politikai, megbízhatósági okokból valamely tisztségre kinevezett embereket, akiket főnökeik ekként ajánlottak be az új pályára: „Ti tán használni tudjátok az illetőt...”)

Politikai kinevezések diplomáciai tisztségre természetesen rendkívül általánosak. Az USA-ban minden nagykö-

vetnek fel kell ajánlania állását az új elnöknek, s általában le is cserélik őket az elnökválasztáskor (nagyon gyakran olyanokra, akik sok pénzt adtak az elnöki kampányra). A lényeg itt is a minőségen van: érti-e az új nagykövet, hogy hol van és miért küldték oda. Vagy legalább: nem zavarja-e feleslegesen a szakértő diplomaták tevékenységét?...

Diplomaták körében jól ismert a kissé cinikus – de, sajnos igaz – mondás: „*Caligula császár a lovát is kinevezte Consulnak...!*” De sok Caligulával találkozhattunk az elmúlt fél évszázadban! Sőt, mintha manapság időnként még szélesebb körből is választanának... Ki tudja, hátha a merész merítésből még igazi halakra is akadnak.

Azért hadd védjem meg Caligula császárt is. Amikor ő uralkodott, kissé hebehurgya módon az akkori Rómában, a „Consul” vagyis a „konzul” még nem külpolitikai, hanem belpolitikai tisztség volt...

DIPLOMÁCIAI KISSZÓTÁR GYAKORLOTT ÚJSÁGOLVASÓKNAK

*“Diplomata a fiú – úgy küld
a fenébe, szinte várod, hogy mehess...”
(Ismeretlen szerző aforizmája)*

Minthogy az államközi kapcsolatok mindennapos művelői –hídépítői, aknaszedői, hivatásos mosoly-fakasztói –a diplomaták, ezért azután létszámukat messze meghaladó gyakorisággal szerepelnek a nemzetközi sajtó hasábjain. Ennek persze hol örülnek e viszonylag szűk körű – bár a nemzetközi érintkezés, a globalizáció gyarapodása miatt egyre bővülő – kaszt tagjai, hol a fejüket fogják, hogy mit is rontottak el. Néha nem biztos, hogy kell a nyilvánosság, néha biztosan rossz. Hiszen, ha az ellenérdekű külföldi fél (esetleg barát vagy szövetséges) túl korán szerez tudomást tervezett lépéseinkről, ő sem lesz rest, hogy a nagy sakktáblán megtegye a maga húzásait. Ezért a diplomatának, aki esetleg nagy titkok tudója, tudnia kell hallgatni, mint a sír. És tudnia kell – saját hazája arculataként – színpadi fősze-replőként nagyot alakítani.

Ebben a fejezetben a gyakorlott újságolvasóknak szeretnék egy könnyű diplomáciai mini-szótármagyarázatot a kezébe adni, hátha időnként hasznát tudják venni.

Attasétól – tanácsosig – diplomáciai rangrejtelmek

A diplomáciában, akárcsak a hadseregben, a legrészt alacsonyabb alá- és fölérendeltség, rang- és beosztás szerinti megkülönböztetés érvényesül. Rögtönzésnek, egyénieskedésnek itt nincs helye. Ha az amerikai nagykövet ünnepi fogadására X ország nagykövetségéről csak egy III. osztályú titkár megy el, az a kapcsolatok komoly elhidegülésének a jele. S ellenkezőleg: ha egy alacsonyabb rangú diplomatát a másik ország részéről tüntetően magasabb szinten fogadnak, annak már üzenet-jellege van. Ezt üzenik: érdeklődünk irántatok, figyelemre méltó volt néhány legutóbbi lépésetek; szimpátiával követjük törekvéseiteket...

De miként is állunk azzal a diplomáciai ranglétrával?

A lehető legalacsonyabb diplomáciai rang a *segéd-attasé* (pontosabban „attaché”). Általában az egyetemet éppen elvégzett, ezt a bonyolult szakmát a gyakorlatban tanulni kezdett fiatalok nyerik el ezt a rangot. A Magyar Külügyminisztérium egy időben még a titkárnők helyett is szívesen alkalmazott ilyen ifjú diplomata-tanoncokat, „az ellenség szőrös mancsa könnyebben beférkőzik a titkárnők körébe...” A külügyi tolvajnyelv akkoriban „Tökös Micik”-nek hívta ezeket a fiúkat. Kedvenc történetem, hogy az egyik fiút már hosszabb ideje mellőzték az előléptetésnél. Ezért azután az előírt s. attaché helyett elkezdte így aláírni a hazaküldött jelentéseit: „seg. attaché”. Erre már felfigyeltek az illetékesek, s valamelyik főnök intézkedett...

A diplomata rangsorban – s el ne feledjük: ez már végig tisztí rangsor! – a következő fokozat az attasé. De itt már megint magyarázkodnunk kell. Ugyanis a szokásos, ifjú diplomata-beosztotton kívül vannak – s ők azután igencsak gyakran szerepelnek – úgynevezett *szak-attasék*. Ilyenek a *sajtó-*, a *kulturális-*, a *kereskedelmi-* vagy éppenséggel a *katonai attasé*. Ezek mindegyike már igen komoly, mondhatni vezetői beosztás. A katonai attasék a leggyakrabban ezredek, a kulturális attasék nemritkán egyetemi tanárok, írók, a fogadó ország művészetének kimagasló ismerői, a sajtóattasék is többnyire komoly hazai sajtóháttérrel rendelkeznek.

Ezek után következnek a sorban a *titkárok*. A III. osztályú, a II. osztályú és a legmagasabb, az I. osztályú titkár. Gyönyörű, magyarázó jelleget sem nélkülöző eset történt első külföldi kihelyezésem alkalmával. Mivel 1962-ben, amikor sajtóattaséként kiküldtek Stockholmba, a svéd fővárosba, már 31 éves, egyetemet végzett és jó tízéves újságíró múlttal rendelkező diplomata voltam, a Külügyminiszter I. osztályú titkári rangot adományozott nekem. Nem sokkal kiutazásunk után egy hazai ismerős érdeklődött feleségemtől, hogy milyen diplomáciai rangot kaptam. Ő – a tényeknek megfelelően – azt válaszolta, hogy I. osztályú titkár lettem. Mire az illető ekként kommentálta sorsomat: „*De nagy kár, én azt hittem, legalább attasé lett!...*”

A hivatásos diplomata karban a legmagasabb rang a *tanácsosé*. Itt már csak két fokozat dukál: II. osztályú és I. osztályú tanácsos. Ennek a rangnak az eléréséhez már egy-

két külföldi kihelyezésen szerzett diplomáciai tapasztalat, nem kevés nyelvismeret, és bizony kor is szükséges. Akit nem kedvelnek kellően a mindenkori istenek, általában tanácsosként vonul boldogan nyugalomba. Hiszen – mint gyakran emlegetik – nagykövetnek már csak azokat választják és nevezik ki, akik valóban kiemelkedőt tudnak nyújtani a pályán, vagy akik ugyan kiváló személyiségek otthon, de akiket az éppen aktuális hatalmak szívesebben látnak az ország határain kívül...

Az újságolvasó gyakran találkozik még a *konzul* vagy *főkonzul* elnevezéssel. Sőt, úgy is mondanám, hogy az átlag állampolgár a diplomáciai képviselők közül egyedül velük találkozik időnként személyesen is. A nagykövetségek konzuli részlegei, osztályai, vagy az önálló Konzulátusok, Főkonzulátusok látják el ugyanis a két ország állampolgárai közötti, tömeges kapcsolatok ápolását. A nagykövetség diplomatái – általánosságban szólva – az államközi kapcsolatok ápolásán, fejlesztésén munkálkodnak. A konzuli apparátusra és vezetőire hárul a gyakorlati, mindennapi tevékenység.

A konzuli munkával való ismerkedés kezdődik azzal, hogy számos országba továbbra is – globalizáció ide, globalizáció oda, szövetségi tagság bárhova – vízumot kell kérni a beutazáshoz. Korábban, amikor még komolyabban vettük az államok egyenjogúságának a szent elvét, ha egy ország engedélyezte a mi állampolgáraink vízum nélküli beutazását, mi is szerződésben vállaltuk az azonos elbánást. Az USA állampolgárai például vízum nélkül utazhatnak be Magyarországra, míg a magyaroknak előbb szigo-

rúan folyamodniuk kell itt Budapesten, az Amerikai nagykövetség konzuli részlegénél. A vízumot azután vagy megadják vagy sem. A vízumkiadás ugyanis minden állam diszkrecionális joga (vagyis úgy dönt, ahogy akar – és ezt a döntést nem köteles megmagyarázni). De még ha eljutottunk is a new yorki repülőtérre, útlevelünkben az érvényes amerikai vízummal, az ottani határőrnek joga van megtagadni a beléptetést tőled – és ezt sem köteles senki megindokolni (ő úgy ítélte meg, hogy biztosan ott kívánsz végleg maradni, munkát akarsz vállalni stb.).

Ilyenkor azután egyetlen jogod marad: te is fordulhatsz a new yorki vagy washingtoni magyar konzulhoz, aki hibátlanul fel fogja jegyezni az esetet, s ha feletteseire utasítják – diplomata, így a konzul sem intézkedhet saját szakállára – szóvá teszi amerikai illetékeseknél. Természetesen a konzuloknak – akik általában mind jogvégzett szakdiplomáták – temérdek egyéb feladatuk is van. Hozzájuk fordulnak az adott ország szervei, hatóságai, ha a magyar állampolgárt baleset érte náluk, kórházba került vagy netán ott tartózkodása során elhalálozott. Ugyancsak hozzájuk fordulnak értelemszerűen a magyar állam polgárai, ha káruk, sérelmük akadt: ellopták a pénzüket, útlevelüket vagy bármilyen okból haza kellene segíteni őket.

S akkor még nem is beszéltem a kettős állampolgársággal, a külföldi rokonokkal kapcsolatos milliónyi, hétköznapi ügyről: a kapcsolatok kiderítéséről a netán boldogító örökségig, s a bíróság előtti képviseletig. Talán elég is így lexikon-szócikk erejéig egyelőre a diplomáciai kar ismertetéséből, hiszen végeredményben ez az egész könyv a

„diplomatanegyedek” munkásainak izgalmasan, fárasztóan színes életéről szól...

Ideiglenes ügyvivő: Amikor a nagykövet – a követség teljhatalmú vezetője – szabadságra utazik, vagy bármely más okból távol van az állomáshelyétől – ideiglenes ügyvivőt kell kijelölnie. Ez értelemszerűen a rangban őt követő diplomata-beosztott lesz, aki távollétében hivatalosan képviseli őt, illetve az országot a fogadó ország külügyminisztériuma és más hatóságai előtt. Ezt a tényt Jegyzékben is be kell jelenteni az adott ország Külügyminisztériumában. Az id. ügyv. – ahogy rövidítve aláírja rangját – időnként hosszú ideig is gyakorolhatja tisztségét. Ha ugyanis valamelyik ország valamiért komolyan megsértődik a fogadó országra, ezt azzal is kifejezheti, hogy egy időre hazahívhatja nagykövetét és „csak” ügyvivőt tart ott. De azzal, hogy az ügyvivőnek „ideiglenes” (ad interim) a jelzője, határozottan hangsúlyozza, hogy nem szakítja meg a diplomáciai kapcsolatokat, legfeljebb kissé jegeli.

Meg kell még jegyezni, hogy a szakmai szleng az ideiglenes ügyvivőt gyakran *ideges ügyvivőnek* titulálja, aminek gyakran meg is van az alapja. Az ügyvivő ugyanis korábbi munkája mellett, azzal együtt látja el a nagykövetség vezetését, de azért általában semmiféle többlet javadalmazást nem kap (ha csak a beosztottak irigykedését és rosszindulatát nem tekintjük annak).

Diplomáciai eszmecsere. A diplomáciai tárgyalásokról leggyakrabban az a meglehetősen semmitmondó mondat jelenik meg a sajtóban, hogy a felek „eszmecserét folytattak”. Ez – magyarul – nem jelent semmi többet, mint azt,

hogy a két diplomata (számos tanácsadó, szakértő társaságában) találkozott és ismertette országa hivatalos véleményét, finoman, diplomáciai stílusban.

Apropos: Diplomáták asztalánál gyakran megkérdezik a vendéget: tudja-e mi a különbség egy diplomata és egy igazán jó hírű hölgy között. Nos, a hiteles válasz a következő:

Ha egy diplomata azt válaszolja a másik fél javaslatára, hogy „igen” – az azt jelenti, hogy „talán”. Ha azt válaszolja, hogy „talán” – az azt jelenti, hogy „nem”. S ha úgy válaszol, hogy „nem”, akkor nem igazán diplomata.

De ha egy hölgy azt a választ adja, hogy „nem”, ez gyakran azt jelenti, hogy „talán”. Ha azt válaszolja, hogy „talán”, az már „igen”-t jelent. S ha habozás nélkül, rögtön „igen”-nel válaszol – akkor talán nem is olyan jó hírű a hölgy...

Diplomáciai Jegyzék. Eléggé gyakran olvashat az újságok bel- vagy külpolitikai rovatait böngésző ember arról, hogy valamely kormány Jegyzéket küldött a másiknak. Ezekben a Jegyzékekben vagy bejelentik valamely saját, új elhatározásukat, intézkedésüket (amennyiben az a másik országot érinti), vagy éppenséggel kérdést tesznek fel a másik ország valamely intézkedésével kapcsolatban, illetve tiltakoznak az ellen.

Legjobb, ha a legutóbbi időkből idézek fel példát az egyikre és a másikra is.

A 2001. év szerencsétlen nemzetközi szenzációja volt az Angliából kiindult száj- és körömfájás. E szörnyű és rend-

kívül súlyos gazdasági kihatásokkal járó járvány megállítására mind az európai, mind az azon kívüli államok rögtön számos állategészségügyi rendelkezést hoztak. Ezek részben a külkereskedelmi forgalmat, részben a személyek határforgalmát is érintették. Ezekről az egyes államok – a kialakult szokásoknak megfelelően – Jegyzékben tájékoztatták a velük kapcsolatban álló összes többi országot.

Ugyancsak 2001. áprilisában kezdte tárgyalni a Magyar Országgyűlés az úgynevezett „státustörvényt”, amely később meghatározott keretek között és mértékben bizonyos jogokat biztosít a szomszédos országokban élő, magyar anyanyelvű polgároknak. A törvényről pro és kontra hosszán lehetne vitatkozni – feltehetően még az Európai Uniónak is lesz hozzá, mégpedig perdöntő véleménye. Itt azonban csak annyit kívánok megjegyezni, hogy Románia kormánya mindjárt az első parlamenti forduló után szükségesnek tartotta bejelenteni: Jegyzékben kér részletes felvilágosítást (és feltehetően magyarázatot) a magyar kormánytól.

A nagykövetségek életében a Jegyzékeknek se szeri, se száma nincs. Azazhogy, persze, hogy van száma, hiszen ezek a külképviseletek legfontosabb kapcsolattartási formái a fogadó ország Külügyminisztériumával. Jegyzék nem csak a nagy, politikai, külgazdasági, közigazgatási, határrendészeti ügyekben készül, hanem rengeteg – diplomáciai szempontból rutinügynek számító – esetben is. Így például jegyzékben kell bejelenteni az oda akkreditált magyar diplomaták (nemcsak a nagykövetek) érkezését és hazahívását. Jegyzékben illik tájékoztatást adni arról, ha egy

vezető magyar államférfi – pl. egy kormánytag – látogatást tesz egy adott országban. Jegyzéket készít a konzulátus, ha magyar állampolgárokat valamely sérelem ért, vagy ha ott élő magyar (vagy korábban magyar, illetve kettős állampolgár) magyarországi örökségében érdekelt stb. stb. Jegyzékben kell vámmentességet kérni a diplomata személyes holmijára, ebben kell bejelenteni a diplomata lakását, és kérni diplomáciai rendszám táblát gépkocsijára. (erről még külön is szólok.)

Így hát egy-egy külképviseleten naponta számos Jegyzék készülhet. Ezeknek a Jegyzékeknek az államközi érintkezésben évszázadok óta kialakult, kikristályosodott, szigorú formái vannak, amiktől eltérni semmilyen körülmények között nem szabad. Ide tartozik például az, hogy a diplomáciai jegyzéknek – még a legkeményebb tartalmú, tiltakozó jegyzéknek is – az udvariassági bevezetéssel kell kezdődnie, s ugyancsak udvariassági záradékkal befejeződnie. S azt, hogy ezt az ezerszer ismétlődő rutin-szöveget is gondosan el kell olvasni, első állomáshelyemen, Stockholmban tanultam meg:

Mint a magyar nagykövetség második embere, ekkor – a nagykövet távollétében – éppen ügyvivő voltam, amikor kedves, jó kollégám–barátom, az izlandi ügyvivő egy délután felhívott, hogy soron kívül fel tudnám-e keresni. A kérés annyira szokatlan volt, hogy tüstént indultam is hozzá. Stockholm különben sem olyan nagy város, s a diplomáciai képviseletek itt is nagyjából egy „diplomatanegyed” alkotnak. Az izlandi kolléga az üdvözlő szavak után nyomban kezembe nyomott elolvasásra egy papírt,

nem mást, mint az általunk reggel, egy rutin-ügyben (azt hiszem, vízumkérelemről volt szó benne), átküldött Jegyzéket.

Nos, a magyar Jegyzék, meglehetősen furcsa udvariassági bevezetőt tartalmazott, olvastán megállt bennem a tüdő! Az történt ugyanis, hogy a követség titkárnője naponta számos alkalommal írta le a Svéd Külügyminisztériumnak az obligát szavakat: „*A Magyar Népköztársaság nagykövetsége tiszteletét fejezi ki a Svéd Királyság Külügyminisztériumának...*” azaz angolul: „*The Embassy of the Hungarian People's Republic presents its compliments to the Royal Ministry of Foreign Affairs of Sweden...*” Az adott napon azonban titkárnőnk már nagyon belejött a királyi jelzőbe, mert az izlandiaknak átküldött Jegyzék ezzel a – felettébb rendhagyó – bevezetéssel kezdődött: „*The Royal Embassy of the Hungarian People's Republic...*” vagyis: „*A Magyar Népköztársaság királyi nagykövetsége...*”

Hirtelen felötlött bennem: mi történik, ha nem ez a kedves, jóindulatú barát, hanem valaki más kapja kézbe a jegyzéket, s esetleg eljuttat belőle egy-két példányt a sajtóhoz! Kész a nemzetközi botrány, hazahívás és a többi...

Izlandi barátom azonban csak kedvesen mosolygott és így szólt:

– Ezt a Jegyzéket bizonyára ki akarod cserélni.

Bizony, rohantam vissza a nagykövetségre újat gépeltetni, s most már a titkárnő volt a soros az elsápadásban.

Persze Külügyminisztériumunkat a Bem-téren egyáta-

lán nem tartottuk szükségesnek tájékoztatni erről a kissé kalandos jegyzék-cseréről...

Diplomata-rendszámtábla: Ki tagadhatná, hogy a diplomata-szakma körüli rejtélyesség, titokzatosság nemcsak a nagykövetségek fellobogózott, de külföldiek előtt zárt épületével függ össze, hanem a diplomaták megkülönböztetett gépkocsijaival is. A diplomáciai kocsikon CD-tábla van szerte a világon – hazánkban ezt DT-táblára magyarosították, nyilván a gyengébb nyelvtudás ellensúlyozására –, s ez bizonyos előjogokat biztosít. Mindenekelőtt azt, hogy közlekedési szabálysértés esetén közvetlenül nem vonható felelősségre (tekintve, hogy idegen államok képviselőiként nem tartoznak a magyar hatóságok, bíróságok joghatósága alá).

Természetesen ez egyáltalán nem azt jelenti, hogy a diplomaták szabadon, a közlekedési szabályokat figyelmen kívül hagyva száguldozhatnak szerte a világban. Sőt, a diplomaták még inkább igyekeznek maximálisan betartani minden szabályt. Mégpedig nemcsak azért, mert a fogadóországgal való jó viszonyt csak így tudják jól szolgálni, hanem azért is, mert tisztában vannak vele, hogy az adott állam illetékes szervei a külföldi diplomatákat egy fokkal még alaposabban ellenőrzik, mint saját állampolgáraikat. Igaz, hogy ez az ellenőrzés elsősorban nem az országúti gyorsaságra terjed ki...

A CD-tábla azonban nagyon jó szolgálatot tesz a diplomaták napi munkájának végzésekor. Hiszen majd minden napra jut egy-egy delegáció vagy magasrangú vendég, akinek a fogadására vagy búcsúztatására a nagykövetnek

vagy beosztottjának a repülőtérre vagy – ritkábban – a pályaudvarra kell kimennie. A repülőtérre való bejutásnál, a Külügyminisztérium vagy más magas állami hivatal megközelítésénél, az ottani parkolásnál jól jön a könnyű beazonosítása, a külön parkolóhely. A nagykövet egy másodperccel sem várakoztathatja meg az államfőt vagy a Külügyminisztert azzal, hogy nem talált időben parkolóhelyet...

Feleségem még ma is gépkocsivezetői élményei legnehezebbjei között emlegeti azt a svédországi reggelt – mit reggelt: hajnalt! – amikor rettenetes viharban kellett leszágulnunk a svéd fővárosból, Stockholmból Göteborgba, a dél-svédországi nagy iparvárosba. Mindez 1967-ben történt, a nemzetközi vásár idején. A göteborgi ipari vásáron – a szakma igazán rangos seregszemléjén – akkor már évek óta rendszeresen résztvettek, és sikerrel szerepeltek a magyar nagyvállalatok. (Csak egy zárójel erejéig írom, pedig a legtöbb magyar szakember a mai napig is csak könnyel a szemében tudja elmondani, hogy az egyik legsikereesebb magyar vállalat mindenkor a MOM – a Magyar Optikai Művek volt. Az a MOM, amit a külföldi konkurencia legnagyobb öröme a magyar „privatizálók” az elsők között szüntettek meg, majd még az utolsó követ is lerombolták!)

Nos, a vásár megnyitása előtti napon a Svéd Külügyminisztériumban „megsúgták”, hogy a vásáron nemcsak a svéd kormány tagjai, s valószínűleg a miniszterelnök is részt vesz, hanem várhatóan a király, VI. Gusztáv Adolf őfelsége is. Sőt, „előfordulhat, hogy Őfelsége megáll egy

pillanatára a magyar pavilonnál is”. Mint ideiglenes ügyvivő, azonnal megértettem a közlés jelentőségét. Az 1956-ot követő évtizedben erre nem volt lehetőség. De a magyarországi konszolidáció, a politikai foglyoknak adott amnesztia jó alapot teremtett a két ország közötti kapcsolatok folyamatos fejlesztésére. Ráadásul a Svédországba távozott magyarok közül is mind többen kezdtek hazalátogatni (néhányan közülük azóta is szívesen keresnek fel Budapesten), s ez is kedvezően befolyásolta a két ország viszonyát. De, hogy ne nyújtsam nagyon messzire a történetet, feleségemnek sikerült, svéd gépkocsink, a Volvo Amazon hathatós segítségével időben Göteborgba repíteni bennünket, sőt, még átöltözni is jutott idő.

Sokszor elmondtam már fiataloknak, s le is írtam már, hogy a diplomata szakma meg a „világ legősibb mestersége” abban is hasonlít egymásra, hogy egy-egy találkozóra az előírásoknak megfelelően kell öltözni.

A lakásom falán is megtekinthető fénykép tanúsága szerint VI. Gusztáv Adolf király az előre jelzett időben, szűk körű kíséretével megérkezett a magyar pavilonhoz. Néhány rövid mondatban svédül üdvözöltem, s meghívtam Őfelségét, tekintse meg kiállított áruinkat. A királynak láthatóan tetszett a svéd nyelvű üdvözlés, s igen barátságosan megkérdezte: mióta vagyunk Svédországban, mit láttunk az országból eddig, és hogy érezzük magunkat náluk.

A magyar termékek között nagy örömmel fedezte fel a tokaji aszút. Egészen különös fény gyúlt ki szemében, s ezeket mondta: „Tudja, fiam, én nagyon régen ismerem a tokajit. Ugyanis, gyenge, beteges gyermek voltam annak

idején, s az udvari orvos azt javasolta édesanyáknak, hogy erősítőként minden nap itassanak meg velem egy pohár tokajit. Még mindig emlékszem, hogy milyen jól tett nekem” – mondta, s egy percre elmerengett a távoli múlt emlékein.

Magam is elmosolyodtam a kedves történeten: ki gondolta volna, hogy ez a nyolcvanöt éves korában is kitűnő egészségnek örvendő, bölcs tudós-ember valamikor gyenge, beteges gyermek volt. A király pedig nagyon kedvesen érdeklődni kezdett a magyar helyzetről, s és igyekeztem illő tömörséggel válaszolni a kérdésekre. Különösen azért, mert észleltem, hogy a háttérben a Külügyminisztérium protokollfőnöke már idegesen nézegette az óráját, a program következő pontjára gondolva. A király végül is engedett kísérete unszolásának, s barátságos búcsúzás után továbbindult. Ezek után persze, mi lettünk a kiállítás fotószárjai, s legalább tucatnyi újságíró próbálta megkérdezni és megfejtetni: miért maradt a magyar pavilonban oly hosszú ideig a király vezetésével a svéd vásárrendezők csoportja...

Protokoll, protokollfőnök: Amióta világ a világ, a királyok, államfők, elnökök, köztársasági elnökök hivatalos programját egy-egy központi figura – hoppmester, udvarmester, újabb időkben protokollfőnök hangolja össze, szervezi meg a lehető legnagyobb gonddal, előrelátással. Őszintén szólva, soha nem irigyeltem ezeket a nagyon fontos beosztású, nem mondhatni, hogy minden hatalom nélküli protokollfőnököket. Hiszen ez gyakorlatilag lehetetlen vállalkozás – és mégis, hibátlanul kell teljesíteni!

Lássuk csak: a Külügyminisztérium protokollfőnöke a mi időnkben abszolút, megfellebezhetetlen központi figura volt nemcsak a külügyminiszter, hanem a miniszterelnök, az államelnök, sőt, a párt első számú vezetője, Kádár János nemzetközi vonatkozású programjai ügyében is. Ez magyarul annyit jelentett, hogy az adott vezető vagy vezető testület – pl. a kormány – döntést hozott egy magyar vezető külföldi utazásáról vagy valamely külföldi vezető magyarországi látogatásáról. Az erre vonatkozó határozat nyilvánvalóan csak a politikai célokat és az alapvető dátumokat foglalja magában. Ezt az illetékes vezető kiegészíthette még saját, speciális kívánságaival, érdeklődésével: a szokásos, előírt látogatásokon túl ő még találkozni kíván X-szel, akit korábban megismert, s látogatást akar tenni valamely egyetemen, gyárban vagy városban. Minden további feladat a Protokollfőnökre és szakértő stábjára vár.

Neki kell megszerveznie a teljes utazást: mikor milyen közlekedési eszközzel, pontosan hány óra és perc alatt lehet eljutni az adott helyre és onnan a következőre; melyik programban kinek a részvétele szükséges vagy kívánatos; hány percre tarthat minimálisan és maximálisan egy program; milyen az adott terem, helyiség, ahol a program zajlik és pontosan hol foglal helyet a vezető személyiség és név szerint a kíséret tagjai (asztali ültetésnél pontos rajz); ebéd, vacsora vagy egyéb étkezésnél ki és mikor mond pohárköszöntőt (ezeknek a szövegét, természetesen, már a politikai kérdésekkel foglalkozó diplomaták vagy más szakértők készítik, hiszen nagyon gyakran ezekben kerül elmondásra a találkozó legfontosabb mondanivalója); me-

lyik számú gépkocsiban ki és hol ül; ha nem vacsoráról vagy ebédről van szó, akkor sor kerül-e bármilyen kínálásra. Mindennemű spontán akció kizárt, hiszen a magasrangú vezető csak olyan ételt és italt fogadhat el, amit biztonsági szempontokból előzetesen már gondosan megvizsgáltak; egyáltalán: a biztonsági szerveknek a legszorosabban együtt kell működniük a protokollfőnökkel, a protokollosztály embereivel, hiszen felelőségük az utazás teljes rendjéért és biztonságáért elválaszthatatlanul közös.

Sokáig folytathatnám a sort. Egy-egy fontosabb vezető államférfi külföldi látogatásának pontos, percről-percre lebontott programja alkalmanként egész kötetet tesz ki. Ebből mind ő, mind a többi érintett – vagyis a kíséret tagjai – már csak a rájuk vonatkozó, leegyszerűsített, elegáns kis programfüzetkét kapják kézhez és tanulmányozzák.

A KÜLÜGYMINISZTERIUM SAJTÓFŐOSZTÁLYA ÉS AZ A HÍRES „ORSZÁG-IMAGE”

Szívem szerint egy kis politikai pohárköszöntővel kezdeném ezt a felettébb kedvenc mondanivalójú fejezetet. Valahogy így:

„Hölgyeim és Uraim!

Sokan állítják, hogy a történelem időről-időre megismétli önmagát. Ha magam is jól belegondolok, úgy érzem, van benne valami...

Magyarországon volt egy hosszú-hosszú korszak – mondjuk 1867-től, a Kiegyezéstől 1945-ig – amikor minden ismert személy, miniszterelnöktől a drága jó operettkomponistáig mindenki jogász volt. Legalábbis elvégezte a jogi egyetemet a családi tradíciókhoz való ragaszkodásból, vagy a papa követelésére, hogy a tingli-tangli muzsikálgatás mellett tisztességes szakma is legyen a kezében. A Duna–Tisza tejjel-mézzel öntözött tájait csakis a jogászok birodalmaként ismerte – ismerhette meg a külvilág.

És ez a korszak – ki ne tudná? – a legteljesebb jogtalanságba, tömeges jogtiprásba, szörnyűséges törvénytelenésekbe torkollott...

Azután jött a *közgazdászok* korszaka.

Azidőtájt több neves közgazdász esett Magyarországon egy négyzetkilométerre, mint a művelt Nyugat vagy a tervgazdálkodásra akkor még oly büszke Kelet bármely államában. Sőt, még exportra is futotta bőven! Sokan még ma is igaz nemzeti büszkeséggel emlékeznek „Lord” Baloghra és „Lord” Káldorra, akik erről a környékről indultak el, hogy csodálatos, modern écékkel lássák el a Brit Munkáspártot. Nagy-Britannia – kisebb-nagyobb megrázkódtatásokkal – még csak kibírta valahogy. Sőt, a gazdasági káoszról is kiláboltak egy leginkább Budapesten népszerű konzervatív Lady, Mrs. Thatcher vezetésével.

Hanem mi, szegények! Miután a közgazdászok kipróbálták rajtunk – mint egy különleges nemzeti laboratóriumban – a keleti és nyugati közgazdasági iskolák összes „nyers” vagy félig kikísérletezett gyógyszerét, a magyar gazdaság csaknem betegebb lett, mint a kezelések előtt volt.

Így hát a közgazdászok korszaka a legteljesebb gazdasági káoszban ért véget...

Azután a rendszerváltásnak nevezett időszakban – majd meglátjuk, hogy milyen végleges névvel sorolja be a történelem! – az ország kormánykerekét a *történész* urak vették át. Rövid percek alatt annyi történész-miniszter, történész-államtitkár, történész-bankár és történész-beruházó került elő az archívumok mélyéről, hogy összegyűjtött műveikből fel lehetett volna építeni Babel magas tornyát.

Őszintén szólva, ha hagyják nekik, fel is épült volna ez a bábéli torony, de csak az alapok szétrombolásáig jutottak el. Így azután megúsztuk, még viszonylag ép bőrrel. Va-

gyis a történészek uralma – szerencsénkre – nem jelentette a történelem végét!...

Most azután visszajutottunk megint a jogászok uralmához. Mégpedig nem általánosságban a jogászi társadalomnak – minden demokráciában oly fontos szerepéhez –, hanem egy jogász kollégiumban, s azon belül is egy-egy hálórteremben, szobában együtt készült, s a szocialista években időnként angliai ösztöndíjjal sújtott fiatal jogászok csoportját jelenti.

Ez a jogászcsopórt nem is ment addig dolgozni, amíg – első munkahelyként – el nem foglalhatta a miniszterelnöki, a miniszteri, államtitkári, részvénytársasági vezérigazgatói helyeket. Szakmai ismereteik tárházánál fogva napok alatt törvények százait igyekeznek átverni az általuk egy kissé lenézett Parlamenten: tanulmányozza, aki tudja. Hiszen a jogból úgyis az a legfontosabb, hogy a törvények előterjesztőinek van mindenhez joga...

Amikor e sorokat írom, még nem lehet tudni, meddig tarthat ez az újabb jogászi ámokfutás. Mindenesetre remélem, hogy a külvilág addig még nem kezd el bennünket a jogászok furcsa birodalmának tekinteni..."

Szerencsére ezt is túlélünk... Hiszen, amiről valójában itt írni kívánok, az az ország külső, vagyis nagyvilágbeli megítélése. Mai terminológiával élve – az angol nyelvben félműveltek számára – az „ország-imázsról” van szó. Vagyis az ország-képről, amivel diplomataként három évtizeden át hivatalból is foglalkoztam. Azóta pedig publicistaként, nemzetközi konferenciák meghívott előadójaként és könyvszerzőként szintén ezt művelem.

Szóval, kezdjük ott, hogy 1961-ben, már tízéves újságírói múlttal a hátam mögött felvételt nyertem a Külügyminisztériumba, annak is a Sajtófőosztályára. Ez a Sajtófőosztály, régi idők óta, ismert és nevezetes hely volt. Kiváló diplomaták nevelődtek ott, s közülük nem egy később az ország kormányzásában is jelentős – néha igen tragikus – szerepet játszott. Tényleg csak példálózva említeném: *Bárdossy László*, aki később külügyminiszter, majd Teleki Pál tragikus halála után miniszterelnök lett, 1922-1930 között a KÜM sajtófőnökeként vált először ismertté. *Gróf Csáky István*, a későbbi külügyminiszter 1928-32 között a sajtófőosztály helyettes vezetője majd vezetője volt. A Horthy-korszak nagynevű diplomatája volt *Ullein-Reviczky Antal*, aki 1943-ig volt sajtófőnök és helyettese, *Zilahy-Sebess Jenő*. 1945 után, az új, népi Magyarországon olyan kiváló, világlátott, s minden tehetségüket, ismeretüket az ország külföldi megismertetésének és megbecsülésének szolgálatába állító értelmiségiek lettek a Külügyminisztérium sajtófőnökei, mint például Boldizsár Iván és Randé Jenő. Mindkettőjüket személyesen is jól ismertem. S bár tudom, hogy bizonyos körökben manapság – történelmileg ellenőrizhetetlen okokból – nem ildomos Boldizsár Iván nevét emlegetni, én magam a legvonzóbb, leginkább utólagos elismerésre is méltó oldaláról ismerkedtem meg vele.

Azt hiszem, hogy erre 1969-ben került sor, amikor Stockholmból, hatévi sajtóattachéi munka után hazakerülve, a Sajtófőosztály vezetője lettem. Boldizsár Iván akkoriban a „*New Hungarian Quarterly*” című, negyedévenként

angol nyelven megjelenő folyóirat főszerkesztője volt. Az ország külföldi bemutatását, népszerűsítését célzó idegen nyelvű – az angolon kívül német, francia és orosz – folyóiratok megjelentetése, hosszú ideig költségvetésileg is, a Sajtófélosztályhoz tartozott. Svédországi munkámból is jól tudtam, hogy ezek közül messze a legszínvonalasabb, legkiemelkedőbb a „Quarterly” volt. Ebben a folyóiratban hangot kaptak a magyar szellem, a zene, az irodalom, a művészetek és a tudományok legjobbjai. Jól bizonyította az angol nyelvű olvasóközönségnek, hogy mi is vagyunk olyan műveltek, európaiak, mint bárki más. Ez, elsősorban Boldizsár Iván érdeme volt.

Akik ismerték, tudják, „Iván” különleges, egyedi jelenség volt. A Nyugat liberális eszméjén felnőtt, de a kelet-európai lét minden szenvedésén átment kiváló értelmiségi volt: író-újságíró-szerkesztő-publicista. Egyformán művész szinten művelte a magyar, a francia és az angol nyelvet, szerelme volt az irodalom és a színház. De mindenekelőtt határozott antifasiszta szemléletű, közéleti ember. A nyelve örökké franciásan csípős volt, nemigen kímélte a nála feljebb állókat sem – így hát bőségesen szerzett ellenségeket magának.

Örökké sajnáltam, hogy a „Quarterly”-hez hasonlóan magas színvonalú orosz illetve német nyelvű folyóiratot sohasem tudtunk létrehozni, bár belső kísérleteink voltak erre. Az igazság azonban az – de ezt a mai, primitív, szocialista-ellenes történelemszemléletben nehéz hihetővé tenni –, hogy mindkét viszonylatban komoly propaganda-problémáink voltak. A Szovjetunióban ugyanis azt még „elnéz-

ték” Magyarországnak, hogy különböző nyugatias gazdasági kísérleteket hajtvégre. Azt azonban nagyon határozottan ellenezték, hogy ezeket a kísérleteket propagandánkon keresztül „becsempésszük” a Szovjetunióba. Erről sajtófőnökként, a kétoldalú tárgyalásokon ismételten értesülhettem, és moszkvai sajtóattachéink is kaptak időről-időre „baráti” megjegyzéseket, hivatalos helyekről, orosz nyelvű kiadványaink mondanivalóját illetően.

Azt pedig talán mondanom sem kell, hogy a Német Demokratikus Köztársaság egyes funkcionáriusainak még az oroszoknál is sokkal kevésbé volt fejlett a humorérzékük. Igaz, hogy az ő kifogásaik a német nyelvű – egyébként szintén magas színvonalú – hetilapunk, a „*Budapester Rundschau*” tartalmával, szerkesztési elveivel voltak kapcsolatosak. Mint ismeretes, ezekben az években hazánk már egyre sokoldalúbb, gyümölcsöző kapcsolatokat fejlesztett ki a másik német állammal, a Német Szövetségi Köztársasággal is. Az NDK magának követelte a jogot az NSzK politikájának, társadalmi fejlődésének teljes értékelésére. S amikor a lap valamely kérdésben eltért – a stílusbeli különbségekről nem is szólva –, akkor egyszerűen visszatartották a „*Budapester Rundschau*” példányait; vagyis nem engedték az olvasókhoz eljutni. Az NSzK részéről csak egy visszatérő panasz volt a magyar Külügyminisztérium felé: miért nevezzük őket Német Szövetségi Köztársaságnak, amikor egészen pontos fordításban az ő országnevük „Németország Szövetségi Köztársaság”. Magyarázatunkat, hogy a bevett fordítás nyelvtanilag és kiejtés szempontjából is sokkal jobb, sohasem fogadták el.

A Külügyminisztérium Sajtófőosztályának a lehető legjobb országhép elérése érdekében végzett munkája természetesen nem merült ki az idegen nyelvű folyóiratok és egy-két könyv megjelentetéséből, valamint néhány, külföldi olvasóknak szánt könyv kiadásának támogatásában. Módszereink tökéletesen megegyeztek más külügyminisztériumok módszereivel, hiszen rendszerbeli különbség ide vagy oda, az ország-image építésének évtizedek óta mindenütt a külügyi sajtóosztályok voltak a szakértői, s ezek szoros kapcsolatokat tartottak fenn egymással.

Itt röviden csak négy munkamódszert szeretnék felsorolni:

1. Interjúk közvetítése a magyar vezetőkhez.
2. Külföldi újságíró, rádió- és tévédelegációk meghívása.
3. Kapcsolat a Budapestre akkreditált külföldi sajtó-attachékkal.
4. A magyar sajtó orientálása nemzetközi kérdésekről.

Az ötödik – igen döntő – láncszeméről, a magyar sajtóattachék külföldi tevékenységéről saját, stockholmi sajtóattachéi munkám kapcsán, ezek után fogok szólni.

Ad 1. Az első – és mindenekelőtt sok-sok belső diplomáciát követelő, nem ritkán nyaktörő – feladat a külföldi lapok, rádiók – ritkábban televíziók – és a magyar vezetők közötti megnyilatkozási lehetőségek megtalálása és megfelelő felhasználása volt. Lehetőségekben akkoriban nem volt hiány. Magyarország, mint a szocialista országok közül kimagaslóan az első, gazdasági és társadalmi újításaival egyaránt „érdekesnek” találtatott. A probléma inkább az volt, hogy vezetőink nem nagyon ismerték a média jelentőségét, valósággal „fáztak” a nem feltétlenül szükséges megjelenésektől. A külföldi sajtó elsődleges kérése termé-

szetesen Kádár Jánossal készítendő interjú volt. Ő azonban meglehetősen ritkán állt kötélnek, többnyire csak akkor, ha az valamely jelentős külföldi út miatt elkerülhetetlen volt. De ha már sikerült rávenni, nagyon lelkiismeretesen felkészült, mindig volt mondanivalója, s többnyire meglepte, és profi módra levette a lábáról az interjúkészítőt.

A második helyen állt az érdeklődés sorában a miniszterelnök. Amikor első ízben voltam sajtófőnök – 1969–1972 között – akkor *Fock Jenő* volt a miniszterelnök (1967–1975), amikor másodszor – 1978–81 között – akkor *Lázár György* (1975–1987). Mindkettő igen nagy tapasztalatú műszaki-gazdasági szakember volt, akik az állam legfőbb igazgatását is mindenekelőtt józan gazdasági, tudományos és technikai, valamint szervezési tevékenységnek tekintették. Hadd tegyem hozzá, hogy nagy odaadással és igazi szakértelemmel álltak az államgépezet élén. De – ezt Lázár Györgynél különösen közelről figyelhettem meg később – bár tagja volt az MSZMP legfelső vezetésének is, erre soha nem hivatkozott. Sőt, a politikai kérdésekről való nyilatkozást a legszívesebben átengedte a pártközponti „politikusoknak”.

S hogy miért nyaktörő mutatvány a KÜM sajtófőnökének rábeszélnie egy-egy „nagyfőnököt” a külföldi megnyilatkozásra? Mindenekelőtt azért, mert ilyen interjúkból csak két esetben szokott baj lenni (ez igaz egyébként minden sajtócikkre is!): ha megjelenik, vagy ha nem jelenik meg. Ha valami nem – vagy csak később – jelent meg, nosza nem győztünk magyarázatokat kérni az adott országba akkreditált sajtóattachénktól. Ha pedig megjelent, azonnal

be kellett mutatnunk az eredeti cikket a szószerinti magyar fordítással az interjú adójának. S ha csak annyi volt utólag ráírva, hogy „Tényleg azt mondtam?...” – már elégedettek is lehettünk. Legtöbbször azonban nagy hallgatás volt a válasz, vagy olyan üzenet, hogy mostanában ne kérjünk az illetőtől újabb interjút.

Kedvenc történetem, amire utólag már gyomorégés nélkül lehet emlékezni, még első sajtófőnökségem alatt történt. Egy kedves finn újságírónő kért interjút a miniszterelnöktől. A kérést, az örökké zöld finn–magyar barátság okán is, fenntartás nélkül támogattuk. Minden rendben is zajlott, a beszélgetés anyaga is hibátlanul megjelent. Átküldtük az akkori miniszterelnöknek a pontos magyar fordítást, s tulajdonképpen ez a pontosság volt a baj. A finn lap tudósítása ugyanis – magyarul – így kezdődött: *„Belépek a hatalmas miniszterelnöki dolgozószobába, s az óriási íróasztal mögül élem sétál egy kis köpcös férfi...”*

A miniszterelnöknek ez a bevezetés annyira nem tetszett, hogy a továbbiakat már elolvasásra sem méltatta. Ki tudja, hátha a mai utódok is nehezen viselnék el, ha egy külföldi újságírónő arra figyelmeztetné őket, hogy nem kétméteres atléták...

A másik story annak az amerikai újságírónak az ügye volt, aki – mint megérkezése után kiderült – lapja halálozási rovata (“Obituary”) számára gyűjtött előzetesen már életrajzi adatokat, megnyilatkozásokat. (Amerikában ilyen is van!) Igen ám, de mire megérkezett, s mindez kiderült, már megszerveztünk részére találkozást jó néhány országos vezetővel. Így hát le kellett tetetnünk vele a szent es-

küt, hogy igazi céljáról egy szót sem szól interjúalanyainak. Az akciót elegánsan „Profil-készítésnek” neveztük el. S ugyancsak elegánsan próbáltuk lerázni azokat az alanyokat, akik az iránt érdeklődtek, hogy a velük készített „Profil” mikor jelenik meg...

Ad 2. *Külföldi újságíró, rádió- és tévédelegációk meghívása* ugyancsak a Sajtófélosztály költségvetésében volt előirányozva. Hadd tegyem mindjárt hozzá: nem túlságosan bőkezűen. Ezért azután ugyancsak válogatni kellett sajtóattachéink erre vonatkozó javaslatai között. Szerencsére egy ideig még rendelkezésre állt két, meglehetősen koros amerikai gépkocsi – ki tudja, mikor és hogyan kerültek az országba! –, amivel körbe lehetett cipelni vendégeinket az országban, megmutatni nekik minden szépet-jót. A válogatásnál, természetesen mindenkor figyelemmel kellett lenni a megfelelő arányokra: szocialista országok, nyugati országok, fejlődők stb. S természetesen arra, hogy az adott ország felé indul-e valamilyen magyar akció, készül-e oda magas szintű magyar látogatás.

Tapasztalataink szerint a magyarországi egyéni vagy csoportos meghívás a propagandának, az országnak ugyancsak nem sokmilliós befektetéseket igénylő munkafarmája volt. Természetesen akkor is voltak már olyan médiák, amelyek függetlenségükre hivatkozva nem fogadtak el hivatalos meghívást, de ezek azért törpe kisebbséget alkottak.

Mutogatnivaló, persze, akkor is volt bőségben. A Balaton és a Hortobágy, no meg Bábolna a lovaival tökéletesen rendszersemleges és magyar. De voltak kitűnően működő

termelőszövetkezetek és állami gazdaságok is, amelyek virágzó mezőgazdaságról tanúskodtak. Nem kellett szégyenkezniük a magyar ipar miatt sem: a Magyar Optikai Művek vagy az Ikarusz termékei jó színvonalat ütöttek meg. A Magyar Állami Operaház, no meg a színházak bősége, a magyar művészek, tudósok nagy-nagy választéka viszonylag könnyűvé tette ország-image munkánkat...

Ad 3. *Kapcsolat a külföldi sajtóattachékkal.* A Sajtófőosztály vezetője a világ minden külügyminisztériumában a legtájékozottabb emberek közé tartozik. Megkapja a nagykövetségekről befutó tájékoztató, egyes eseményeket előrejelző táviratok összefoglalóját, az ún. Napi Jelentést. Ezen túl még hozzá futnak be a sajtóattachék táviratai és jelentései; számos országból – ahol nincs MTI vagy más magyar tudósító – a sajtóattachék még napi sajtószemlét is küldenek. A sajtófőnök gyakorlatilag érdekelt minden fontos nemzetközi látogatásban, akár hozzánk jövő, akár tőlünk menő delegációkról van szó, ezért hivatalból tájékozott ezekről is. Végül a Külügyminisztérium sajtófőnöke hivatalból az elsőszámú kapcsolata a Budapestre akkreditált külföldi sajtóattachéknak: nála mutatkoznak be, őt tájékoztatják elképzeléseikről, terveikről. Ez is fontos forrása az információknak.

Ez utóbbi kapcsolat azonban teljes mértékben kétoldalú. A külországok sajtóattachéi is igyekeznek minél több, megbízható információhoz jutni. Ezért keresik és ápolják a kapcsolatot a sajtófőnökkel és általában is a Sajtófőosztállyal, mind hivatalos látogatások formájában, mind protokolláris vagy éppenséggel nem-hivatalos ebéd- és vacso-

rameghívások, cocktailokon folytatott beszélgetések formájában.

Ezek a tárgyalások vagy beszélgetések – vagy akár csak egy „ártatlan” cocktail-megjegyzés – fontos következtetésekre adhatnak alapot a külügyi vezetés számára. Így aztán a diplomata legszigorúbb követelményei közé tartozik az első perctől kezdve, hogy feljegyzésében rögzítse: ki mikor és pontosan mit mondott neki. Fontosabb diplomáciai megnyilatkozásokat illik tudni nagyjából szó szerint visszaadni. Mégpedig úgy, hogy ezeken az összejöveteleken, fő szabályként nemcsak illetlen, de megengedhetetlen írásos jegyzetek készítése vagy – pláne! – nyílt vagy titkos technikai rögzítése. Vagyis: a jó diplomata memóriájának megbízhatóbbnak kell lennie a legjobb miniatűr magnetonnál is. A lehetőleg minél gyorsabban elkészített feljegyzésben ugyanis illik arról is beszámolni, hogy az adott partner-diplomata milyen hangsúllyal, könnyedén vagy szigorúan, mellékesen vagy beszélgetésének fő témájaként, saját kezdeményezésre vagy láthatóan, érezhetően – esetleg kimondottan – központjának utasítására tette szóvá az elhangzottakat.

Ezek a feljegyzések – amennyiben nem kerültek örök időkre vagy hosszú évekre titkosításra – lehetnek az igazi forrásai a történészeknek. Nos, mi is szültünk bőségesen ilyen feljegyzéseket a Sajtófőosztályon (magától értetődően minden további helyemen is részem volt benne). De térjünk csak vissza a külföldi sajtóattachék gyakori látogatásaira. A nagyköveteknek – pl. az amerikai nagykövetnek – egy-egy napilap szerkesztőségében tett látogatása hangsú-

lyos téma, amiről a lapok is szívesen és tarkán beszámolnak. A nálunk tett látogatásokról inkább valamennyien hallgattunk.

Azoknak az éveknek, amikor én ültem a nevezetes Bem-téri szobában, ahol tradicionálisan, évtizedeken át volt a Sajtóféosztály főnöke, például szinte állandó nemzetközi témája volt a görög-török viszony. Magyar lap nem tudott olyan cikket írni az egyik vagy másik országról – és különösen Ciprusról –, hogy haladéktalanul ne kért volna sürgős fogadást az egyik vagy a másik ország (gyakran egymás után mindkettő) sajtóattachéja. S természetesen mindkettő számos kötetnyi „történelmi bizonyítékot” hozott magával igaza bizonyítására, a másik fél leleplezésére. De nekünk – Magyarországnak – az volt az érdekünk, hogy Görögországgal és Törökországgal egyaránt virágzó, jó kapcsolatunk legyen, s ne foglaljunk állást kettejük megoldhatatlan konfliktusában. Így azután mindig türelmesen meghallgattuk az aktuális panaszkodót, biztosítottuk legőszintébb együttérzésünkről, a kérdés tüzetes megvizsgálásáról – s legközelebb is arra kértük a magyar külpolitikai sajtót: ne ártsuk bele magunkat szükségtelenül olyan ügyekbe, amelyek nem ránk tartoznak.

Kell-e, hogy mondjam: hányan próbálták meg – az azóta eltelt évtizedekben is – a magyar sajtó hasábjain keresztül megoldani a közel-keleti helyzetet. Egyik-másik arab nagykövetség sajtóbeosztottjai különös vehemenciával vetették magukat a küzdelembe, de néhány vezető magyar külpolitikai kommentátort is időnként óvni kellett a túlzott elfogultságtól.

S akkor még nem beszéltem arról, hogy a magyar sajtó sajátos „nemzeti”, mások szerint „nemzetfenntartó ciniz-musa”, hazai és világbeli ügyeinket kikarikírozni szüntelenül kész stílusa nehezen volt megemészthető még a baráti, szövetséges országok nagykövetei és sajtóattachéi részére is. Nálunk például teljesen elfogadott volt a vezetőkről készített karikatúra – ezzel volt tele a nagyszerű „*Ludas Matyi*” –, de a Szovjetunióban, Bulgáriában, vagy Koreában ez közel istenkáromlás-számba ment, így képviselőik sorozatosan tiltakoztak. Válaszunk is rutinszerű volt: nálunk ilyenek az évszázados sajtóhagyományok, s mi is tiszteletben tartjuk más országok eltérő stílusát.

De – őszintén – sok-sok csésze kávéra, mosolyra és türelemre volt szükség, amíg mindezeket nagyjából elfogadhatóan sikerült elmagyaráznunk...

Sajtófőnökként már meglehetősen kiterjedt nemzetközi diplomáciát is kellett folytatni. Nemcsak annak révén, hogy számos külügyminiszteri delegációnak lehettem része, hanem azért is, mert tapasztalatcserére sok sajtófőnök kolléga hívott meg, illetve járt nálunk. Akkoriban – szövetségünkön, a KGST-n, illetve a Varsói Szerződésen belül – az is szokás volt, hogy az azonos területeken működő hivatalok, szervezetek rendszeresen együttműködési megállapodásokat kötöttek kétoldalúan is, s ezek végrehajtásának ellenőrzésére rendszeresen összejöttek.

S itt hadd válaszoljak mindjárt egy újabbkori, gyakori vádra, miszerint a múltban gyakran nem mondtunk el mindent a baráti országokról. Való igaz, hogy a szocialista országok vezető pártjai még a kezdeti időkben kialakítottak

egy olyan tájékoztatási irányelvet, miszerint minden ország maga illetékes elmondani magáról, belügyeiről azt, amit el akar mondani. Ennek az elvnek voltak pozitív vonásai: így például meggátolták, hogy külföldről beleszólhassanak a magyar bel- és külpolitika sajátosságaiba. És voltak negatívumok: óvakodnunk kellett attól, hogy előressiessünk valamely baráti országban – például a Szovjetunióban – bekövetkezett tragikus események vagy általunk nem helyeselt történések (leváltások, letartóztatások, a nyugati sajtóban már megjósolt személycserék) közlésével. Ennek a tájékoztatási alapelvnek az őrzésén általában az adott országok Központi Bizottságainak Agit. Prop. Osztályai őrködtek. Magyarországon, persze, ez is mindig magyar módra ment: ha szűklátókörűbb főnöke volt az „agitprop”-nak, akkor szigorúbban, ha liberális, akkor szemet hunyt. Azt hiszem, hogy a ma annyira visszafelé, a történelemben bátran bíráló zszurnaliszta sem tud egyetlen példát sem fel- említeni azokból az évekből, amiről itt szólunk, hogy vala- kinek is a legcsekélyebb gondja akadt amiatt, hogy kelle- metlen dolgot közölt valamely szocialista országról...

Ad 4. *A magyar sajtó orientálása.* Szeretnék újra utalni arra, hogy mielőtt a Külügyminisztériumba kerültem vol- na, közel tíz évet magam is újságíróként dolgoztam. Ezen belül az utolsó években a „Szabad Ifjúság” illetve a „Nép- szava” külpolitikai munkatársaként rendszeresen résztvet- tem azokon a heti értekezleteken, amiket a KÜM Sajtófő- osztályán tartottak a lapok külpolitikai rovatvezetőinek. Így hát éreztem, hogy érdemes oda eljárni, mert mindig bővül valamivel az ember ismerete, tájékozottsága.

Ezeken a heti tájékoztatókon a sajtófőnök vagy illetékes helyettese ismertette a rovatvezetőkkel az előző héten befutott fontosabb külügyi információkat, a sajtóattachék jelentéseit, jelzéseit. Egyúttal tájékoztatást adtunk arról is, hogy a külföldi diplomaták mire hívták fel a figyelmünket, milyen események megünneplését, miről való megemlékezést tartanak ők – vagy mi is – hasznosnak. A legfontosabbak persze azok a bizalmas előrejelzések voltak, miszerint magas szintű magyar delegáció utazik X országba, export-offenzívát indítunk Y irányba, Magyarországra várjuk Z-t, az ugyancsak ellentmondásos nemzetközi vezetőt. Tehát kérjük, javasoljuk, hogy a következő lapszámokban tekintsenek el ezeknek az országoknak vagy ezeknek a személyeknek a támadásától, mert ezzel most komoly kárt okozhatnak.

Ezt az orientációt – tudom – egyesek szívesen nevezik a sajtó „kézi vezérlésének”. Ki kell ábrándítanom a bírálgaatókat. Sok-sok sajtófőnök kollégával volt alkalmam tapasztalatot cserélni a világ számos pontján. Ezt a sajtóorientációt hajszálra azonosan csinálják Angliában és Svédországban, Romániában és Amerikában. Azzal a „kis” differenciával, hogy az állami, külügyi, külkereskedelmi érdekek figyelembevételét a laptulajdonosok is igen szigorúan figyelembe vették. A „nagy újságíró” nyugodtan bírálattal élhetett akár a külügyminiszter magánéletével kapcsolatban is, de ha valamely „össztőkés” érdeket vagy – mondjuk – egy olajcsoport terjeszkedési érdekét, egy fegyverszállítási üzletet sértett, percek alatt az utcára került.

Nálunk soha nem ették ilyen forrón a kását. A Külügy-

minisztériumban még a miniszter sem tartozott a belpolitika számottevő alakjai közé. Ugyanakkor a legfontosabb napilapok élén nem ritkán központi bizottsági tagok vagy más, befolyásos személyek álltak, s a külpolitikai újságírók is az ő hatáskörükbe tartoztak...

Mit csinál egy sajtóattaché Stockholmban és Reykjavíkban?

Azt hiszem, kissé előreszaladtam a diplomáciai élet mesélésében. Hiszen mielőtt először is külügyi sajtófőnök lehettem volna, előbb még egy meglehetősen hosszú, gyakorlati diplomáciai iskolán is keresztül kellett mennem: hat évig sajtóattachéként dolgoztam Svédországban és Izlandon, 1962-68 között.

De még ezt is megelőzte az, hogy minden, a külügyi szolgálatba bekerült diplomatának jókora betanulási folyamaton kellett keresztülmennie. Azt talán említettem, hogy akkoriban már – 1961-62-őt írunk – feltétlen követelmény volt a diplomáciai cím megadásához az egyetemi végzettség. A Külügyminisztériumnak ezenkívül volt egy felkészítő előadássorozata, amin a KÜM összes fontos osztályának és részlegének vezetői ismertették a maguk munkaterületét és az ezzel kapcsolatos elvárásokat. A külügyi közvélemény egyszerűen csak „jött-ment tanfolyamnak” titulálta ezt az intézményt, mert mindazoknak szigorúan előírták, akik újonnan jöttek a minisztériumba vagy hazatértek

egy külföldi állomáshelyről. A külföldre kihelyezettek részére külön betanulási terv is készült, aminek a keretében meghatározott időt kellett tölteniük az adott területtel foglalkozó főosztályon, a Futár-osztályon, a Protokollon, a Rejtjel- illetve Biztonsági részlegnél.

Végül is, az első, Külügyminisztériumban töltött év gyorsan elszaladt, s kezdődhetett az első nagy kaland, a svédországi kiküldetés.

1962. november 11-én szállt le a MALÉV-gép velem és kis családommal Stockholm Arlanda repülőterén. Még most is jól emlékszem: teljesen fellobogózott városba érkeztünk. Persze nem a mi tiszteletünkre húzták fel a nemzeti zászlókat – a sajtóattachét, saját kollégáin kívül – még senkinek sem kell fogadni –, hanem éppen Svédország nemzeti ünnepe volt, VI. Gusztáv Adolf király 80. születésnapja. Mint hamarosan megtudtam, ez az ünneplés is kivételes volt, csakis a kerek évfordulónak szólt. Bár az öreg király rendkívül népszerű volt a svéd lakosság körében, magánéletében igen szerény, igazi tudósember volt. Az uralkodás sohasem érdekelte – hibátlanul eleget tett tisztéből fakadó kötelességeknek – de igazi szenvedélye a régészet volt. Maga is gyakran részt vett régi svéd leletek feltárásában, a kínai kerámiában pedig világszerte elismert tekintélynek számított. A nyolcvan évesen is jóartású üregúr gyakran volt látható, amint csak titkárától kísérve egy-egy antikváriumban régi kötetek között válogatott.

Őszintén szólva örökké hálás vagyok sorsomnak, hogy első külföldi állomáshelyemként Svédországot adta nekem. Ez a szorgalmas és velejéig becsületes, tisztességes,

rendszerető, munkájuknak élő emberek által lakott, az európai háborúskodásokból kimaradó, semleges és jóléti állam, amit szerény és tehetséges emberek vezettek, nekem egy életre jó mérce maradt. Bárhová is vetett a diplomatasors, volt mihez hozzámérnem az ottani teljesítményeket, az életformát, társadalmi célokat. Nem tagadom: a mai magyar társadalomtól is szeretném a svéd modell megvalósulását látni. Egyebek között ezért javasoltam – amikor még volt lehetőség a választásra –, hogy Magyarország is a semlegesség útját válassza, ezért hoztam létre barátaimmal a *Semleges Magyarországért Alapítványt*...

De térjünk csak vissza a sajtóattachéi munkához. A stockholmi nagykövetség annakidején a nagyköveten túl egy I. osztályú titkár, sajtó- és kulturális attaché, konzul és a külföldi magyarok ügyeivel foglalkozó munkatársból, továbbá egy titkárnőből, egy rádiósból és egy gépkocsivezetőből állt. Itt mindenkinek pontosan körülhatárolt feladata volt. A sajtóattaché területe a svéd sajtó, a rádió és a televízió, valamint minden olyan egyesület, szervezet, intézmény volt, ahol Magyarország helyzetének, törekvéseinek megismertetésére mód volt.

Ehhez pedig, mint nagyon gyorsan rájöttem, meg kell tanulni a svéd nyelvet. Svédország ugyan már ekkor arról volt híres, hogy az iskolából kikerülve mindenki beszélt angolul, de igazán szívesen azt vette egy külfölditől, ha az megtanul svédül. Nem így vagyunk-e mi is a magyar nyelvvel? Ha egy külföldi nagykövet, akár kerékbe törve is, de magyarul szólal meg egy tévébeszélgetésben, már szinte mindegy, mit is mond...

A nyelvtudás, persze, mindenekelőtt ahhoz kellett, hogy eleget tudjak tenni a sajtóattaché egyik alapfeladatának, a minden reggeli sajtószemlék készítésének. A német és a kevesebb angol nyelvtudás (azt, hogy hány angol nyelv van, csak három angol nyelvű országban: az USA-ban, Angliában és Kanadában letöltött szolgálatok alatt ismer-tem meg) ugyan segített a svéd lapok főcímeinek megértésében, de ez korántsem volt elég. Nagy szerencsénkre már korábban tanított a követségen egy rendkívül kedves svéd asszonyka, Ann-Marie, aki elvállalta az én tanításomat is. S mivel egy hölgy előtt senki nem akar szégyent vallani, így néhány hónap alatt már nagy előrehaladást értem el a svéd nyelv ismeretében. Most már semmi akadályja nem volt annak, hogy reggelenként gyorsan átfussam a svéd lapokat, s magam írom gépbe az aznapi sajtószemlélt – amit viszont, még régimódi gépen a szegény rádiósfiúnak kellett hazaadnia, cseppet sem örülve az én szorgalmamnak.

A svéd sajtó, persze, korántsem általában érdekelt bennünket. Emlékezzünk csak vissza: 1962-őt írtunk kihelyezésemkor, s szinte végig a hatvanas éveken, 1968-ig tartott svédországi tartózkodásunk. Itthon, Magyarországon teljes erővel beindult az 1956-os nemzeti tragédiát követő kádári konszolidáció. Célunk csakis az lehetett, hogy ezt a konszolidációs folyamatot – a lakosság megnyugtátását, az elítéltek szabadon bocsátását, az emberek megnövekedett mozgásszabadságát, az utazási szabadságot – megismer- tessük a svéd hivatalos szervekkel és a sajtón keresztül a svéd nép minél szélesebb rétegeivel. Meg kell mondanom, hogy Kádár János híres mondása a nemzeti egyetértésre

való törekvésről: „Aki nincs ellenünk, az velünk van...” Svédországban is nagy visszhangra talált.

Annál is inkább így volt ez, mivel '56 után, társadalmuk igazi humanitárius gondolkodásának szellemében, Svédország nagyon sok magyar menekültet fogadott be. Ők továbbra is a legszorosabb kapcsolatot tartották fenn otthoni rokonaikkal, barátaikkal, s így közvetlenül is értesültek a nem várt változásokról. Közülük sokakkal később közvetlen barátságba kerültünk. Hadd említsem itt meg Imi Markost, aki akkor az „Aftonbladet” című délutáni lap szerkesztője volt, s később sikeres hirdetési vállalkozásnak is tulajdonosa lett. Iminek – mint magyar sajtókörökben jól ismert – az édesapja volt nemzetközileg ismert edző, felesége révén pedig már a svéd közegbe gyökerezett be... Éppen, amikor ezeket a sorokat írom, látogatott meg egy másik svédországi magyar barát, Bánki Géza, aki hol nyomdászként, hol újságíróként kereste az emigránsok kenyerét.

A svéd nyelvtudás birtokában biztonságosabban látogattam meg a lapszerkesztőségeket. Svédországban akkor még létezett egy igen kiváló, nemzetközileg respektált szociáldemokrata napilap, a „Stockholms Tidningen”, amelynek világlátott, kitűnő főszerkesztőjével, Victor Vindevel viszonylag nagyon rövid idő alatt nagyon szívélyes viszonyt sikerült kialakítani. Vinde látta rajtam a jószándékot, azt, hogy nem diplomatapózból, hanem mint volt újságíró közeledek hozzá. Sokszor ültünk le filozofálgatni a világ fejlődéséről, s én nem rejtettem véka alá, hogy tetszenek a szociáldemokraták által kimunkált-jóléti vonások. Kiemelten igyekeztem ellátni őt a magyar kül- és

belpolitika öszszes, fontos mozgására vonatkozó anyagokkal. Talán mindennek szerepe volt abban, hogy a világsajtóban először Victor Vinde írt a „Stockholms Tidningen”-ben vezércikket arról, hogy a magyar kérdést le kellene venni az ENSZ napirendjéről...

Sajtóattachéi munkám fontos mérföldköve volt a Stockholmi Sajtóiroda létrehozása. Magyarország országképének kialakításában akkor már hosszú évtizedek óta fontos szerepet játszottak az ugyancsak a Külügyminisztérium Sajtófőosztályához tartozó római, bécsi és londoni sajtóirodák. Rendszeres, a helyi olvasói ízlést, szokásokat jól ismerő és figyelembe vevő kiadványaink sok, hazánk iránt érdeklődő emberhez jutottak el. Én nagy bátran azt javasoltam, hogy alapítsunk Stockholmban is olyan sajtóirodát, amelynek a hatóköre minden északi országra kiterjed. Köztudott ugyanis, hogy a svéd nyelvet jól megértik a szomszédos Norvégiában, Dániában, sőt Izlandon is. Finnországban pedig – éppen a kapcsolatok fontossága és a nagyobb számú svéd kisebbség miatt – az iskolában majd mindenki tanul néhány évig svédül.

A Külügyminisztérium Sajtófőosztálya továbbra is biztos háttérrel jelentett. Így felkarolták javaslatomat, s ezután már csak az anyagi háttérrel kellett megteremteniük. De tekintve, hogy semmiféle nagyzoló elképzelésem nem volt, ezt is viszonylag gyorsan előteremtették. A gyakorlati munkához sikerült egy nagyon okos, tehetséges svéd közgazdász egyetemista fiút szereznem, aki mindenben jó tanácsadóm volt és – mint a svédek általában – rendkívül komolyan vette a munkáját. Az igazi jó „ország-image” szé-

leesebb körű megteremtése érdekében elhatároztuk, hogy svéd nyelven „Magyar Kiskönyvtárat” hozunk létre. Két év alatt megjelentettünk tíz modern kis kötetet. Kezdtük Magyarország földrajzával, azután az Alkotmány és a jogrendszer, majd a történelem, az irodalom, a sport, a művészetek bemutatása következett. A témákkal kapcsolatos alapanyagokat a Sajtóféosztály küldte ki, no meg ollóztuk-vágtuk össze sok angol nyelvű kiadványból, aminek megbízható fordításáról is Bosse gondoskodott. Természetesen ennél a munkánál különösen jó hasznát vettem tízéves újságírói-szerkesztői múltamnak. De – miként a Sajtóféosztályon gyakran idéztük – végül is „a szőlőből is lehet bort csinálni...”

Stockholmi diplomáciai iskoláim következő lépcsője az első beosztott vagyis a nagykövet-helyettesi munka megtanulása volt. Amikor kiérkeztünk Stockholmba, a magyar külképviselet vezetője egy régi munkásmozgalmi ember, *Korbacsics Pál* – mindnyájunknak csak „Pali bácsi” volt –, helyettese *Vadász Frigyes*, aki eredeti szakmájánál fogva szintén újságíró volt (*Esti Hírlap*). Itt jegyzem meg, hogy ezekben az években a kádári vezetés igyekezett jóvá tenni azt, amit lehetett, a magyar munkásmozgalom régi vezetőinek Rákosi Mátyás általi félreállításából, üldözéséből. A Stockholmmal szomszédos külképviselet, Oslo magyar nagykövete például *Schiffer Pál* lett, a Magyarországi Szociáldemokrata Párt egykori titkára, Schiffer, mint ismeretes, a párt egykori elnökének, a magyar szociáldemokrácia legnagyobb alakjának, Szakasits Árpádnak a lányát vette el; sajnos, apósa sorsában is osztozott.

Szóval, az első három évi, kemény, olykor nagyon fárad-
ságos sajtóattachéi betanulás után meg kellett tanulnom a
külképviselő helyettes vezetőjének feladatait is, hiszen
egy nagykövetség – hivatalból – egyetlen napig sem lehet
vezető nélkül. Alapvető diplomáciai szabály, hogy ha a kö-
vet vagy a nagykövet akár egyetlen napra is elutazik az
adott fogadó országból, ezt hivatalosan – Jegyzékben – be-
 kell jelentenie az illetékes Külügyminisztériumnak. A tá-
vollét pontos tartamán túl meg kell jelölnie azt is, hogy ad-
dig az ideig ki veszi át a követség vezetését, vagyis ki az
ideiglenes ügyvivő, hivatalos nemzetközi elnevezéssel
chargé d'affaires a.i. (ad interim). Két ország viszonyában
ugyanis csak akkor lehet szünet, ha egymásnak hadat
üzennek, vagy annyira távoliak, annyira jelentéktelenek a
köztük lévő kapcsolatok, hogy nem tartják szükségesnek
ezt külkapcsolat révén is ápolni.

Amikor kiérkeztünk Stockholmba, a nagykövetség első
beosztottja Vadász Frigyes volt. Érdekes összeesés, hogy ő
is eredetileg újságíró volt, úgy került a Külügyminisztéri-
umba, s később ő is nagykövetként fejezte be pályáját. Va-
dászék három év múlva indultak haza, így tőle vettem át a
munkát. Szerencsére egy kis létszámú követségen nagyjá-
ból mindenki átlátja a másik tevékenységét is, így nem ta-
lálkoztam különleges nehézséggel.

Időközben – egészen pontosan 1964 márciusában –
Svédország és Magyarország kormánya, hosszú budapesti
és stockholmi tárgyalások után – megegyezett abban, hogy
a jövőben kapcsolatainkat már nem *követi*, hanem *nagykö-
veti* szinten fogjuk ápolni. Ez, az adott helyzetben bizo-

nyos politikai jelentőséggel is bírt (a két ország problémamentes kapcsolataira utalt), de alapjában megfelelt a nemzetközi diplomácia általános fejlődésének. Régi időkben, a hagyományos nagyhatalmak századaiban a diplomácia is követte a régi módit. Akkoriban csak a nagyhatalmak küldtek egymáshoz nagyköveteket (Ambassador), s ilyeneket illett küldeni a királyi udvarokba is. A többit – nemzetek egyenjogúsága ide vagy oda – egy fokkal hátrább sorolták: követek (envoy), s a protokollgyakorlatban is annakidején egy sorral hátrább ültették.

Ha emlékezetem nem csal, ezidőtájt már a Svéd Külügyminisztérium által kiadott hivatalos diplomatalistán – ez az egyik legfontosabb munkaeszköze minden diplomatának: ez tünteti fel pontos nevét, rangját, családi állapotát, címét – csak a Dél-Afrikai Köztársaság missziójának vezetője volt követi rangban feltüntetve. Svédországnak pedig Dél-Afrika sok évtizedes apartheid (faji elkülönítő) elnyomó politikája ellen a legsúlyosabb, humanitárius kifogásai voltak.

Így hát mégis volt valami politikai súlya is annak, hogy Magyarország és Svédország között rendeződött ez a régi rangprobléma. Követünk – ekkor már *Esztergályos Ferenc* későbbi külügyminiszter-helyettes – új megbízólevelet adhatott át a Külügyminisztériumban. Érthető okból ezúttal nem járt már az érkezéskor szokásos udvari parádé (amit majd londoni nagykövetségem alkalmából igyekszem pontosan bemutatni a kedves olvasónak). Viszont nagykövetségünk minden diplomatája és hivatali beosztottja új névjegyet csináltathatott magának, amelyen az új szöveg már

ez volt: „A Magyar Népköztársaság Nagykövetsége, Stockholm”.

Akár hihető, akár nem, erre a diplomáciai szintemelésre a mai napig is egy szívemhez közeli és nagyon pesties szóviccből emlékszem. Az történt ugyanis, hogy ezekben a napokban is, mint mindig máskor, reggelente gépkocsin indultunk be Stockholm egyik elővárosából, Solnáról a nagykövetségre. Egyszercsak Rezső fiam – láthatóan nem csupán az iskolai órákra koncentrálni – így figyelmeztette a hátsó ülésről a gépkocsit meglehetősen sportosan vezető édesanyját:

– *Anyu, tartsd be a követési... bocsánat: nagykövetési távolságot...*

Ez később szállóige lett a családban, keresztül-kasul szelve, néha rohanva Európát és Észak-Amerikát...

De mit csináljunk Reykjavikban?...

Tulajdonképpen egyáltalán nem illedelmes dolog egy kis országról – mint az Izlandi Köztársaság – csak úgy mellékesen mesélni valamit. Mi sem röpdösünk a boldogságtól, ha valaki – mondjuk az USA Szenátusából – a Balkán-országok között említi meg Magyarországot. Sajnos, a nemzetközi kapcsolatok fenntartásának is szigorú – jobbára pénzügyi, személyzeti – korlátai vannak. Így azután nemzetközi gyakorlattá vált, hogy egy-egy nagykövetség személyzetét, alapvető területén túl, még valamely más

országba is akkreditálják, vagyis joghatósággal bízzák meg. Emlékszem olyan időszakra, amikor egy-egy kisebb, de anyagilag jól eleresztett arab ország nagykövete Moszkvából még vagy féltucatnyi országba volt akkreditálva. S azt, hogy ő van, többnyire akkor lehetett megtudni, ha megérkezése alkalmából ő rendezett valami fényes fogadást – mondjuk a városligeti Gundel étteremben –, vagy ha ő érkezett meg a fogadóország nemzeti ünnepi fogadására.

Valahogy így voltunk mi is Izlanddal. Ezen a gyönyörű északi szigeten, amelynek területe egészében nagyobb, mint a miénk, ringott valaha valamennyi északi kultúra bölcsője. Manapság azonban mindössze negyedmillió lakos él ott, a fővárosban, Reykjavikban és szétszórt, magányos településeken. A magyar-izlandi kapcsolatok, érthetően, mindig igen alacsony szinten álltak.

Nem történt ez másként akkor sem, amikor a hagyományosan az izlandi szálakat ápoló stockholmi magyar nagykövet mellett én kaptam meg a megtisztelő feladatot, hogy működjem közre a kapcsolatépítésben. E kapcsolatok fő elemét néhány izlandi egyetemi hallgató jelentette, aki Magyarországon tanult – a Közgazdaságtudományi Egyetem hallgatója volt az izlandi Statisztikai Hivatal vezetője is –, s egy-egy újságíró, akit mi meghívtunk Magyarországra körülnézni. A kereskedelem viszont főként a leleményes izlandi kereskedőknek köszönhetően ért el statisztikai értékeket – ők az Északi-sarkon is megtanultak jeget eladni az eszkimóknak...

Mindjárt a legelső alkalommal, 1963 áprilisában sikerült

egy gyönyörű körutat tenni a sziget fölött az izlandi nemzeti légitársaság (igen, egy ilyen kis ország is ad magára!) egyik öreg gépén. Az „Icelandair” – vagy izlandi elnevezéssel a „Loftleidir” istenkísértő masinái alighanem brit bombázók voltak a II. világháborúban, de hát szegény ember vízzel főz. A vidéki utazás a világ legrégebbi Parlamentjének, a 930-ban alapított Althingnak a romjaihoz vezetett, csodálatos élmény volt! És a leírhatatlanul eredeti izlandi táj! Izlandon sehol sincsenek füstölő gyárok, a házakat, iskolákat, középületeket természetes forró vízzel vagy villanyárammal fűtik, s emiatt olyan tiszta a levegő mindennütt, hogy a színek a maguk eredetiségében ragyognak. Aki elhagyja a fővárost, Reykjavik nem magasba törő épületeit, szinte nem is evilágon, hanem a Holdon képzelet magát. Szürke hamu, kihűlt láva szerteszét, emlék a világ kialakulásának sistergő-fortyogó korából, egy-egy furcsa vonalú kráter – állítólag az amerikai Hold-utazókat ezeken a tájakon készítették fel a várható élményre. Életnek nem sok jele, tizenöt-húsz kilométerre egymástól egy-egy pirosra festett farmház, körülötte néhány állat, főleg kedves kis póniló.

Aki ezek után arra a következtetésre jut, hogy ide biztosan nem költözködött magyar ember, annak el kell mesélnem régi, megható történetemet:

Ez is első reykjaviki utam emléke. Fárasztó utazás után nagyot aludtam az izlandi szállóban. Reggel felfrissülve indultam a napi intéznivalóknak, természetesen csak gyalog, hiszen ott a fővárosban minden gyalogjárásnyi távolságra van. Mindjárt az első sarkon, a kis újságárus-üzlet-

ben svédül kértem egy „Dagens Nyheter” című svéd lapot, mire az eladó nagy lelkesedéssel, magyarul üdvözölt:

– Jó reggelt, ügyvivő úr, hát megérkezett?

Ilyenkor az ember először nem hisz a fülének. Én sem hittem (később, hosszú diplomataéletem alatt megtanultam, hogy csodálkozni is tilos...) azután, egy hamisítatlan és minden történetre ajtót nyitó eszpresszó kávé szürcsölése közben újra gazdagabb lettem egy igazi emberi sors ismeretével:

– Hjarval Hjarvalson vagyok... de szólítson csak Kecskés bácsinak...

– De hogyan ismert meg egyáltalán?

– Hogyan? Először is, ügyvivő úr, ebben a városban mindenki ismer mindenkit. Engem is ismer mindenki, ebben az üzletben mind megfordulnak. Másodszor, a Protokoll betette a helyi lapba várható érkezését, sőt, a fényképét is.

Valóban, ott volt a hír és a kép. Egy kis országban ez majdnem ugyanolyan esemény, mint amikor a NATO-támaszpont amerikai tengerészei szétverik a helyi kocsmaberendezését...

– De hogyan került ide, Kecskés bácsi?

Az ősz hajú, hosszú halántékú, kedves úriember szívesen mesélte el filmbe illő történetét. A II. világháború előtt illetve alatt a „Népszava” szerkesztőségében és kiadóhivatalában dolgozott. S mint baloldali érzelmű, szociáldemokrata ember, valamilyen szerepet is játszott a németellenes ellenállási mozgalomban, de ezt a szerepét egyáltalán nem akarta túlhangsúlyozni. Egy nap az történt, hogy a háború

forगतagában valahogy Budapestre keveredett egy gyönyörű, fiatal, izlandi lány – „Az élet a legnagyobb rendező” – és megismerték, megszerették egymást. Boldogan éltek, amíg 1945-ben a fiatalasszonyka az éhezés, a pincei élet következtében előbb teljesen legyengült, majd súlyos tüdőbetegséget kapott. Állapota annyira megromlott, hogy állandóan arról beszélt: otthon szeretne meghalni.

1946-47-ben azonban korántsem volt egyszerű útlevélhez jutni. Mit csinált hát Kecskés bácsi?

– Felkerestem Péter Gábort, aki ekkor az ÁVH főnöke volt, s akit én még a háború előttről, a Népszava tájékaról ismertem. Megkértem, segítsen nekem, és néhány napon belül megkaptam minden szükséges papírt. Nagyon rendes ember volt...

Most én nyeltem nagyot. Hiszen 1956 után már nagyon jól tudtuk, hogy milyen szörnyű bűnök terhelték Péter Gábor és társai lelkét. De úgy látszik, a legrosszabb embereknek is szükségük van arra, hogy időnként jót cselekedjenek valakivel.

Végül is Kecskés bácsi, halálosan beteg feleségével eljutott Izlandra, Reykjavíkba, ahol az asszonyka a jó táplálkozás, a csodálatosan tiszta levegő és a gyógyszerek együttes hatására még egy évtizedet élt. Kecskés bácsi pedig beállt újságárusnak – nagyon sok emigráns magyar kezdte így pályáját – és gyorsan megtanulta az izlandi nyelvet. Mindig is szeretett szorgalmasan dolgozni, megtakarított pénzéből előbb társtulajdonosa lett az újságos üzletnek, majd tulajdonosa. A lapok mellett most már papírárukat és édeséget is tartott. Állítása szerint már annyit keresett ezzel,

hogy évente megengedhet magának egy-egy európai szabadságot.

De felesége sírját, Izlandot, többé nem akarta elhagyni...

Ki tudná megmondani, hogy a világot befutó diplomata élete során hány ilyen édesbús, szomorú, magasba ívelő, nagysikerű vagy tragikus emberi sors tanúja? Könyvem zárófejezetében „*Halhatatlan barátok – feledhetetlen találkozások*” címmel magam is igyekszem néhány ceruzavonással megrajzolni olyan, az emberek nagy tömegei által ismert vagy népszerű művészek, politikusok arcélét, akikkel pályámon összehozott a jószerencsém. Természetesen nagyon is válogatnom kellett a sorból: a nagykövet királyokkal, államelnökökkel, miniszterelnökökkel, külügyminiszterek sorával találkozik. És a leggyakrabban az örökre vállalt titoktartás, a nemzetközi illemmel párosulva zárja le az ajkát...

MIT ÉR EGY KIS ORSZÁG SZAVA AZ ENSZ-BEN?

Sokan leírták már azt az érzést, amely elfogta őket akkor, amikor először léptek be az East River partján, az Egyesült Nemzetek Szervezetének csupa üveg felhőkarcolójába. Kint: New York, a legharsányabb Amerika, a szédítő technika, a pompázatos gazdagság – és bizony – a rémisztő szegénység furcsa konglomerátuma. Ott bent: jóleső csend, végtelen tisztaság, halk léptekkel siető diplomaták – kicsiben az egész világ.

Közgyűlések idején a megszokott „diplomataszürke” keveredik a főként a fejlődő országokból jött államférfiak (és hogy nevezzük: „államhölgyek”) sokszínű, aranyos, díszes népviseletével. Hiszen manapság már 200 körül van az ENSZ tagállamainak a száma, s a közgyűlést bevezető általános politikai vitára – a világhelyzet felmérésére – minden állam elküldi külügyminiszterét vagy éppenséggel miniszterelnökét, államfőjét...

Nem kell mondanom, magam is végtelenül meg voltam illetődve, amikor 1971. szeptember közepén a magyar ENSZ-küldöttség tagjaként megérkeztem New Yorkba. Az ENSZ Titkárság 42 emeletes felhőkarcolója, s mellette a

gyönyörű közgyűlési csarnokot és a bizottsági termeket magában foglaló épületegyüttes, meg a kora őszi, aranyló napfényben tündöklő park a végtelen széles folyóparton, az első látásra meghódították a szívemet. Belépve az üvegpalotába – még mindig tele optimizmussal, hogy a diplomaták, mint egy jobb világ útépítő mérnökei az ENSZ-ben kiváló együttműködési fórumra akadtak –, úgy éreztem, hogy a béke legfőbb szigetére érkeztem.

De hogy is kerültem oda?

1968-ban, azt követően, hogy Stockholmból hazajöttünk, előbb egy ideig a Sajtófőosztály helyettes vezetője, majd vezetője lettem, vagyis – mondhatni – az én szempontomból helyreállt az erkölcsi világrend. Imádtam ezt a munkát, a szüntelen lüktetést és a végtelenül tehetséges, összetartó kollektívát, amely a Sajtófőosztályon összejött. 1971. augusztus elején történt, hogy a Külügyminisztérium Nemzetközi Szervezetek Főosztályának vezetője áthívott egy baráti beszélgetésre. Nem kellett messzire mennem: a Bem téri épület III. emeletén volt az én irodám, s két emelettel feljebb az övé. Alig ittuk meg az elmaradhatatlan kávé – ki törődött akkoriban még a vérnyomással! – máris a tárgyra tért. Szeptember harmadik keddjén kezdődik az idén is, mint minden évben, New Yorkban az ENSZ közgyűlése, s a magyar küldöttség tagjai között szóba került az én nevem is.

Az ajánlat, amennyire meglepő, annyira megisztelő is volt. Kijutni a Világszervezet központjába, közel három hónapig közvetlen közletről tanulmányozni azt a munkát, amit eddig csak a televízió képernyőjéről, meg a külügyi

jelentésekből ismerhetett a magamfajta ember is, no meg találkozni azokkal a világhírességekkel: államfőkkel, diktátorokkal és könyvekből tudott diplomáttal, ellenállhatatlan vonzást jelentett. Különben is: jól tudtam, hogy a diplomáciában mindaddig csak fél lábon állok, amíg csak a bilaterális (kétoldalú) diplomáciát ismertem meg a gyakorlatban, a multilaterális diplomáciát – vagyis a sokoldalú egyeztetések művészetét – még nem. Ezért akkor sem haboztam volna az igenlő válasszal, ha a külügyi szolgálatban a „nem” egyáltalán használatos szó lett volna...

Mit mondjak: Igyekeztem a kiutazásig hátralévő heteket igen jól felhasználni arra, hogy megismerkedjem az ENSZ történetével, felépítésével, fontosabb szabályzatával. S ezen belül természetesen a magyar tagság múltjával és jelenével, a számunkra leglényegesebb kérdésekkel, valamint az előttünk álló közgyűlés várható legfontosabb vitáival.

Történelmi tanulmányaimból még jól emlékszem arra, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezetét a II. világháborúban az európai és a japán fasizmus elleni „egyesült nemzetek” hozták létre. Végző formáját a szövetségesek Jaltai Konferenciáján (1945. február 4-11) nyerte el. S 1945 májusában San Franciscóban, 50 állam részvételével került sor az első, alapító közgyűlésre. Az akkor elfogadott – máig is érvényes – Alapokmány történelembe illő, nemes veretű szavakkal fogalmazta meg az „Egyesült Nemzetek Népeinek” azt az elhatározását, hogy „megmentjük a jövő nemzedékét a háború borzalmaitól, amelyek életünk folyamán kétszer zúdítottak kimondhatatlan szenvedést az em-

beriségre.” Célul tűzték ki, hogy egyesítsék erőiket „a nemzetközi béke és biztonság fenntartására”, előmozdítják a szociális haladást, az alapvető emberi jogok, s általában az igazságosság érvényesülését, a nagy és a kis nemzetek egyenjogúságát. Emberien szép az a kölcsönös ígéret is az Alapokmányban, hogy „türelmet gyakorlunk és egymással jó szomszédként, békességben élünk együtt...”

Az, hogy közvetlenül a II. világháború befejezése után, Harry Truman amerikai elnök vezetésével nem ebbe az irányba, hanem az egyre hidegebb hidegháború, az elkülönülés, a szembenálló, állig felfegyverzett szövetségek felé indult el a világ, semmit sem von le az ENSZ és az Alapokmány létrehozóinak érdemeiből. Nem árt emlékeznünk ma sem arra, hogy éppen az Amerikai Egyesült Államok és más néhány NATO-tagállam volt az, amely 1955-ig, a 10. Közgyűlésig meggátolta hazánk felvételét az ENSZ-be, holott azt mi kezdtől fogva, ismételten kértük.

Mindenesetre ekkor már jócskán túl voltunk a leghidegebb hidegháború időszakán, sőt számos – főként az ENSZ keretein belül elért – nemzetközi megállapodás határozottan a nemzetközi enyhülés irányába mutatott. Fokozatosan nőtt az ENSZ tagsága is, bár az kétségtelen volt, hogy állandó alku tárgyát képezte egy-egy ország felvétele. Mind a NATO, mind a Varsói Szerződés gondosan figyelte, hogy valamely állam vagy államcsoport felvétele melyik „tábornak” a helyzetét javítja. Abban az évtizedben, amelyben nekem is szerencsém volt előbb egy közgyűlést majd négy teljes évet (1972-1976) végig szolgálni New Yorkban, mint a magyar küldöttség helyettes vezető-

je, mindnyájunk reménységére a tagállamok száma 150-re nőtt, s így majdnem elérte az univerzalitást.

Abban azonban nem történt – s az ENSZ alaptermészeténél fogva nem is történhetett – semmilyen változás, hogy a világszervezetben nem érvényesülhetett az államok egyenjogúságának általánosságban elfogadott alapelve. Ugyanis még a II. világháború idején – 1945. február 4-11 között – megtartott Jaltai Konferencián a már láthatóan győztes szövetséges hatalmak vezetői abban egyeztek meg, hogy az ENSZ-nek a nemzetközi békéért s biztonságért felelős legfőbb szervében, a Biztonsági Tanácsban (BT) vétőjogot kapnak a fasizmus elleni harc fő terhére viselőik. Másként fogalmazva: a nemzetközi békét és biztonságot érintő ügyekben csak akkor születik érvényes határozat a BT-ben, ha mind az öt nagyhatalom: A Szovjetunió, az Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Franciaország és Kína egyetértően, egyhangúan cselekszik. Egy fél évszázad történelmi fejleményei igazolták, hogy ebben nagy államférfiúi előrelátás testesült meg: a legvégső, tragikus lépésektől még a leghidegebb hidegháború éveiben is visszatartotta a világhatalmakat. De azért benne volt a „győztesek joga” is...

Már régi New York-inak és elég jól ismert magyar képviselő-helyettesnek számítottam, amikor egy 1974 őszi estén valósággal egyetemi oktatókönyvbe illő leckét „élvezhettem végig” egy vacsora keretében. Mellesleg: az ENSZ-közügyülés szeptember közepétől nagyjából karácsonyig tartó ülésszakán a diplomáciai ebédek és vacsorák szinte végeláthatatlanul követik egymást. Gondoljuk csak el: ha

egy-egy küldöttségvezető csak heti egy ilyen szűkebb körű összejövetelt rendez, már sokezres nagyságrendet kapunk, természetesen beszorozva a tagállamok számával. Ráadásul: az őszi ENSZ-közgyűléseken az első két-három hétben (maximum) általában minden ország delegációját a külügyminisztere vezeti, utána a New York-i állandó képviselő. Nos, a külügyminiszter esetleg csak itt, New Yorkban tud találkozni egy sor kollégájával, akivel találkozni szeretne (pontosabban: kellene). Gyakran egész éven át üzengetnek egymásnak, hogy majd a „közgyűlésen” találkoznak.

Természetesen a külügyminiszterek elutazásakor csak egy-egy megkönnyebbült sóhaj szakad fel a New York-i repülőtéren, a munka nem kisebb ütemben folyik tovább. Hiszen a közgyűlésen rengeteg a napirend, amiről az országoknak – politikai és gazdasági érdekeik, szövetségi elkötelezettségeik szerint – egyeztetniük, majd dönteniük kell. Az egyeztetéseknek pedig nem mindig a bizottsági és az albizottsági ülések a legjobb fórumai, hanem egy-egy szűkebb körű, „intimebb” rendezvény – különösen, ha aznap éjszaka nem kell visszarohanni az ENSZ-be, szavazni valamely nagyon fontos kérdésről...

De visszatérve arra a nevezetes vacsorára, aminek elmesélésébe egyszer-kétszer, különböző írásaimban már neki fogtam. Szerencsére több mint negyedszázad távlatából is jól megőrizte az emlékezet.

Szóval: a gazdagon díszített, hosszú, fehér asztal mellett kezdetben nagyon hagyományosan folyt a díszvacsora. Aki egy kicsit is otthon volt a diplomáciai rendezvények

világában, az rögtön észrevehette, hogy a házigazda nagyon sokat ad a diplomáciai formákra, finomságokra. A felszolgálók is olyan összehangolt ütemben mozogtak, hogy azt egy ötcsillagos párizsi luxusétterem tulajdonosa is magasra értékelte volna. Angol, francia, spanyol és orosz szavak keveredtek az asztal felett, mutatva a jelenlévők nemzetközi körét.

Középen ült a házigazda, *Jakov Alekszandrovics Malik*, szovjet nagykövet, miniszterhelyettes. A hatvanas éveinek közepén járó, végtelenül aktív, kiváló memóriájú Malik az ENSZ-ben már legendás figurának számított. Nem is csoda: Malik 1937 óta teljesített diplomáciai szolgálatot, 1939-től Tokióban volt tanácsos, majd nagykövet, egészen a II. világháború alatti, diplomáciai kapcsolatok megszakításáig. 1945-ben San Franciscóban részt vett azon a nemzetközi konferencián, amelyen 50 állam képviselői megalapították az Egyesült Nemzetek Szervezetét. Jelen volt valószínűleg az összes közgyűlésen, és emlékezetében őrizte a Biztonsági Tanács minden fontosabb ülésének eseményeit is. 1948-tól kezdve – több folytatásban – ő volt a Szovjetunió állandó ENSZ-képviselőjének vezetője. Így azután érthető, hogy teljesen magabiztosan mozgott az ENSZ fórumain, s alaposan fel kellett készülnie annak, aki valamilyen precedens ügyében fel akarta venni vele a kesztyűt. Jó szónok volt, néha agresszívan támadott, és sohasem lehetett elfelejteni, hogy egy szuperhatalom nevében beszél.

Nos, az említett vacsorán Malik balján ült a japán nagykövet, aki nem akarta elszalasztani ezt a kínálkozó alkal-

mat egy fontos politikai eszmecserére, a BT egy állandó tagjával, ráadásul japán szakértővel.

A kijeji kotlet elnevezésű csemegénél bele is vágott mondanivalójába, s én, aki az asztal túloldalán egyfel-
odébb ültem, akarva-akaratlan fültanúja lettem egy mosta-
náig feledhetetlen diplomáciai pengeváltás-sorozatnak. Az
első támadás a japán nagykövete volt:

– Mr. Malik, úgy vélem, legfőbb ideje volna, hogy a Szov-
jetunió, Amerika, Kína, Nagy-Britannia és Franciaország
mellett Japán is állandó tagja legyen a Biztonsági Tanácsnak.

A szovjet nagykövet éppen csak felnézett tányérjáról, de
a tekintete nem tükrözött túlzott érdeklődést a téma meg-
vitatása iránt:

– Ugyan miért? – kérdezte.

– Mindenki elismeri ma már, hogy Japán egyre nagyobb
szerepet játszik nemcsak Ázsiában, hanem az egész vilá-
gon. Azt lehet mondani, hogy Japán gazdasági nagyhata-
lommá vált.

– És még? – kérdezett újra, nem túl udvarias stílusban
Malik.

– És... Japán egyre nagyobb gazdasági segítséget nyújt
nemcsak Ázsiában, hanem a világ más térségeiben is a fej-
lődő országoknak. Most már az általunk nyújtott gazdasá-
gi támogatás meghaladja más országokét – folytatta érve-
lését a japán nagykövet.

– És?...

– És egyre nagyobb a hozzájárulásunk az ENSZ közpon-
ti költségvetéséhez, valamint különböző programjaihoz...

Most már láttam, hogy Malik nagykövetnél elfogyott a cérna. Oroszos arca kipirosodott, letette a kezéből az evőeszközt, s kissé megemelt hangon így szólt asztalszomszédjához:

– Nos, nagykövet úr, mindez nem elég!

A japán nagykövet nem értett a szóból és feladta a láthatólag várt labdát:

– Miért, az ön véleménye szerint, mi kellene még?

– Meg kellett volna nyerni a háborút! – válaszolt határozott hangon a szovjet nagykövet, elvágva minden további vita fonalát.

A következő percben azonban már barátságosan hátba veregette japán kollégáját és teljesen új vizekre terelte a társalgást.

Én azonban úgy éreztem, hogy hirtelen valami nagyon fontosat tanultam meg a nemzetközi politikáról és az ENSZ-ről egyaránt. Bevallom: manapság, amikor egyre gyakrabban arról olvasok-hallok, hogy egyesek visszame-nőleg meg akarják nyerni az I. vagy a II. világháborút – óhatatlanul eszembe jut ez a történet...

*

De, még mindig csak keveset válaszoltam arra a cím-kérdésre, hogy mit is ér egy kis ország szava a világközösséget jelképező ENSZ-ben. Sajnos, éppen a globalizmust, azaz a világ egyre szorosabb összekapcsolódását, összefüggését hirdetőik igyekeznek jelenleg megfeleldkezni az ENSZ létéről és gyakorlati hasznáról. Számukra láthatólag kényelmesebb az „egy akol és egy pásztor” szemlélet, va-

gyis a világelső „gazda” majd megmondja, mit is kell csinálnunk. Ez azonban aligha tekinthető demokratikus világrendnek. Az államok, a népek igazi demokráciája most már több mint fél évszázada az ENSZ-ben testesül meg.

ENSZ-tagságunk révén véleményt nyilváníthatunk minden olyan kérdésről, ami az ENSZ közgyűlésének, legkülönbözőbb bizottságainak vagy az ENSZ bármely fontos szakosított szervének a napirendjén szerepel. Benyújthatunk olyan javaslatokat, amelyek közvetlenül vagy közvetve a mi érdekeinket szolgálják, illetve csatlakozhatunk mások ilyen értelmű határozati javaslataihoz. Márpedig – elfogadásuk esetén – ezek a határozatok valamely pozitív tett megtételére kötelezik valamennyi tagállamot, illetve arra készítetik, hogy valamely cselekedettől feltétlenül tartózkodjanak. Adott esetben szavazatával országunk világpolitikai tényező is lehet! Rögtön mondok is ez utóbbira egy saját példát. A közelmúltban került kezembe egy ENSZ-közgyűlési szavazati lap. Ma már diplomáciai történeti múzeumba való lehetne, még szerencse, hogy valahogy túlélte minden külföldi és hazai költözködésünket, papírtást.

1971. október 25-én adták ki New Yorkban, az ENSZ-közgyűlés 1976. plenáris ülésén. A szavazás témáját a számítógép tömörségével mindössze úgy jelezték, hogy „Az A/L.630 számú határozati javaslat”, s ezt már ugyan nehéz lenne utólag rekonstruálni, ha az örömtől boldog betűkkel nem jegyeztem volna rá a szavazati lap hátlapjára:

“Elintéztük a Kínai Népköztársaság felvételét az ENSZ-be. New York, '71. okt. 25.”

Alatta pedig magam és annak a kis csapatnak az aláírása, akik a 26. közgyűlésnek ezen a késői óráján a magyar delegációból részt vettek a szavazáson. Természetesen, világosan, egyértelműen ez volt a magyar küldöttség utasítása az adott kérdésben. Mert, hogy szavamat ne felejtsem, mielőtt kiutazna a hivatalos magyar delegáció a közgyűlésre, a külügyminiszter külön a kormány elé terjeszti a főbb napirendeket, s kéri, hogy ezekben megfelelő kormányutasításokat kapjon. (Legalábbis ez volt a szokás régen – s ezt, remélem, sértetlenül hagyta a mindent megváltoztatni akaró újkori igyekezet...)

De annak ellenére, hogy ez volt a hivatalos magyar álláspont, az egy különlegesen jó érzés volt, hogy magam nyomhattam meg a „Magyarország” szavazógombot. Mai napig is büszke vagyok rá.

A szavazati lap tanúsága szerint egyébként 76 ország szavazott igen-nel, 35 nem-mel és 17 tartózkodott.

A mai napig is érdekes tanulmányozni ezt a listát. Csak példálózva: valamennyi akkori, baráti országunk igennel szavazott a Kínai Népköztársaság felvételére; a NATO-országok ezúttal – érdekeik szerint – megoszlottak: az USA ellene szavazott, Nagy-Britannia és Franciaország mellett, Görögország és Luxemburg például tartózkodott. A határozatot tehát elfogadták, s a Kínai Népköztársaság 22 évnyi várakozás után elfoglalhatta jogos helyét az ENSZ-ben és annak Biztonsági Tanácsában.

*

Az ENSZ-ben – magától értetődően – a sokoldalú diplomácia központosul. Vagyis itt lehet a legátfogóbb, a leg-

több országra, térségre kiterjedő képet adnunk országunk általános irányultságáról, nemzeti és nemzetközi törekvéseiről. Mégpedig igen gyakran olyan emberek számára, akik – legyenek bármily kiválóan képzett diplomaták – a világ egész más sarkáról jöttek New Yorkba, s a történelmi, gazdasági vagy etnikai fejlődés tökéletesen más lépcsőfokán állnak.

Sokat segít, persze, hogy a legtöbb delegáció élén országaiuk kiemelkedő figurái állnak. Annyi volt külügyminisztert sehol nem lehet együtt találni, mint ott, az East River partján. És annyi későbbi karrier is kezdődött – folytatódott – az ENSZ felhőkarcolóból kiindulva. Itt tényleg csak példálózva tudok felsorolni néhány olyan államférfit, akit az ENSZ-ből kiindulva emelt magasba a sors, a hír...

Hadd kezdjem egy manapság ugyancsak aktuális névvel; *George Bush* névével. Igen, a jelenlegi amerikai elnök, *George W. Bush* édesapja éppen az USA ENSZ-beli főképviselője volt 1972-73-ban, amikor én állandó kiküldetésre (vagyis nem egy közgyűlési küldötként) New Yorkba kerültem.

Az idősebb Bush igazi amerikai, kedélyes, nagyhangú, vállveregetős texasi figuraként vált ismertté az ENSZ berkeiben. Nem sokat adott a szokott halk, finomkodó diplomata stílusra – ő leginkább a vidéki választók gyűlésének légköréhez szokott. Ma is jól emlékszem, ahogy egy alkalommal sietős, rugalmas lépteivel felsietett a nagy közgyűlési teremben a szónoki emelvényre, magasba emelte és széttárta a karjait, s így kezdte beszédét:

– „My Fellow-Delegates” – azaz: „Delegátus társaim”...

Az ENSZ-ben azonban az volt a protokoll által előírt szabály, hogy a szónoknak először üdvözölnie kellett a közgyűlés elnökét, az ENSZ főtitkárát vagy jelenlévő helyettesét, a minisztereket és nagyköveteket, akiket – mint mindenütt – az „Excellenciás Uram” megszólítás illetett meg, végül pedig „Ladies and Gentlemen” címmel az összes többi jelenlévőt. Így hát Bush szokatlan belépője némi mosolyt fakasztott a teremben...

Bush ugyanakkor népszerű volt a delegátusok körében. Véleményét kevésbé csomagolta ideológiai sztaniol-papírokba, mint számos elődje vagy utóda, s gyakran mert realista megjegyzéseket tenni a világpolitika állásáról, sőt, egy ideig mintha a nemzetközi enyhülés politikáját is pártfogolta volna. Távozását sokan sajnálták – már 1973-ban a Republikánus Párt Országos Bizottságának elnöke lett; 1974-ben pedig – erre is kevesen emlékszenek – az USA pekingi Összekötő Irodájának, az úgynevezett Liaison Office-nak az első vezetője.

Ezeknek az éveknek a jellegzetes amerikai figurája volt *Dr. Henry Kissinger*, a valószínűleg legtehetségesebb nemzetbiztonsági tanácsadó, aki németes angoljával, igazi professzori mivoltával könnyen teremtett hallgatóságot magának az ENSZ berkeiben is. Az „ötpólusú világról” szóló tanítása ragyogó leírása volt a XX. század utolsó harmadában kialakult nemzetközi helyzetnek. Az, hogy észrevette a fegyverkezés végső korlátait is, még csak hozzáadott tanításai hasznosságához. Lelkesen tanulmányoztam át összes történelmi esszéjét, könyveit, vitairatát, s 1980-ban „*Kissinger és Brzezinski*” címmel nagyobb könyvet szen-

teltem a két nemzetbiztonsági tanácsadó szerepének és nézeteinek. Az, hogy a nagypolitikai fejlődés – legalábbis történelmi rövidtávon – nem Dr. Kissingernek adott igazat, nem biztos, hogy nézeteinek igazi cáfolatát jelenti. A történelem néha egy-két évtizedes, vagy még hosszabb kitérők után fordul vissza a szükségtelen kitérőkről az igazán járható útra...

Jellegzetes figurája volt az ENSZ-nek azokban az években *U Thant* főtitkár, aki 1962-től állt a világszervezet élén. Munkáját mindig közmegelegedésre, kedvesen látta el. Ítéletalkotása mögött nagy ázsiai bölcsesség húzódott meg, filozofikus nyugalmból, higgadtságából a legnagyobb nemzetközi politikai viharok sem engedték kikökönteni. S ez – egy államférfinél – valljuk be, tisztelni való tulajdonság. Szája szögletéből soha ki nem állt az elválaszthatatlan szivar. Erről van egy kedves történetem:

Egy alkalommal, amikor *U Thant* Magyarországon járt, a szivározásban láthatóan nem túl járatos protokollfőnökünk elkövette azt a merészséget, hogy megkínálta egy magyar szivarral – azt hiszem „Csongor” volt az elnevezése. A főtitkár gyanútlanul rágyújtott – a diplomata-illem aligha engedte volna meg számára a nyílt visszautasítást – és szippantott belőle egyet-kettőt. Majd, amikor a protokollfőnök bátorkodott azt is megkérdezni, hogyan ízlik a magyar szivar, *U Thant* bölcs, ázsiai mosolya közben ezt válaszolta:

– „Well, I believe... it still can be improved...” Ez szó szerinti fordításban csak annyit jelent, hogy „Nos, úgy vélem, ezen még lehet javítani...”, de ha magyarul akarjuk

igazából visszaadni, akkor így fordítanánk: „Uraim, ilyen rosszat még az életben nem szívtam...”

A Kínai Népköztársaság első, ENSZ-beli nagykövetét, *Huang Huát* ugyancsak kiváló képességű diplomatának, mélyen gondolkodó embernek ismertem meg. Nemcsak jól beszélt angolul, hanem szívesen fogadott azok körébe is, akikkel kész volt beszélgetni országa törekvéseiről, sőt saját magáról is (ami – mint tudjuk –abszolút ritkaság kínaiak között). Ő mesélte például, hogy hosszú ideig szoros barátság fűzte Csou Enlajhoz, aki évtizedeken át a Kínai Népköztársaság miniszterelnöke volt, s akinek az új Kína modern állammá emeléséhez talán a legnagyobb köze volt.

Huang Hua később, hazatérve egy ideig országa külügy-minisztere lett, majd – ha jól tudom – eltűnt azokban a belső, politikai harcokban, amelyek sokáig nem akartak véget érni Pekingben. Ez is diplomatasors – nem is ritka...

A másik ENSZ főtitkár, akihez bennünket, magyarokat különösen jó barátság fűzött mindig, az osztrák *Kurt Waldheim* volt. Waldheim hosszú diplomáciai szolgálat, ENSZ-megbízatások sora után követte U Thant-ot a főtitkári poszton. Tudomásom szerint nemcsak szorgalommal, s nagy diplomáciai érzékkel, hanem minden nagyhatalom teljes meglegedésére látta el magas tisztét. Valami bajuk az amerikaiaknak mégiscsak lehetett Kurt Waldheimmel. Miután tíz évi szolgálat után, 1981-ben leköszönt az első nemzetközi közszolga tisztéről, hamarosan „felfedezték”, hogy Waldheim egész fiatal korában, a német – náci – hadsereg tagjaként (ne feledjük: Ausztriát egyszerűen annektálták a hitleri birodalomba) a Balkánon valami különleges

egységben szolgált. S ez az egység – ugyancsak állítólag – az emberiség elleni bűncselekményeket követett el.

Állítások és tagadások néznek itt farkasszemet egymással, s mint kívülállók, nem vagyunk abban a helyzetben, hogy bármely fél mellett pálcát törjünk. Tény azonban, hogy az USA újra meg újra megtagadta Waldheim amerikai vízumkérelmét: a volt ENSZ-főtitkár nem kívánatos egyén az Egyesült Államokban. *Ez is diplomatasors...*

Nevezetes figurája volt a new yorki diplomata közösségnek *Chaim Herzog*, Izrael Állam ENSZ-képviselőjének vezetője is. Bár a „nagykövet úr” megszólítás neki is kijárt, azért igazából azt szerette, ha „tábornok úrnak” szólították. Hiszen már a II. világháború alatt is tisztként szolgált a brit haderőknél, a háború után pedig ő lett az izraeli haderők egyik megszervezője. Sőt, egy időben ő volt a katonai hírszerzés parancsnoka is, vezérőrnagyi rangban.

S itt – legalább egy bekezdés erejéig – hadd térjek ki arra az állandó amerikai panaszra és kutakodásra, miszerint New Yorkban, az ENSZ-hez akkreditált képviselőkénél „sok volt a felderítő, a kém”. Azt hiszem, ebben a nyíltszíni felháborodásban mindig sok volt az álszentség is. Hiszen ahol politikusok, diplomaták és más közzolgálók – vagyis az államok legtajékozottabb képviselői – nagy tömegekben vannak jelen, oda minden ország elküldi azokat a szakembereit (felderítőit) is, akik igyekeznek minél több, számára fontos információt megtudni ezek révén. Az amerikai képviselőkén, nagykövetségeken is mindenütt ott találhatók a felderítés emberei, a katonai és a polgári titkosszolgálatok kipróbált tisztjei. Az ő feladatuk, hogy a

diplomáciai szolgálat hivatalos eszközein túl, a maguk eszközeivel és megnyert embereivel elemezzék az USA szempontjából a helyzetet, s így további támpontokat adjanak a dolgok pontos felméréséhez. Még az egy nézetet vallók, sőt egy-egy szövetséghez tartozók is igyekeznek megfelelően szemmel tartani a partnerek tényleges hajlandóságát a különböző ügyekben. Tehát úgy vélem, hogy e témában a hivatalos kijelentéseket, sem az időnkénti kiutasításokat nem kell túlzottan komolyan venni...

De visszatérve még Chaim Herzog izraeli főképviselőre: nemcsak sokat tapasztalt bölcs embernek bizonyult New Yorkban, hanem olyan diplomatának is, aki nem igyekezett további ellenségeket szerezni Izraelnek, sőt, akivel lehetett, rögtön baráti viszonyt teremtett. Ennél többet pedig aligha lehet egy közel-keleti vezetőről elmondani. Egyébként Herzog 1983-ban hazája legmagasabb tisztségébe került, Izrael Állam elnöke lett...

Itt van kezemben – ez is ritka, megőrzött emlékeim közül való – az a kékfedelű könyv, amely több mit 230 oldalon a new yorki ENSZ-központhoz 1976-ban akkreditált diplomaták listáját tartalmazza A-tól Z-ig (“Permanent Missions to the United Nations No. 238, January 1976”). Egy lista – de valóságos történelmi regény. Hiszen azóta már jónéhány ország egyszerűen megszűnt létezni, feloszlott, beolvadt egy másikba. S vajon mi lett ezekből a fővagy mellékszereplőkből?...

NAGYKÖVET SAINT JAMES UDVARÁBAN

Két poszt között

A külügyi tolvajnyelv „vetésforgó”-nak nevezi az egy-egy külföldi állomáshelyen eltöltött időt, illetve azt, hogy ki-nek mikor esedékes a hazatérése, melyik poszt mikor üresedik meg. Mert az aligha szorul bizonyításra, hogy a diplomáciai munkának az alapvető eleme a Külügyminisztérium – a Központ – és a külképviseletek közötti állandó helycsere. Aki már alaposan beletanult otthon valamely terület helyzetébe és az ottani feladatokba, az már maga is vágyik arra, hogy a helyszínen megmutathassa: igazi szakértőjévé vált az ottani munkának. S fordítva is igaz ez: minden külföldön eltöltött évvel valahogy kopik az az érzék, hogy „otthoni” szemmel lássa a helyszínen történő dolgokat a kiküldött diplomata. Ezért a rendszeres csere még akkor is indokolt lenne, ha egyéb – például fizetésbeli, beosztási, vámmentességi – indokok nem léteznének. Pedig ezek sem jelentéktelenek: a mi időnkben a Külügyminisztériumban az itthoni fizetések még alacsonyabbak is voltak, mint más központi államigazgatási szerveknél, külföldön viszont elérték a két-háromszorosát is annak (igaz, hogy más országok diplomatái előtt még így is szegyenkezve kellett eltitkolnunk fizetéseinket...)

A „vetésforgó” alapideje a négy év volt, s ezt nagyjából a józan ész és a sokévszázados diplomáciai gyakorlat alakította ki – manapság is jórészt így van a legtöbb ország diplomáciájánál. Az alapeset azonban úgy érvényesül, mint a matematikában a közös nevező: az egyik kiküldetés hosszabb, a másik rövidebb, s az átlagot így kapjuk meg. Ha csak a saját példámát vesszük: Stockholmban majdnem hat esztendő-t töltöttünk, New Yorkban pontosan négy évet, Londonban hármat, Ottawában pedig kettőt. A külügyi apparátus mozgását – és ne feledjük: a személyzet mintegy kétharmada állandóan külföldön teljesít szolgálatot – persze nem csak a tervek, a minisztérium magas vezetőinek elképzelései irányítják. Néhányszáz diplomatánál és családtagjainál már óhatatlanul figyelembe kell venni a váratlan mozgásokat is. Rengeteg külföldi poszt Ázsiában, Afrikában, Latin-Amerikában kifejezetten egészségtelen környezetben van, nagyon megpróbálja az európai embert. De a gyakori éjszakai szolgálat – a követségeket sohasem lehet magukra hagyni! – gyorsabban égeti el a szervezetet. Sokszor kell betegség miatt cseréről gondoskodni. S akkor még nem is szóltam a kiszámíthatatlan családi problémákról! Egy fiatal feleségnél például fantasztikus vonzást jelenthet a külföldi diplomataélet. De amikor azt tapasztalja, hogy az attaché felesége számára kevés a csillogó party, de felettébb sok a kötelezettség, az elvárás, bizony sok a válást választja. Nem könnyebb a helyzet a gyermekek taníttatásával sem. A családok szanaszét-létét is nem kevesen elége-lik meg.

No, de visszatérve a new yorki ENSZ misszióra: 1976.

július 26-án, napra négy évvel a kiindulásunk után, szálltunk újra a repülőgép fedélzetére, a tisztességgel elvégzett munka tudatával. Meg azzal az érzéssel, hogy sikerült alaposan megismerni a sokoldalú diplomáciát is. Szép, szép, de ha lehet, a jövőben azért folytassuk a jobban áttekinthető bilaterális – kétoldalú – diplomáciával.

Hazaérve, az előírásoknak megfelelően, jelentkeztem a beosztás megbeszélésére – a Személyzeti Főosztály általam soha különösebben szimpatikusnak nem talált asszonykájánál. Ahol is rögtön azzal hűtötték le a hazatérés feletti örömet, hogy közölték: jelen pillanatban nincs a beosztásomnak megfelelő, üres főosztályvezetői állás. Igazán maradhattam volna még egy évet New Yorkban... Ez azonban most már költői megjegyzés volt. Végül is kitalálták, hogy kineveznek – főosztályvezetői rangban – az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet (EBEÉ) magyar tagozata főtítkárának.

Ma már, sajnos, egyre kevesebben emlékeznek arra, hogy a hatvanas-hetvenes években volt Európában egy rendkívül ígéretes államközi mozgalom. Ez az építkezés arra irányult, hogy valamennyi európai ország – tehát nem csak a gazdagabbak, a már teljesen egymáshoz csiszolódtak – részvételével létrejöjjön a biztonság és együttműködés európai kontinense. Ezek a hosszú-hosszú, bilaterális és multilaterális tárgyalások 1975-ben a híres-nevezetes Helsinki Csúcstalálkozón elvezettek az úgynevezett Helsinki Záróokmány megalkotásához. A Záróokmány – ma is úgy vélem – alkalmas összefoglaló dokumentuma volt és maradt az európai államok békés egymás mellett élésének

és együttműködésének. Formailag, nemzetközi jogilag egyébként a Záróokmány a mai napig is életben van. S nagyon könnyen lehetséges, hogy ha Európa egyik – a kisebbik! – fele az Európai Unióba tömörül, akkor a kívül maradókkal a kapcsolatokat csakis a Záróokmányba foglalt elvek alapján lehet rendezni.

Az én számomra, mindenesetre, a magyar tagozat főtitkári rangja azt jelentette, hogy jó fél évet Belgrádban tölthettem, mint a magyar küldöttség helyettes vezetője, az első „Helsinki Utókonferencián”. Ezen az 1977-78-as konferencián nemcsak valamennyi európai ország, hanem az USA és Kanada is részt vett. A küldöttségek és az egyes diplomaták sok-sok beszélgetéséből bőségesen lehetett tanulni az egyes államok távlati törekvéseiről. Számomra például – akkor – felettébb meglepő volt a tengerentúli hatalmak nagy érdeklődése a Balkán iránt...

A jó pap is holtig tanul – én mindenesetre akkor voltam igazán boldog, amikor 1978 nyarán visszakerülhettem örökös bázisomra, anyahajómra, a Külügyminisztérium Sajtófőosztályára. A visszatérést nem csak azért élveztem, mert zömében a régi barátokkal, kollégákkal dolgozhattam együtt, hanem azért is, mert a Helsinki utáni új szellemben egy sor, rég megérett újítást el lehetett kezdeni. Így például liberalizáltuk – egyoldalúan – az újságírók részére különböző engedélyek – például forgatási engedélyek – megadását. Mi javasoltuk a Záróokmányt aláírt országoknak: kölcsönösen adjunk hosszabb időre (fél- vagy egy évre) szóló, többszöri beutazásra feljogosító vízumot az újságíróknak. Ez a javaslatunk nagyon tetszett a nyugati sajtó-

nak, számos lelkes cikk is napvilágot látott erről – a nyugati kormányok azonban „nem tartották elérkezettnek az időt” ennek bevezetésére.

A politika liberalizálódásának a jegyében felülvizsgáltuk az illetékes szervekkel az úgynevezett tilalmi listákat is. Ennek következtében sok olyan magyar származású újságíró, aki például a II. világháború vagy 1956 után hagyta itt az országot, újra beutazhatott. Szóval, érdemes volt újra a Sajtófőosztályon dolgozni...

Az idő azonban továbbra is gyorsan múlt, és én továbbra is I. osztályú tanácsosi rangban voltam főosztályvezető. De azért már a külügyi, legjobban értesült hírcsatornákon jött a hír: előbb-utóbb most már sor kerül nagyköveti kinevezésemre. A legtöbben Washington tippelték, hiszen mint a történelemtudományok kandidátusa, főként Amerikával foglalkoztam és több könyvet is megjelentettem az USA történelméről. Végül is az istenek London mellett döntöttek – s én az első perctől fogva rendkívül boldog voltam ezért. Egyrészt Amerikából egy kiküldetés bőségesen fedezte minden igényemet. Másrészt Anglia jelentette számomra mindenkor a klasszikus diplomáciát...

A királynő hintóján a Buckingham Palotába

Vannak percek az ember életében, amikor a világ tetején érzi magát. Olyan percek, amikor ő áll a fényes események középpontjában, miatta a dísz, a pompa, körülötte mozog a

„násznép”, őt bámulják a kíváncsi tekintetek, tán még az égen a Nap is miatta olyan fényes aznap...

Sohasem voltam beképzelt ember – a történelem tanulmányozása óvja meg a legbiztosabban minden önimádatától, önmaga szerepének minden túlértékelésétől az embert. Ezen a napon azonban azt is jól tudtam, hogy egy kis történelmi jegyzet erejéig bekerül az, amit teszek, mind a magyar diplomáciai iratokba, mind – még biztosabban – az angol királynő uralkodásának eseményei közé.

Egy 1993-ban megjelent kis könyvemben: *„Ami a rejteltáviratokból kimaradt”* (Pelikán Könyvek, Budapest) már írtam erről a napról. De most, hogy ebben a könyvemben azt igyekeztem bemutatni a kedves Olvasónak, miként is működik a diplomácia a gyakorlatban, nem mulaszthatom el az akkor felsorolt tények esetleges elismétlését.

A nap, amelyre itt utalok, csaknem pontosan két évtizeddel ezelőtt történt. De talán jobb, ha a szubjektív emlékezetet előbb megbízhatóan megtámasztja az az objektív jegyzet, amire az előbb utaltam. A legklasszikusabbnak ismert angol napilap, a „The Times” 1981. július 22-i számának 14. oldalán, vagyis ott, ahol századok óta hagyományosan első helyen a királyi udvarral kapcsolatos események látnak, hivatalos formában napvilágot („Court Circular”), az alábbi hír jelent meg:

“Buckingham Palota

Július 21.

Őfelsége audiencián fogadta Dr. Bányász Rezső Őexcellenciáját, aki átnyújtotta elődje visszahívólevelét, valamint

saját megbízólevelét, mint a Magyar Népköztársaság rendkívüli és meghatalmazott nagykövete St. James udvarában.

Őexcellenciáját a Nagykövetség alábbi tagjai kísérték el, s egyben részesültek abban a megtiszteltetésben, hogy bemutassák őket a királynőnek: Dr. Demus László (tanácsos), Horász Júlia (első osztályú titkár), Hajdú László őrnagy (helyettes katonai és légügyi attasé), Blahó Béla (első osztályú titkár). Madame Bányász abban a megtiszteltetésben részesült, hogy Őfelsége fogadta. Sir John Graham (Külügy- és Nemzetközösségiügyi miniszterhelyettes), aki abban a megtiszteltetésben részesült, hogy fogadta a királynő, jelen volt a megbízólevél átadásán, ugyanígy megjelentek a királyi udvartartás tagjai.”

Természetesen mindez csak a sajtóközlemény szavaival volt ilyen egyszerű, mondhatni hétköznapi, hivatali esemény. A valóságban évszázadok gondos, a protokolláris finomságokra érzékeny udvartartása csiszolta ki végtelenül finom, elegáns államközi, ünnepi aktussá.

De igazából minden azzal kezdődött, hogy 1981. július 7-én megérkeztünk feleségemmel London Heatrow repülőtérére, ahol – a nagykövetség képviselőin túl – már a brit Külügyminisztérium egyik helyettes protokollfőnöke fogadott bennünket. Nagykövetségünknek még időben sikerült megtudnia, hogy a királynőnek július 21-én fogadónapja lesz, tehát, ha időben érkezünk Nagy-Britanniába, lényegesen lerövidíthetjük a várakozási időt. Ráadásul esetleg meghívást nyerhetünk az esztendő várható legnagyobb eseményére, Charles herceg trónörökös és Lady Di-

ana esküvőjére. Mint látni fogják, mindkét várakozás sikeres volt...

De miután most már ismételten megemlítésre került a Buckingham Palota neve, időszerű, hogy elmondjam: az angol királynőnek Londonban két palotája van. A régi a St. James Palota – a hagyományos, középkori hatalom jelképe. Jellemző, hogy még a külföldi nagykövetek is „St. James udvarához” vannak akkreditálva. A St. James Palotában jelenleg a százegy éves angol anyakirálynő él. Távol áll tőlem, hogy monarchista legyek, de meg kell mondanom, hogy az évszázadot megélt idős hölgy nemcsak tündéri kedvességéről és kötelességtudatáról híres – el nem mulasztana egyetlen „kötelező” ünnepséget, koszorúzást –, hanem változatlanul sokat ad külső megjelenésére, kosztümjeire. (E sorok megírása óta, 2002-ben elhunyt az angol királynő. – B. R.)

E Erzsébet királynő férjével és legszorosabb háztartásával – legalábbis londoni tartózkodásunk idején – a Buckingham Palotában él. Magyar gondolatmenet szerint ez a palota sem mai gyerek, hiszen még a XVIII. század elején építették. Azóta a legtöbb kor hozzátett valamit a külsőleg nem túl díszes épületegyütteshez. Belül azonban csodálatosnál csodálatosabb dísztermek, lenyűgöző bejáratok, fogadószobák, lakosztályok.

Mivelhogy a megbízólevél átadása valóságos színielőadásnak felel meg, nemcsak kijár, hanem kötelező is a főpróba (ez tapasztalataim szerint – meglehetősen unikum). A főpróba abból állt, hogy néhány nappal a megbízólevél átadása előtt felkerestem a Buckingham Palotában a Dip-

lomáciai Testület marsallját, azt az igen előkelő, jó tartású, szikár, magas öregurat, akit e könyv fedőlapján is láthatnak. A marsall, gyönyörű angolsággal, töviről hegyire elmagyarázta az egész ceremónia lefolyását, sőt végig is vezetett a helyszíneken, egészen a királynő tróntermének a bejáratáig. És azért, hogy mindezt másodpercre az agyamba véshessem, írásban is átadta a megbízólevél átadásának programfüzetét. Így azután most – húsz év után – sem okoz gondot az események pontos felidézése...

A pompás külsőségek azzal kezdődnek, hogy a királynő elküldi saját üveghintóját a nagykövetért, s egy másik hintót a nagykövetet kísérő diplomatákért. A nagykövet felelőse a nagykövet hivatali – tehát CD-táblás, illetve Nagy-Britanniában: „1 HUN” jelzésű – gépkocsiján csatlakozik a menethez. Itt jegyzem meg, hogy mivel Anglia igazi demokrácia, ha nő a nagykövet, ő utazik az üveghintón, s a férj követheti a hivatali gépkocsin... A Buckingham Palota írásos tájékoztatója így írta le ezeknek a nem is a királynői, hanem „állami hintók”-nak az aznapi menetrendjét:

11.23 de. Indulás a Királyi Istállóból

11.30 de. Megérkezés a St. James Palotába

11.32 de. Helyet foglal a Diplomáciai Testület marsallja, indulás

11.43 de. Megérkezés a Lowndes Square 1 elé...

Tájékoztatásul: Ez a magyar nagykövet lakásának a címe – kissé nagyképpően fogalmazva: a nagyköveti rezidencia. Bár – mint értesülök – az utóbbi évtizedben egyre nagyvo-

nalúbban vásárol a magyar állam olyan előkelő, önálló vil-
lákat az új nagykövetek részére, mint amilyeneket az ame-
rikai filmekben lehetett látni, akkoriban ez még nem dí-
vott. A Lowndes Square 1 jónevű, belvárosi ház volt, s itt
a legfelső emelet, tetőterasszal megfelelt a célnak.

A marsall feljött a nagyköveti házaspárért, akik végtelen
izgalmukat magabiztos mosoly mögé igyekeznek rejteni.
Annál inkább is szükség volt erre, mivel a hivatalos tájé-
koztató szavai szerint (és a valóságban is) „a sajtó fényké-
peken örökíti meg, ahogy a nagykövet beszáll a hintó-
ba...” ismét csak a címlapképre szeretnék hivatkozni:
mind a frakk, mind a hintó előtti megállás és mosoly, mind
a háttérben a daliás, díszegyenruhás, tollbóbitás csákójú
udvari marsall tökéletesre sikerült. Hiába, a gyakorlott jó
udvari fotós mindig helytáll... A továbbiakban is az írott
programban előírt percek szerint pergett a megbízólevél át-
adása:

11.46 Indulás a Lowndes Squareről

11.57 Megérkezés a Buckingham Palota főbejáratához.

A Palota bejárata körül – szokás szerint – rengeteg turis-
ta őgylgett. Nekik külön élményt jelentett a királynői hin-
tók feltűnése, a díszegyenruhás kocsisok, kísérek, s a hin-
tókban a frakkba öltözött külföldi előkelőségek. Kattogtak
is a fényképezőgépek, surrogtak a japán felvevőgépek.

A Palota bejárati lépcsőinél az al-marsall és a testőrség
parancsnoka várta a hintó megérkezését, s kísérték a nagy-
követet a Grand Hallba. Itt csatlakozott a díszes társaság-
hoz a brit külügyminisztérium képviselőjében a külügyi ál-
lamtitkár, az udvar nevében pedig a királyi udvartartás fe-

je. Ők kísérték a nagykövetet tovább az úgynevezett Bow Roomba. ("Bow" az angol nyelvben főhajtást, meghajlást, „bókolást” jelent.) Ugyanebben a teremben várakozott a feleségem is egy valódi udvarhölgy kíséretében. S most már tényleg az ünnepség csúcspontja következett.

A nagykövet – jobbán a marsall, balján az udvartartás fejével – megállt az 1844-es számot viselő trónterem bejáratí ajtaja előtt. Megszólalt egy csengő: két apród feltárta az ajtó két szárnyát, s a nagykövetnek – két kíséřőjével – egy lépést kellett tennie előre. Mégpedig nem is akárhogy! A megkapott előírás szerint bal lábbal – az udvar ősi asztrológusai szerint nyilván ezt tartották szerencsésnek. Az első lépés után meghajlás a királynő felé. Újabb lépés, újabb meghajlás. Majd a marsall fennhangon bejelentette: „Felség, Magyarország nagykövete...”

(Hirtelen óriásit dobbant a szívem: Fiú, de messzire is jutottál onnan, Szombathelyről, a Gyöngyös és a Perint partjáról...)

A szerep ezután már teljesen a nagyköveté, hiszen a kíséřők innen visszafordulnak. A nagykövet még egy lépést tesz előre, a királynő felé, még egyszer meghajol, balkezeben tartva a megbízólevelet. Most már teljesen a királynő elé ért, aki kézfogással üdvözlí.

Érdekes, többen is – nyilván filmélményeik hatására – megkérdezték már tőlem, hogy kezecsókoltam-e a királynőnek. Nos, a nagykövet egy másik ország szuverén fejének a képviselője, ezért ő nem csókol kezet. Viszont azok, akiket a királynő nevez ki valamely magas állami tisztségre – még ha ez a tisztség a parlamenti választások eredmé-

nye is – kezetsókolnak neki, így biztosítják személyes hűségükről, mint „a korona alattvalói”.

Tehát most rajtam volt a sor, hogy néhány, ezerszer végiggondolt, rövid mondat keretében átadjam II. Erzsébet királynőnek elődöm visszahívólevelét és a magam megbízólevelét. Mindenekelőtt azt hangsúlyoztam, amit azután később a külügyminiszternél és más külügyi vezetőknél és a miniszterelnöknél is: őszintén remélem, hogy hivatali működésem alatt a magyar-brit kapcsolatok még magasabb szintre lépnek, új virágzást érnek el, Nagy-Britannia még fontosabb szerepet játszik térségünkben.

A királynő az elmondottakat nagyon kedves szavakkal viszonzta, és teljes támogatásáról biztosította törekvéseimet. Különösen akkor nyugodtam meg, amikor II. Erzsébet kedves mosoly keretében a következőket fűzte hozzá az egyébként hivatalosan is kötelező szavakhoz: „A férjem mindig nagyon jól érzi magát Önöknél, nagyon szép dolgokat mesélt az Önök országáról, és persze a magyar lovakról...”

Ezek a szavak rögtön felbátorítottak annak a kijelentésére, hogy őszintén remélem, egyszer Őfelségének is alkalma nyílik meglátogatni Magyarország ősi földjét. A királynő mosolyogva helyeselt e szavaimra (s ez olyan tényező volt, amire már feltétlenül utalnom illett a magyar Külügyminisztériumnak küldött bizalmas táviratomban...), majd sok sikert kívánt működésemhez, céljaink eléréséhez. Végül – az előírásoknak megfelelően – kérte, hogy mutassam be a kíséretemben lévő diplomátákat.

Ekkor a királynő balján helyezkedtem el. A csengő meg-

szólalt, feltárult a trónterem ajtaja és a nagykövetség diplomatái egyesével megindultak befelé, természetesen az előírt meghajlásokkal. Mindenkit név és diplomáciai rang szerint prezentáltam a királynőnek, aki kézfogással és egy-egy kedves szóval igyekezett számunkra feledhetetlenné tenni ezt, az életben egyszeri eseményt.

Végül a királynő kérte, hogy mutassam be a feleségemet. Ismét az előbbi ceremónia következett: a bejáratnál a marsall hangosan bejelentette a nagykövetnét, akinek itt kellett először térdet hajtania (magyarul „pukedliznia”). Erre a pukedlizésre, no meg a többi, nőknek kötelező formaságokra a Protokoll illetékes hölgytagja oktatta ki feleségemet.) A második térdhajtás már a királynő előtt történt, aki kezét nyújtotta és barátságosan érdeklődött az első angliai benyomásokról és a családról.

Érdekes a női memória: én a királynő szavaiból különösen arra figyeltem fel, hogy Őfelsége a nagyonis polgáris „férjem” kifejezést használta rövid beszélgetésünk során. Vagyis „my husband”-et mondott, pedig én akkor még azt hittem, hogy „Prince Phillip”-et fog mondani, ahogy a királynő férjét – az ugyancsak világias Fülöp herceget – mindenki hívja. Feleségem két dologra figyelt fel: Bár a Protokoll határozottan kérte, hogy piros vagy fekete színű ruhát felvételétől tartózkodjon, mert ezek a királynő színei, II. Erzsébet mégis csak más színű ruhát viselt. Ugyancsak megakadt a szeme azon, hogy a királynő balkarján – még ilyen ünnepélyes alkalommal is – kis retikült hordott...

Végetért a királynői audiencia. Búcsúzáskor meghajlás, illetve pukedli a már megszokott módon, s visszatérés a re-

zidenciára az érkezés sorrendjében. Már csak egy apróság volt hátra: az évszázados előírásoknak megfelelően a királynő lovait kockacukorral kell megkínálni, hogy ők is emlékezzenek a neves napra. Mit mondjak: nem volt könnyű a lovairól híres Magyarország londoni nagykövetségén olyan személyt találni, aki nem félt a lovaktól, s tenyéréből etette a lovakat...

Végül is, úgy érezhettük, hogy nem csak az előírásoknak mindenben megfelelően, hanem jó hangulatban, hasznosan zajlott le a megbízólevél átadása. A királyi családdal való kapcsolatépítés a következő években is jól sikerült: a család majdnem minden tagja járt hazánkban, nem egyet közülük magam kísérhettem el látogatására. Márpedig lehet valaki royalista vagy szocialista, Angliában a királyi család valamiféle összetartó kapcsa nemcsak Nagy-Britanniának, hanem az egész Brit Nemzetközösségnek is, tehát véleményükre a sajtó és a közvélemény egyaránt felfigyel. Volt tehát mire koccintani a pezsgőspoharakkal a nagy izgalom után...

Lady Di és Charles herceg álomesküvőjén: Királyi nász – királydráma

Nehéz úgy visszaemlékezni egy tündérregényre, hogy az ember már tudja: mélységesen megrázó tragédia lett a vége. Pedig – higgyék el nekem – közvetlen közletről is olyan felhőtlen gyönyörűségnek indult minden! S ezt azért mon-

dom ilyen egyértelműen, mivel a nagykövet és felesége ez-úttal nemcsak a televízióból, a lapok hasábjain keresztül vagy akár a diplomáciai hírekből követhette az eseményeket, hanem közvetlen résztvevőként, találkozva, szót váltva magukkal a főszereplőkkel.

A XX. században aligha volt még egy ilyen, nemzetközi érdeklődést kiváltó királyi románc. Azokban a hetekben, 1981 júliusában, amikor mi kezdtünk berendezkedni Londonban, már egész Anglia a trónörökös, Charles herceg és Lady Diana Spencer közelgő esküvőjének lázában égett. A brit fővárost versengve szállták meg a vidéki angolok és a külföldi turisták. Érdekes volt megfigyelni: ez nem egy royalista eseménynek ígérkezett; nem a királyság iránti hűségükről akartak tanúbizonyságot adni a parkok gypén, hálózsákjaikban alvó és a szökőkutak vizében fürdő fiatalok. A szerelmi románc hódított, amit azután egészen természetesen igyekeztek kihasználni a „story-árus” bulvárlapok és az ajándékarusok. Minden plakátról az ifjú szerelmesek néztek vissza, őket lehetett látni a bélyegeken, a képeslapokon és a teászsécsézen.

Nekünk végtelenül kedvezett a szerencse a trónörökössel és akkor még ifjú jegyesével való megismerkedésben. Tekintve, hogy mindössze 8 nappal a tervezett álomesküvő előtt, július 21-én átadhattam megbízóleveletem a királynőnek, meghívást kaptam már a néhány nappal későbbi nagy eseményre, a királynő szokásos évi garden-partyjára, a Buckingham Palota kertjébe. Ez óriási megtiszteltetés. Hiszen nemcsak a brit kormány és a társadalmi elit – politikusok, tudósok, művészek, pénzemberek, polgárok és

arisztokraták –, hanem az egykori Brit Birodalom helyén létrejött Brit Nemzetközösség vezető személyiségei is végtelen örömmel fogadják, ha meghívást kapnak a királynőtől a garden-partyra. Természetesen az, hogy a meghívást a királynő nevében küldik ki, nem jelenti azt, hogy minden meghívott személyesen is találkozhat a királynővel vagy a királyi család más tagjaival. A legtöbben örülnek, ha a távolból megpillanthatják Őfelségét, s otthon büszkén mesélik el gyermekeiknek, unokáiknak.

A nagykövetek azonban itt is a kiválasztottak közé tartoznak. A garden-party 4 órakor kezdődött, de feleségem és a magam meghívójához még egy kis karton volt mellékelve: öt órakor a királynő szívesen lát bennünket teára a sátrában. Természetesen jó időben igyekeztünk már a kertben felállított nagy, fehér és aranycsíkos királyi sátrat felfedezni és percnyi pontossággal odaérkezni. A sátorban a Külügyminisztérium Protokollfőnöke nagy gondossággal igyekezett bemutatni bennünket a királyi család tagjainak. Elsőként Fülöp herceggel, a királynő férjével sikerült találkozni, aki a reá oly jellemző módon, néhány harsány, tréfás mondatban igyekezett biztosítani, mennyire kedveli Magyarországot. Rögtön hozzá is tette: „Ha beválasztanak az angol csapatba, akkor résztveszek a legközelebbi kocsihajtó versenyen is Magyarországon...” (Csak zárójelben jegyzem meg, hogy a kocsik, a lovak és a kutyák tartoznak a királyi család kedvenc szórakozásai közé.) Természetesen nem mulasztottam el kifejezni reményemet, hogy hamarosan újra üdvözölhetjük Magyarországon, hiszen személyes tapasztalataim alapján is mondhatom: Szilvásvára-

don mindig nagy szeretettel látják Fülöp herceget és társaságát.

Időközben a királyi sátorhoz érkezett a garden-party két aktuális fénypontja: Károly herceg – hiszen magyarul nyugodtan hívhatjuk így a trónörököst – és Lady Diana. A trónörökös a tőle megszokott magabiztossággal haladt át az őket körülvevő tömegen, kézfogások, tréfás megjegyzések kíséretében. Károly hercegre egyébként is ez a jellemző, jól feltalálja magát minden közegben, könnyed, sőt szeret „jópofáskodni”. Nincs benne királyi felsőbbség vagy hűvösség, mindenki ideális utód-jelöltnek tartotta. A Dianával kötendő házasság pedig különösen jól illett ebbe a képbe: fiatal, csinos, kedves, a közösség számára ismeretlen tetre kész, ráadásul még egy régi angol arisztokrata család tagja – szóval csupa jó előjel.

Itt, a királynői tea-partyn Lady Dianán azonban mindekelőtt azt lehetett észlelni, hogy még nagyon szokatlan számára a közszereplés, s különösen a sajtó, a televízió percnyi szünetet nem hagyó érdeklődése. Erősen belekapaszkodott királyi jegyese kezébe, s bizonytalanul, kissé sápadtan tekintgetett jobbra-balra – hátha talál ismerős arcot.

Amikor odaértek, mi éppen Fülöp herceg mellett álltunk, így ő segített az udvarmesternek bemutatni minket a jegyespárnak. Nekem viszont jó alkalmat adott a bemutatás, hogy Elnökünk, és az egész magyar nép nevében sok sikert, boldogságot kívánjak a közelgő házassághoz. Hamarosan ajándékot is küldtem részükre – természetesen herendi porcelánvázát, gyönyörűt. S örömöm még nagyobb lett, amikor megtudtam, hogy a királynő is herendi porce-

lánt vásárolt az esküvőre a Harrods Áruházban: egy hat-személyes kávékészletet. Sőt, később, az angol nép által küldött ajándékok listáján – csak az angol ajándékok listá-ját hozták nyilvánosságra – legalább tíz, herendi porcelán ajándékot találtam, köztük porcelán nyuszt is.

*

A királynő garden-partyját már csak néhány nap válasz-totta el a királyi esküvőtől, ahogy a július 29-i házasságkö-tést Angliában és szerte a világon nevezték (“Royal Wedding”). Az esküvői meghívót, valamint az esküvő tel-jes ceremóniáját magába foglaló különleges kivitelű prog-ramfüzeteket, belépőcédulákat, ültetési rendet mind ma-gam, mind feleségem részére 1981. július 16-án külön fu-tárral küldte meg a Diplomáciai Testület marsallja. Mind ezeket, mind az esküvőről készült hivatalos és félhivatalos sajtókiadványokat egy nagy dossziében őrzöm azóta is – hátha egyszer még önálló könyvbe kíváncsoznak valahol ezek az igazi, ma már történelmi ritkaságok...

Azzal a régi magyar mondással kezdhethném az esemé-nyek leírását, hogy ezen az esküvőn „mindennek megadták a maga módját”. Már a meghívókat kísérő levélben felhív-ta a Diplomáciai Testület marsallja arra a figyelmet, hogy az esküvő színhelyére, a Szent Pál katedrálisba megkülön-böztető jelzéssel igyekvő, zászlós nagyköveti kocsiknak is a szokásosnál sokkal több időre lesz szükségük azon a reg-gelen az út megtételére. Ezért mindenki jó időben induljon útnak, mivel a Trafalgar térnél már 9.45-kor lezárják az utat, s tíz óra után teremtetett lélek sem léphet a templomba

– kivéve persze a házasuló feleket, no meg az egész királyi családot, szűkebb és szélesebb kíséretét.

Itt említtem mindjárt meg, hogy a nevezetes esküvőre nem csak a főleg fiatal turisták tengernyi serege érkezett Londonba, s hotelszoba híján rengetegen már a parkokban, hálózásokban hajtották álomra a fejüket. Jöttek számosan a még létező – s az angol királyi párral jó viszonyt ápoló – királyi családokból is. Őket is be kellett sorolni a kíséret díszhintós seregébe. Így például külön kocsi járt a belga, a norvég, a dán, a svéd, a spanyol, a holland király és királynő, illetve trónörökös párnak, Luxemburg nagyhercegének és feleségének, Liechtenstein hercegének és nejének, Monaco hercegi párjának. Természetesen mellettük se vége se hossza nem volt az angol, a welszi, a skót előkelőségek kíséretének, hiszen manapság már ritkán produkál a sors olyan színházi előadást, ahol ezek a történelmi nevek, címek, rangok felvonulhatnak...

Mi, mindenesetre már kilenc órakor elindultunk gépkocsin, s gyorsan beilleszkedtünk egy lassan mozgó gépkocsioszlopba. Amerre csak az oszlop elvonult – bár még csak erősen előhadnak bizonyulhattunk – az út két oldalán már szoros tömegben álltak az emberek, integettek, éljezttek, igyekeztek felismerni az épp elvonulókat. Még a magyar zászlónak is kijutott a barátságos üdvözlésből.

Végül is jó időben megérkeztünk a csodálatosan feldíszített és teljes, királyi pompát mutató Szent Pál katedrálisba. Azt ugyan rögtön felfedeztük, hogy a Diplomáciai Testület vezetői részére kijelölt ülőhelyekről – az egyik oldalhajóból – még csak nem is látható az a főoltár, amely előtt a ki-

rályi ceremóniára sor kerül majd. De azt is felfedezhettük: a modern technika mindent meg tud oldani: a közeli oszlopokra mindenütt televíziós képernyőket szereltek. Most már nem csak a templomban történő eseményeket tudtuk folyamatosan szemmel tartani, hanem azt is, ahogy a templom felé megindult és haladt a véget érni nem akaró királyi menet.

A nászmenet útját a Buckingham Palotától a Szent Pál katedrálisig a Fleet Streeten – a Strandon – a Trafalgar Squaren – a Mallon át, Viktória Királynő emlékműve mellett mindenütt a brit haderők válogatott egységeinek díszegységei őrizték. Mellettük a királynő saját lovas százada, a vőlegény – a walesi herceg – lovas egysége és sok más díszegység az összes brit fegyvernem képviselőjében mutatta be legszebb ruházatát, legragyogóbbra fényezett fegyverzetét és színes történelmi zászlóit.

A királynő, Fülöp herceg és a királyi család többi tagja csak ezt követően, pontosan 10.22-kor indult a Buckingham Palota főbejáratától nyolc, csodálatosan díszített díszhintóban, a királynői testőrség kíséretében. Ugyancsak külön hintókban indult a templom felé előbb a vőlegény, majd a menyasszony, Diana édesapja, Spencer gróf kíséretében, üveghintón.

Mi a templomban közben angol zeneszerzők ünnepi orgonaműveit hallgattuk. Felcsendült Herbert Howells, Michael Tippett, Benjamin Britten, Malcolm Williamson, Edward Elgar, Arthur Bliss, Ralph Vaughan Williams és – természetesen Henry Purcell – számos csodálatos dallama.

Végre a fővendégek is a Szent Pál katedrálishoz érkez-

tek. Idézem a meghívónkhoz mellékelt gyönyörű műsorfüzet rögzítését az események menetéről:

“10.42-kor Őfelsége, a Királynő kocsisora megérkezik a katedrálishoz. A királynőt és Fülöp edinburghi herceget a templom lépcsőinél a Lord Major fogadja (Megjegyzés: A Szent Pál katedrális a londoni City területén van, amely már a középkorban kivívta a királyi udvartól való függetlenségét – B. R.), aki ez alkalommal a gyöngyös kardot viseli, s aki felvezeti a királynőt és Fülöp herceget, valamint Erzsébet anyakirálynő Őfelségét és a királyi család más tagjait és kíséretüket a nyugati kapuhoz.

A nyugati kapunál Őfelségét és a további királyi személyiségeket a katedrális dékánja és papjai, továbbá London püspöke és a Canterbury érsek fogadja. Innen ugyancsak a gyöngyös kardot viselő Lord Major vezeti az ünnepi menetet, élén a királynővel, a kupolacsarnokban elhelyezett üléseikhez.

10.50-kor a Vőlegény kocsioszlopa megérkezik a katedrálishoz. A nyugati kapunál a vőlegényt és Andrew herceget a dékán és papjai, valamint London püspöke és Canterbury érseke fogadja. Innen együtt vonulnak a dékán padsorához Andrew herceggel.

10.55-kor a Menyasszony és kísérete megérkezik a katedrálishoz. Kürtszó jelzi a menyasszony belépését a katedrálisba. A menyasszonyt, akit apja kísér, fogadja a dékán London püspöke és Canterbury érseke.

A menyasszony és kísérete innen tovább halad a főhajóban. A vőlegény és kísérete a dékán oldalhajójából tovább halad a kupolacsarnok emelvényének lépcsőjéhez. A meny-

asszony, a vőlegény, valamint a menyasszony apja és a vőlegény kísérete felmennek az oltár elébe...”

Most már minden készen állott a magas házasság megkötéséhez. Ott állt az oltár előtt jobbról Károly herceg s balról Diana, aki sápadtságában is különlegesen szép volt ezen a napon. Minden jelenlévő felállt és a dékán elkezdte rövid beszédét:

“Szeretett testvéreim, azért gyűltünk itt össze Isten és eme gyülekezet színe előtt, hogy egyesítsük ezt a férfiút és ezt a nőt a szent házasságban; abban a tiszteletre méltó intézményben, amit az Úr maga alapított...”

Ezután már a Canterbury érsek intézte a gyülekezet tagjaihoz a híres, előírt szavakat, miszerint „ha bárkinek tudomása van bármilyen akadályról, ami miatt ez a két fiatal törvényesen nem egyesíthető a házasságban, most vallja meg...”

Természetesen, mint egyetlen más, általam ismert egyházi házasságnál, ezúttal sem jelentkezett senki a kongregációból, hogy bármilyen házassági akadályról tudna. S ezek után már csak a két megilletődött „Igen” kimondása volt hátra:

“Én, CHARLES Philip Arthur George hites feleségemül veszek, téged, Diana Frances a mai napon, hogy veled éljek jóban és rosszban, betegségben és egészségben, gazdagságban és szegénységben, Isten rendelése szerint, míg a halál el nem választ...”

Dianának láthatóan – minden más menyasszonyhoz hasonlóan – rendkívül nagy lámpaláza volt. Hiába olvasta előre a szöveget a Canterbury érsek, legalább kétszer kísé-

relte meg helyes sorrendbe rakni királyi vőlegénye összes keresztnévét:

“Én, DIANA Frances hites férjemül fogadlak téged, Charles Philip Arthur George...”, s míg a jelenlévő gyülekezet kedves mosollyal szurkolt neki, hogy a megfelelő sorrendet a nevek között megtalálja, az ő arcán inkább egy kis csodálkozás tükröződött, hogy Charlesnek ennyi keresztneve van. A továbbiakban már minden az előírt rendnek megfelelően zajlott le. Teljes volt a fény a katedrálisban és az ifjú házasságok szemében csupa mosoly és ragyogás tükröződött...

Legközelebb majdnem másfél évvel később, 1982 novemberében volt alkalmunk találkozni az ifjú trónörökös párral, mégpedig a Buckingham Palotában, a királynő szokásos évi bálján. Akkorra már megszületett – 1982. június 21-én – a legifjabb trónörökös, aki első neveként ugyancsak a Charles nevet kapta. Amikor a bálon szembe találkoztunk, szívből gratuláltam a gyermekáldáshoz, s emlékeztettem Károly herceget: egy évvel korábban, röviddel megérkezésem után a házasságukhoz kívánhattam sok boldogságot. Károly hercegnek tetszhetett a megjegyzés, mert rögtön széles mosolyra fakadt, s így válaszolt:

– Tudja, nagykövet úr, én nagyon sok gyereket szeretnék, hogy ha majd öreg és megfáradt leszek, legyen, aki odébb segítse a tolókcocsimat – mondta, s rögtön mutatta is, hogyan képzei el magát öreg korában, a tolókcocsiban ülve. Diana jóváhagyólag mosolygott. Akkor még teljes volt a boldogság minden jel szerint –, s mint tudjuk, még egy ifjú herceg is született a házasságból...

Manapság már kisebb könyvtárat töltenek meg azok a könyvek, memoárok, komoly és csak botránykeltést szolgáló írásművek, amelyek Diana hercegnő és Károly herceg szakításával, különélésével, Diana vélt vagy valóságos kalandjaival, botrányaival, barátaival foglalkoznak. Ez a cikk- és fotófolyam rögtön az első különélés, az első külföldi különutak kapcsán kezdődött, és Diana tragikus halála óta állandóan új csúcsoakat ér el.

A magunk részéről nem szándékozunk ehhez, a sok tekintetben emlékgyalázó, nagyon méltatlan folyamathoz hozzájárulni. Annyival azonban tartozunk az olvasónak és az igazságnak, hogy a történetek *lélektani háttéréhez* tegyünk néhány rövid megjegyzést.

Mindenekelőtt Dianáról: A sors úgy hozta, hogy egy vidéki látogatás során sikerült látogatást tennünk Althorpban, Spencer grófnál, Diana édesapjánál és mostohaanyjánál. Tőlük is megtudható volt, hogy Dianát nagyon korán elhagyta édesanyja, aki ettől kezdve végtelenül vágyott mindig a szeretetre. Az ő szemében egy szerető férj, a szeretetben felnövekvő gyermekek, a szép családi élet alapvető dolog volt. Ezért is vágott bele oly boldogan – szinte előzetes ismeretség nélkül – a Károly herceggel kötendő házasságba.

A királyi nászt – a diplomáciai körök szerint – az *anyakirálynő* hozta össze. Ő azonban feltétlenül tudott Károly herceg akkor már hosszú ideje tartó szerelméről, kapcsolatról. Ezért is lehet, hogy sürgette a mielőbbi házasságkötést, gyermekek születését.

A királyi család egésze – londoni tapasztalataim szerint – nem volt megilletődve a házasságtól. Lehet, hogy jobb partyt is elképzeltek Károly hercegnek, mint egy viszonylag szegény, vidéki grófkisasszonyt. Mindenesetre a házasságkötés után, sőt a gyermekek megszületése után sem igyekeztek nagyon bevonni a család programjaiba.

Diana, valószínűleg, mindezt érezte, s mivel koránál, neveltetésénél fogva is vágyott arra, hogy valamit kezdjen az életével, keresgélte, milyen emberbaráti célok érdekében tevékenykedhetne. Rengeteg filmfelvétel, fotó tanúsága szerint a gyermekek, a betegek, a szenvedők megértő lélekre találtak benne.

Feltételezhetően azt is hamarosan éreznie kellett, hogy férje, Károly herceg életében a trónörökösi elfoglaltságok közé lesz lassan ő is besorolva. Ez ellen kezdett lázadni, egyre vadabbul.

A királyi románcból így lett királyi tragédia...

Nekünk továbbra is otthonunk egy szép emléke az a porcelántál, amit Diana és Charles arcképe díszít, s amit az esküvő díszvendégeinek adtak emlékkbe a királyi házasságok...

Egy forradalmár és egy konzervatív államférfi: Kádár János és Margaret Thatcher találkozásai

Lelkemre mondom, hogy az irigység ördöge Nagy-Britanniában sem tudott igazából megkísérteni. Pedig egy nagy-

követnek módja van közvetlen közletről találkozni a milliárdosokkal, megbámulni a királyi udvar gazdagságát és az ősi kastélyok évszázados eleganciáját, a mai elit bámulatos képtárait, afrikai és ázsiai gyűjteményeit. Azt is megfigyelhettem, hogyan lehet igazi jó ízléssel élni a vagyonnal a kivagyiság legkisebb, külső megnyilvánulása nélkül.

Hanem egy tekintetben bizony, szinte a legelső perctől kezdve megértett annak szele, hogy *„de jó lenne, ha ezt haza lehetne hozni Magyarországra...”* Hogy is kezdődött?

Az egyik legelső, nagyformátumú brit politikus, akit alkalmam volt személyesen megismerni, *Lord Carrington* külügyminiszter volt, aki bemutatkozó látogatásra fogadott. Carrington hamisítatlan angol arisztokratának bizonyult mindig, minden helyzetben a legjobbnak, amit ez a történelmi osztály kitermelt magából. Míg beszélgettünk teremnyi dolgozószobájában, a kandalló előtt, két öblös bőrfotelben, csak egészen „mellékesen” – említette meg, hogy a szemben lévő bőrfotel barna feltjét még Sir Winston – azaz Churchill miniszterelnök – legendás szivarja égette ki... Ezek után aligha csodálkozhattam már azon, hogy a külügyminiszter hivatalában – csakúgy, mint minden főosztályon és minden más állami, önkormányzati hivatalban, cégközpontban – pontos, évszám szerinti sorrendben, hiánytalanul ott található az össze korábbi főnök, miniszter vagy cégvezető fényképe. Itt kezdődik, így működik az a híres-nevezetes angol tradíció, a nagybetűs *„Tradition”*, amit figyelmen kívül hagyni talán még a lopásnál is nagyobb bűncselekmény Angliában. Meg nem

történhet, hogy egy konzervatív államférfi – vagy város-
atya – leveszi elődje képét a falról, ledönti az elődök által
emelt szobrokat, emlékműveket. Sőt, bármikor kész áldoz-
ni ezek helyreállítására, tatarozására. Mert egy dolog, mi-
ként vélekedik ő vagy bármely történész az elődök tettei-
ről; egy időben ők voltak a történelmi folyamatosság, ők
tartották fenn Angliát.

S akkor csendben azt sóhajtottam magamban: *Istenem, mikor fogunk mi végre tisztelettel gondolni az előttiünk jár-
takra, mikor hagyjuk abba azt az eszetlen, önpusztító gya-
korlatot, hogy eltüntetjük az elődök minden nyomát, szét-
tépjük fényképeit, elégetjük könyveit. Korszakról korszakra
sárral fröcsköljük be az előző generációkat és vezetőiket. Aminek persze csak egy eredménye lehet, hogy végképp
gyökértelenekké válunk, s a következő generációknak nem
lesz mibe kapaszkodniuk...*

Mindez azért is Lord Carringtonnál tett látogatásom kap-
csán jött elő bennem, mivel részben neki, részben Julian
Bullard külügyi főigazgató előrelátó javaslatának volt kö-
szönhető, hogy létrejött a történelmileg első brit miniszter-
elnöki látogatás, Mrs. Thatcher budapesti utazása. Mindkét
külügyi vezető ugyanis „nagyon figyelemreméltónak” tar-
totta azt az okfejtésemet, hogy Nagy-Britanniának újra na-
gyobb szerepet kellene játszania a közép-európai térség-
ben. Talán szabad idéznem itt a főigazgatóval történt be-
szélgetésem egy részletét, az akkori feljegyzéseim alapján:

Bullard: „Mit kíván nagykövet úr elérni Angliában?”

Válaszom: Azt, hogy Anglia nagyobb szerepet játsszon
Magyarországon és általában kelet-Európában.

Bullard: Valóban úgy gondolja, hogy nagyobb szerepet kellene játszanunk ott?

– Feltétlenül. Mint történész megtanultam, hogy Európában akkor voltak hosszú, békés periódusok, amikor Anglia vállalkozott a kiegyensúlyozó szerep eljátszására a kontinensen. Ha valamelyik fél vagy hatalmi csoportosulás túlságosan megerősödött, Anglia – szinte automatikusan – a másik fél mellé helyezte erejét, befolyását.

Bullard: Úgy látja nagykövet úr, hogy ma nem ez a politika érvényesül?

– Igen, úgy látom, hogy Önök a háború végétől, pontosabban Konrad Adenauer kancellártól kezdve átengedték az úgynevezett keleti politikát teljes egészében a németeknek...”

Ugyanezt az érvelést később, Mrs. Thatcherrel való találkozásaim alkalmával sikerült még azzal megerősítenem, hogy rámutattam: Magyarországon nem értjük, miért foglalt Anglia általában a hazánk iránt ellenséges „kis-antant” országok mellett állást számos ügyben. Hadd tegyem mindjárt hozzá: az angol vezetők joggal sejtették, hogy a magyar nagykövet nem csak saját meggyőződése alapján meri kifejezni ezeket az elveket, hanem a legfelső vezetés megbízatása alapján jár így el. Sőt, tudomásom szerint a budapesti brit nagykövet, a kedves jóbarát, Bryan Cartledge is azt jelentette kormányának, hogy személyesen Kádár János áll e kapcsolatépítési tervek mögött. Erre különösen nagy szükség volt 1983 őszét követően, amikor a NATO és a Varsói Szerződés pótfegyverkezésbe fogott, s az amerikaiak új rakétákat telepítettek Európába.

Emlékeznünk kell rá, hogy 1983 őszén a Varsói Szerződés Politikai Tanácsadó Testülete Moszkvában, szovjet nyomásra határozatot hozott, miszerint: „Az *Euro-rakéták telepítésével megszűntek a Nyugattal való kapcsolatépítés alapjai...*” Ez, bizony, szerencsétlen döntés volt. S ezt követően tőlem is megkérdezték a brit külügyben, hogy fenntartjuk-e Mrs. Thatcher meghívását. Habozás nélkül igen-nel feleltem.

Tudomásom van arról, hogy alacsonyabb szinten – pl. a párt Külügyi Osztályán – a Varsói Szerződés határozatának megfelelően az elodázást javasolták. *Kádár János* azonban ismét az én javaslatomnak adott igazat, s közölték, hogy mind *Lázár György* miniszterelnök, mind *Kádár János* tisztelettel fogadják a brit miniszterelnök-asszonyt. Így azután, amikor Mrs. Thatcher azzal is elismerte meghívásunk, diplomáciai lépésünk súlyát, hogy 1984. január 31-én elfogadta a magyar nagykövet vacsorameghívását, ezeket mondhattam pohárköszöntőmben: „Magyarország nyílt szívvel, tisztelettel és szeretettel várja Önt, miniszterelnök-asszony...”

Őszintén szólva azért volt bennem jó adag izgalom a tárgyalások kimenetelét illetően. Hiszen jól tudtam, hogy Mrs. Thatchert nem véletlenül nevezik hazájában „*Vaslady*”-nek, ő valóban kőkemény védelmezője a kapitalista intézményeknek és a konzervatív erkölcsi elveknek.

A február 2-4 közötti látogatás szívélyes hangulata, a lakosság spontán, meleg fogadtatása szinte az első perctől elsöpörte nem csak a brit küldöttség, hanem az én belső izgalmamot is. A két delegáció tárgyalásai – magyar részről

Lázár György miniszterelnök vezetésével – igen jó hangulatúak, konstruktívak voltak.

Kádár János és Mrs. Thatcher február 3-án délután a Parlamentben találkoztak. A valóban négyszemközi beszélgetésen – csak a tolmácsok lehettek jelen – nem volt tárgyalási napirend, s feljegyzést sem készítettek. Eredetileg félórás eszmecsere volt előirányozva. S mi, akik közben a Parlament folyosóin le s fel sétálgattunk, meglepetéssel tapasztaltuk, hogy a találkozó jócskán elhúzódik, végül is jóval több mint egy órát tartott.

Mrs. Thatcher teljesen felvillanyozva, a siker látható mosolyával lépett ki a terem ajtaján, miután igen barátságosan még egyszer kezet szorított Kádár Jánossal.

Hamarosan sikerült mellé sodródnom a folyosón, hogy véleménye felől tudakozódjak:

– *Nos, miniszterelnök-asszony, megfelelt a találkozó elvárásainak?*

– *Feltétlenül, nagykövet úr. Kádár úrral nagyon mélyreható, filozofikus beszélgetést folytattunk a jövő iránti felelősségről. Részben az egyes emberek felelősségéről az új generációk, gyermekeink és unokáink iránt. Részben a régi, hosszú történelemmel rendelkező nemzetállamok, mint Nagy-Britannia és Magyarország, felelőssége a nemzetközi béke és biztonság, a stabilitás iránt foglalkoztatott mindkettőnket. Különösen a bizalom megőrzését és kiterjesztését tartottuk feltétlenül szükségesnek itt, az egyre kisebbé váló Európában... Különbségeink ellenére úgy láttuk, hogy az emberiség túlélése érdekében szükség van arra, hogy a nemzetközi bizalmat a fegyverkezési verseny csök-*

kentésével is elősegítsük – mondta Mrs. Thatcher, majd egy külön mosollyal még hozzátette:

– Tudja, miközben beszélgettünk, időközönként szinte nem is tudtam megmondani, melyikünk az igazán konzervatív: Mr. Kádár vagy én...

A parlamenti díszvacsorán elmondott beszédében Mrs. Thatcher ugyanezeket a gondolatokat ismételte meg: eltérő politikai, ideológiai nézeteik ellenére össze kívánnak fogni a jövő érdekében...

Magam is jól tudom, hogy a visszaemlékezések, memoárok íróit igen gyakran elfogultsággal és szubjektív ítéletalkotással vádolják meg. A szubjektivizmussal szemben nehéz védekezni: a megélt események leírása úgy, ahogy az ember látta, egyszerre felmérhetetlen előny – a tanú fölénye az olvasmányélménnyel szemben –, de veszélyeket is hordoz az emlékezet esetleges, utólagos korrekciója. Az elfogultság már tudatos cselekvésre sarkall. Ha egy személyről – legyen az politikus vagy államférfi – általánosságban véleményt alkottam magamban, megkísérelem az adott helyzetet, az elhangzott véleményeket ennek megfelelően retusálni, korrigálni.

Mindkét történészi bűn ellen az eredeti dokumentumok idézése véd meg a leghatásosabban. Diplomataéletem számtalan írásos és fotódokumentuma közül a minap szinte véletlenül került kezembe Kádár János 1985. októberi angliai hivatalos látogatásának két dokumentuma. Az egyik: annak a díszvacsorának az ültetési rendje, amelyre 1985. október 31-én a Downing Street 10-ben, vagyis a Brit Miniszterelnökségen került sor. Ez az ültetési rend a

legszigorúbb protokoll-előírásoknak megfelelően készült, még arra is figyelmet fordítottak, hogy stilizált betűkkel – természetesen kézzel – írják rá, hogy „*His Excellency Dr. Rezső Bányász*”, vagyis a nagyszámú vendég közül ez az én saját példányom. A hatalmas fordított U alakú asztal fejénél így ültek a vendégek:

Margaret Thatcher miniszterelnök
Kádár János, Dr. Várkonyi Péter
Sir Geoffrey Howe (KÜM), Lady Howe
Dr. Bányász Rezső, Kovács László

valamint a két hosszú asztal mellett közel 60 további brit és magyar vendég. Köztük volt a brit kormány számos tagja, a Parlament és a Felsőház kimagasló figurái, a külügyek és a gazdasági élet jeles személyiségei.

Kitüntetett helyemnek köszönhetően jól megfigyelhettem, hogy a miniszterelnök-asszony a tőle megszokottnál is elbűvölőbb formában volt, s a vacsora alatti kötetlen beszélgetés – ebben az abszolút hagyományőrző környezetben – szinte mindvégig a másfélévvel korábbi, budapesti látogatásra emlékezett. De azt mindnyájan tudtuk, hogy az igazi politikai mondanivalónak Mrs. Thatcher pohárköszöntőjében kell következnie. Így is történt. A visszaemlékező szerencséjére a második dokumentum, ami fennmaradt erről a történelmi estéről, ennek a pohárköszöntőnek a szövege, mégpedig a Brit Miniszterelnökség hivatalos, nyomtatott, pecsétetes, merített papírján – és a figyelmesség külön jeleként magyarul.

Úgy hiszem, hogy mindennél többet mond a két kimagasló történelmi személyiség: a Magyarországot nemzeti

egységre, társadalmi békére és felemelkedésre vezető forradalmár, Kádár János és a Nagy-Britannia és a Brit Nemzetközösség világbeli szerepének megőrzésére keményen törekvő, konzervatív miniszterelnök-asszony, Mrs. Thatcher egymás iránti tiszteletéről, ha szó szerint, minden rövidítés nélkül közlöm itt ezt a ritka dokumentumot:

Margaret Thatcher Brit Miniszterelnök beszéde

A Magyar Szocialista Munkáspárt Főtitkára

Kádár János

Tiszteletére adott díszvacsorán

1985. október 31-én, csütörtökön

„Főtitkár Úr! A legmelegebben üdvözlöm Önt és küldöttségének tagjait ebben az országban. Nagyon örülünk, hogy vendégül láthatjuk Önöket. Nagyon hosszú és büszke történelmű ország képviselőjeként Ön meggyőződésem szerint érezni fogja ennek az épületnek a Downing Street 10-nek a történelmi levegőjét. Ez az épület közel 250 év óta otthona és hivatala az angol miniszterelnököknek. Rövidesen megünnepeljük az évfordulót. Nagy örömmel tölt el, hogy most Ön is szereplő történelmünkben. Az Ön látogatása önmagában is történelmi esemény – ebben az épületben most látjuk először vendégül egy kelet-európai ország vezetőjét, a kommunista párt főtitkári minőségében.

Én magam a legmelegebb emlékeket őrzöm tavalyi magyarországi utamról. Nagy kitüntetés volt számomra, hogy én lehettem az első angol miniszterelnök, aki az Ön országába látogatott.

Mindig szívesen gondolok vissza a baráti fogadtatásra és példátlan vendégszeretetre, amelyben részesítettek. Ami-

kor a budapesti Nagyvásárcsarnokban paprikát és mézet vásároltam, nem fogadtak el tőlem pénzt. A Vásárcsarnokban tartózkodók olyan meleg és szívélyes fogadtatásban részesítettek, hogy ezt soha nem fogom elfelejteni. Remélem, hogy Önöknek is ugyanilyen tapasztalatai lesznek holnap a Sainsbury supermarketon.

Annak is nagyon örültünk, hogy az elmúlt 12 hónap során vendégül láthattuk az Ön kollégáit, Szűrös és Várkonyi urakat. Amikor Szűrös úr hivatalomban meglátogatott, egy kínai közmondást idézett: „Jobb valamit egyszer látni, mint ézerszer hallani róla.” Nagyon örülök, hogy Ön lát bennünket.

Mai megbeszéléseink, ugyanúgy, mint a tavalyi budapestiek, világossá tettek előttem, hogy milyen sok téren közösek az ideáljaink. Béke, prosperitás, biztonság.

A céljainkhoz vezető utak lehetnek különbözőek. A társadalmi igazságosságról talán nem vallunk azonos nézeteket. Helyénvaló azonban, hogy tárgyaljunk azokról a kérdésekről, amelyek elválasztanak bennünket. Nagy biztatás számomra, hogy ezt megtehattük és megtehetjük, ha nem is anyanyelvünkön, de országaink és a világ jövőjéért érzett közös felelősség hangján.

Mi angolok, büszkék vagyunk az országunkban érvényesülő szabadságra, igazságosságra és demokráciára. Ez az egyik oka annak, hogy mi, ugyanúgy mint Önök, mindannyian európaiak, teljes mértékben elköteleztük magunkat az 1975-ös Helsink-i Záróokmány mellett. Ez az okmány tartalmazza a nemzetközi érintkezés és a civilizált kormányzás alapelveit. Az alapokmány azt is célul tűzte ki,

hogy javítson az egyszerű emberek életén és megnyissa előttük az új kapcsolatok útját. Éppen azért értékeljük a magyar hozzájárulást a Helsinki folyamathoz, azzal, hogy Budapest látja éppen most vendégül a Kulturális Fórumot.

Anglia eltökélten keresi a Kelet és Nyugat kapcsolatai megjavításának lehetőségeit. Ugyanúgy keresi a viszony megjavításának az útját a két nagy szövetség országai között. Anglia az egyik, Magyarország a másik szövetség tagja. Mindketten hűségesek vagyunk és hűségesek maradjunk szövetségeseinkhez. Nemcsak angol-magyar barátságról van szó. Tudom, hogy mindketten valljuk: az érintkezés európai országok között, ugyanúgy, mint az angol-magyar érintkezés, önmagában is hasznos szerepet játszik és előmozdítja a bizalom megteremtését a Kelet és a Nyugat között.

Élénk figyelemmel kísérjük a magyar gazdasági élet fejleményeit és tisztelettel adózunk az eredetiségnek és rugalmasságnak, amellyel a magyar kormány birkózik a problémákkal, amelyek közül sok valamennyiünk problémája.

Főtitkár Úr! Nyilván tapasztalja, hogy Angliában jelentős az érdeklődés az Ön országa iránt. Értékeljük a magyar vívmányokat. Érzéseink erős történelmi kapcsolatokban gyökereznek. Ezekről a kapcsolatokról Budapesten szóltam.

Szombaton Ön Skóciába utazik, hogy lásson valamit országunkból Londonon kívül is. Egy esetleges velszi utat külügyminiszterem, Sir Geoffrey Howe minden bizonnyal szívesebben vett volna. Hallottam azonban, hogy Wales még mindig nyalogatja sebeit a két héttel ezelőtti 3-0-ás

futball vereségért. Skócia inkább biztonságosabb hely, mint Wales.

Az angol-magyar együttműködés történetének kimagasló jelképe az a híd Budapesten, amelyet egy skót épített a múlt században. A hídépítés sokszor használt kifejezés nemzetközi viszonylatban. Kötelességünk, hogy a kifejezést valódi tartalommal töltsük meg. Az Ön londoni útja, a magyar nép vezetőjének londoni útja pontosan ezt teszi.

Emelem poharamat a magyar népre és személy szerint Önre. Kérem vendégeinket, csatlakozzanak hozzám, hogy igyunk az Ön egészségére és népe jólétére.”

Idáig tartott Mrs. Thatcher valóban nagyívű pohárköszöntő beszéde, amelyen – ismételten hangoztatnám – egyetlen betűt vagy írásjelet nem változtattam. Úgy hiszem, hogy ez a beszéd, amellyel – mint hangsúlyozta – Kádár János mindenben egyetértett, a legpontosabban tükrözte: mi az, amiben ez a két annyira eltérő egyéniségű és világnézetű államférfi megtalálta a közös felelősséget és egymás megbecsülését. Elsőként említeném – Mrs. Thatcher szavaival – *„a világ jövőjéért érzett közös felelősséget”*. Aligha szorul bizonygatásra éppen ma, amikor a globális világról szól szinte minden híradás, hogy felelős államférfinak korunkban már nem csak saját szűkebb világa, országa, népe sorsának alakulására kell gondolnia. Hanem arra is, hogy az otthon hozott döntések, lépések miként befolyásolják az immár elválaszthatatlanul összekapcsolódott világ jövőjét. S való igaz: a gondolkozás kiinduló alapja, a világszemlélet lehet akár gyökeresen ellentétes is, a felelősség megmutatja a közös irányt.

Szeretném felhívni a figyelmet Mrs. Thatchernek az 1975. évi *Helsinki Záróokmányra* való hivatkozására is. Nagy kár, hogy manapság mindenki elfelejteni látszik ezt az igen nagy jelentőségű európai okmányt. Pedig ez a Záróokmány, amelynek kidolgozásában Magyarország is nagyon tevékenyen vett részt, sokkal átfogóbb együttműködési elveket határozott meg az összes európai ország számára, mint például az Európai Unió bármely alapvető okmánya. Ráadásul ez az Alapokmány – mind az államok egymás közötti kapcsolatait tekintetében, mind az állampolgárok szabadságjogai, nemzetközi érintkezési lehetőségei tekintetében – valamennyi európai államra kiterjedt, nemcsak az EU tagjaira.

Korábbi írásaimban már utaltam arra, hogy Kádár János a teljes, torzítatlan Európa híve volt. 1978 novemberében, amikor Giscard d'Estaing francia köztársasági elnök meghívására Párizsba látogatott, abban a megtiszteltetésben volt részem, hogy elnökölhettem párizsi sajtókonferenciáján. Egy francia tudósító akkor azt a kérdést tette fel neki, hogy miként vélekedik Európa jövőjéről, hiszen erről a kérdésről oly eltérő válaszok hallhatók Keleten és Nyugaton egyaránt. A kérdésre Kádár János igen frappánsan, tömören így válaszolt: „*Én még annak idején az iskolában úgy tanultam meg, hogy Európa az Atlanti-óceántól az Uralig terjed...*”

Ugyancsak említettem már, hogy Kádár János – Mrs. Thatcher mellett – igen mélyreható, államférfiúi megbeszéléseket folytatott az európaiságról a német szociáldemokrácia nagyjaival: *Willy Brandt*tal és *Helmut*

Schmidttel, valamint az osztrák *Bruno Kreiskyvel*, a svéd *Olof Palmeval*. S arról, hogy ezek a beszélgetések az európai jövő iránti felelősségről milyen messze mentek, hadd említsek itt csak két, közbevetőleges példát.

Amikor Olof Palme Svédország miniszterelnökeként s egyben a Svéd Szociáldemokrata Pártnak akkor már 17 éve elnökeként 1985 júniusában Budapestre látogatott, hosszas, nyílt és őszinte beszélgetést folytatott Kádár Jánossal is. Ebben az eszmecserében – nincs új a nap alatt! – szóba került Ronald Reagan elnök akkor vadonatúj (s most George W. Bush elnök által felújított) „csillagháborús” terve is. Palme elmondta, hogy az általa vezetett és a nevével fémjelzett, leszerelési és biztonsági ügyekkel foglalkozó nemzetközi szakértői bizottság már régóta foglalkozik az amerikai űrfegyverkezési tervekkel. S a Palme-bizottság továbbra is úgy véli: gyakorlatilag egyszerűen lehetetlen megbízható védelmet kiépíteni az atomfegyverekkel szemben. Ezért a világűrbe telepített fegyverrendszerek révén csak felgyorsulna a fegyverkezési hajsza, csökkenne a biztonság, és az egész folyamat az anyagi eszközök értelmetlen tékozlásához vezetne.

Kádár János és Olof Palme ugyancsak egyetértett abban – s ezt mint a magyar tárgyalódelegáció tagja egyértelműen megerősíthetem –, hogy „nagy szükség van a kelet-nyugati párbeszéd folytatására az aggodalomra okot adó világpolitikai helyzetben. Bár a feszültségek csökkentésében igazán csak a szovjet-amerikai viszony javulása hozhat megoldást, a konstruktív nemzetközi légkör megteremté-

sében Európa kis és közepes nagyságú nemzeteinek fontos szerepük van.”

A Palmével folytatott tárgyalásokon az is szóba került, hogy Magyarország támogatná annak a svéd javaslatnak a megvalósulását, aminek értelmében egy közép-európai folyosóról kivonnák a harcászati nukleáris fegyvereket – magyarán: hazánk területén sem tarthatna egyetlen hatalom sem tömegpusztító fegyvereket!

A másik közbevetőleges példa, amit említeni kívánok itt, a német szociáldemokrata, *Helmut Schmidt* tanúságtétele. Schmidt 1993 decemberében a Bundestag, a Német Parlament bizottsági ülésén arról emlékezett meg, hogy Magyarország törekvése az Európai Unióba való belépést illetően egyáltalán nem újkeletű. „*Budapesti látogatásaim során lebeszéltem Kádár Jánost az Európai Közösségekbe való magyar belépésről, mert az egy esetleges újabb szovjet invázió veszélyét váltotta volna ki...*”

Mindezek után hadd kérdezzem meg csendesen és szelíden a hatalom mai gyakorlóit: vajon kinek használ az elődök lebecsülése, alakjának eltorzítása, befeketítése vagy elhallgatása. Nemcsak a magyar nép, hanem – mint Mrs. Thatcher, Olof Palme, Willy Brandt, Rudolf Kreisky és sok-sok más társuk, konzervatívok, szociáldemokraták, hívő katolikusok példája tanúsítja – Kádár Jánost a XX. század legnagyobb magyar államférfiának, a magyar nép érdekében a legsikeresebben tevékenykedő, a nemzeti egyetértést a legjobban munkáló politikusként tartja számon.

Az sem lesz semmivel kisebb, aki ezt elismeri...

„MOSOLYGÓS SZEMPÁR ÉS JÓLNEVELT ARC...”

Ha lehetne külön indulót választani a diplomaták részére, én feltétlenül egyet választanék: „A mosoly országa” című operett talán leghíresebb betétdalát. Tudják, amelyik így kezdődik: *„Mosolygós szempár és jólnevelt arc, mögötte fájhat akármilyen harc...”* Bizony, aki erre a pályára komolyan jelentkezik, annak feltétlenül rendelkeznie kell a színészi helyzetbeleélés különös adottságával is. A diplomatát azért küldi ki a hazája – és nem valaki, a véletlen által odasodort tisztviselő (lehet éppenséggel külügyminiszter is!) – a fogadó államba, hogy ott bizalmat és jóindulatot keltsen irántunk, nemzeti törekvéseink, nemzetközi célkitűzéseink iránt. Bizalmat és jóindulatot pedig mindenekelőtt nyílt szívvel, kiegyensúlyozott lélekkel, mosolygó nézéssel, adott helyzetben: az ellenvéleményeket, a nekünk nem tetsző álláspontokat is „jól nevelt arccal” fogadó módon lehet kelteni a túlsó oldalon.

S ez az induló, minden fenntartástól mentesen, a szakma nemzetközi himnusza lehet. Hiszen a diplomata, a nemzetközi kapcsolatok bármilyen tisztségben lévő szolgálója felettébb egyforma életstílusnak, létezési módnak, munkabeosztásnak van kitéve. Ha minden rendben folyik, akkor hi-

vatali életének legalább a felét a haza határain kívül tölti; legfeljebb az évi rendes szabadságra utazik haza. S még akkor is a szabadság egy jó részét igénybe veszik a távollét alatt felgyülemlett ügyek. A Külügyminisztériumban be kell számolni az elmúlt év eseményeiről, az egyéb minisztériumokban, szerveknél, intézményeknél fel kell használni a személyes találkozás semmiféle távirattal, fax-szal nem pótolható előnyét a jövő diplomáciai évben esedékes programok előkészítésére, megtudakolni a kiutazó magasrangú vezetők egyéni óhajait. S abból, hogy szinte csak átmenőfélben tartózkodik időnként otthon, a saját lakásában, származik a diplomatáról szóló angol szólásmondás: „Foreigner abroad and stranger at home”. Ami annyit jelent megközelítő fordításban, hogy a diplomata „külföldi a hazáján kívül és idegen otthon...”

De hadd tegyem mindjárt hozzá: jó diplomata csak addig lehet, amíg pontosan érti és érzi is hazájának azokat a nemzetközi célkitűzéseit, amelyek képviselését elvállalta, s egyet is tud érteni ezekkel. Hiszen a megbízatásából eredő feladatokat – jó színészként – akkor is a megfelelő arccal kell képviselnie, ha bármi egyéb, családi bújja, baja, gondja, fenntartása van.

Hadd példálózzak: a nagykövetnek súlyos beteg a gyermeke vagy a felesége. De éppen a fogadó ország külügyminisztériumába kell mennie, hogy bejelentsen: örömmel csatlakozunk az általuk javasolt egyezményhez. A nagykövet arcának valóban örömet kell tükröznie, mert különben tárgyalópartnere úgy értelmezheti, hogy csak muszájból csatlakoztunk, különösebben nem örülünk neki. Persze, ha

tárgyalópartnere jól tájékozott – általában mindkét oldalon illik ennek lenni – akkor kifelé menet megkérdezheti a beteg állapotát, s akkor már a nagykövet is az aggódó arcát mutathatja.

Más példa: a diplomatának sikerei voltak az utóbbi időben. Előléptették, kitüntették, megdicsérték, szóval minden oka megvan arra, hogy örömtől ragyogjon az arca. Viszont a fogadó ország külügyminisztériumában egy tiltakozó jegyzéket kell átnyújtania – mondjuk – egy határsértés, egy állampolgárunk jogtalan letartóztatása vagy kiutasítása miatt. Bizony, most nem a színpadi mosolygós arcára, hanem a kellő komolyság tükröződésére van szükség. Természetesen a komolyság itt sem tükrözhet modortalanságot, udvariatalanságot. Hadd meséljek el erről egy kedves történetet. Biztosan nem volt igaz, de időnként, amikor körülnéztem a folyosókon, úgy éreztem, hogy akár igaz is lehet...

Nos, a történet szerint a fiatal, kellően osztályharcos lelkületű új diplomata-tanulót, aki mindenben végtelen magabiztosnak igyekszik mutatkozni új munkahelyén, egy nap behívatja magához a főnöke, egy tapasztalt, idősebb nagykövet. Közli az ifjonccal, hogy rendkívül fontos munkát kíván rábízni: tiltakozó jegyzéket kell intézni az Amerikai Egyesült Államokhoz. A fiatalember nagy lelkesedéssel vág bele a feladatba, senkitől tanácsot nem kér és nem is fogad el, s alig egy óra múlva már jelenti is főnökének, hogy megoldotta a feladatot. Átnyújtotta a tiltakozó jegyzék tervezetét a nagykövetnek, aki komolyan végigolvassa azt, majd a következőket mondja a szépreményű ifjú diplomatának:

– Nos, alapjában véve nem rossz munka. Úgy is mondhatnám, hogy első kísérletre egészen figyelemre méltó kezdemény... fel kell azonban hívnom szíves figyelmét néhány apróságra... Hm... Így például azt, hogy „a maguk elnöke pedig menjen az anyja...” nem egy szóba kell írni... Továbbá a lónak azt a szervét, amit Ön ismételten emleget itt, csak egy „f”-fel írják... Szóval, fog ez még menni...

1. Ruha teszi a diplomatát?

Egy percre sem vitatom a magyar közmondás igazát, miszerint „nem a ruha teszi az embert”. Talán az eddigiekből már érzékelni lehetett, hogy a diplomatát sem a ruha teszi. Azzal a nem lényegtelen különbséggel, hogy a diplomatánál szakmai előírás, elmulaszthatatlan kötelesség minden helyzetben az előírt vagy ajánlott öltözködés viselése. S most nem arról a nemzetközi közízlés által diktált öltözködési minimumról beszélek, miszerint a diplomata egyetlen hivatalos megjelenésre sem mehet öltöny és nyakkendő nélkül. Tehát a sportos zakó és nadrág viselése, különösképpen színes pólóinggel a partner abszolút lebecsülésének a jele hivatalos látogatás esetén.

Az úgynevezett *formaruhákról* van szó. Közülük a szmoking ma már (ismét) Magyarországon is a férfiak kedvelt, elegáns, főleg báli öltözeke. Ez a diplomatáknak, különösen Európában, s a legtöbb volt gyarmati ország-

ban, az egyik leggyakoribb öltözéke. Gyakorlatilag nem múlik el hét anélkül, hogy használatba ne venné, s ehhez feleségének, természetesen, ugyancsak hosszú estélyi ruha dukál.

A ruha felvétele egyébként az esetek többségében nem a diplomata egyéni döntésén múlik. Az esetek többségében – a koktélok kivételével – a meghívón közlik a kötelező öltözéket:

Black tie – az angol nyelvet már kielégítő szinten ismerők részére közlöm, hogy ezúttal ez nem a szó szerinti „fekete nyakkendő” kötelező viselését írja elő, hanem a nálunk szmoking elnevezéssel polgárjogot nyert öltönyt;

White tie – szintén nem a „fehér nyakkendő” viselése a döntő, amire a megjelölés utal, ez a talán legelegánsabb férfi viselet, a frakk jelzése. Ha most egy gyors pillantást vetnek a fedőlapon látható képre, akkor láthatják, hogy ilyen frakkban mentem a királynőhöz is a megbízólevél átadásakor;

Morning dress – ezt „magyarul” zsakettnek, régi, történelemelőtti időkben pedig „ferencjósának” titulálták. A zsakettet jobbra csak a szigorú protokolláris előírásokat elismerő országokban viselik. Nagy-Britanniában például a zsakettből is kétfélét ismernek, így hát ennek a kettőnek a nemes viselését kell megtanulni:

A *sötét zsakett* – az előírással csíkos nadrággal és ezüst színű nyakkendővel – főleg királyi, királynői, szóval uralkodói alkalmakra írják elő, ehhez ugyancsak fekete cylinder jár.

A *szürke zsakett* – és természetesen a hozzá illő szürke cylinder viselése – ezt már sokan láthatták televízióban is – a derbyn, vagyis a lóversenyen kötelező. Angliában évente egyszer a nagykövetek is abban a kitüntetésben részesülnek, hogy meghívják őket a derbyre – mégpedig a királynő tágas páholyába. Ekkor el nem lehet tekinteni a szürke zsakett viselésétől, ami rendkívül eredeti viselet. A zöld gyepen a szürke zsakettes urak magasból nézve kétségtelenül egy csapat pingvinnel mutatnak rokonságot...

Egyébként még a zsakettel is könnyebben megbékül az ember – végtére is ez is van olyan elegáns, mint némelyik katonai díszegyenruha – de az a hozzáillő fejfedő, vagyis *cylinder* feltétlenül idéltlen viselet. Valahogy semmiképpen nem illik a modern idők mozgásához, közlekedéséhez. Egyrészt azt soha nem lehet megtanulni, hogyan haladjon vele kihúzott derékkal az ember. Másrész másfajta közlekedési eszközbe, mint a lovashintó, illetve a Rolls-Royce kocsí (valamint a brit taxik jelentős része) ne is kíséreljen meg beszállni az ember, percek alatt kész a baleset. Velem még Svédországban történt meg, a Nobel-díj kiosztásra menet (itt is előírásos volt a zsakett!), hogy a nagykövetség Mercedesében büszkén fejembe nyomtam a fekete cylindert. Bár ne tettem volna: egy hirtelen fékezéskor a cylinder teteje beakadt a kocsí tetejébe, s még örültem, hogy egy kiadós nyakrándulással megúsztam az ügyet.

Magunk között szólva, a királyi Palotából érkező, s a cylinder kötelező viselésére szóló felhívást már csak azért is nehéz volt igazán megérteni, mivel a Palotába érkezvén a cylindert, s elegánsan, hanyagul beledobva a szürke selyem

kesztyűt úgyis rögtön a komornyik vagy udvari lakáj kezébe kellett nyomni... A hölgyek ebből a szempontból jobban jártak: olyan csodálatos kalapkölteményeket, mint amit például egy brit királynői partin lehetett megcsodálni, soha sehol a világon nem lehetett volna. A női ruhák viszont érthetően decensebbek voltak. Egyrészt Isten elleni vétek lett volna túloltózni a királynőt, másrészt kellően szemérmesnek is kellett lenni a testrészek takarásában mind az anyagokat, mind a kivágásokat illetően...

Az előkelőbb alkalmakra szóló meghívókon fel szokták tüntetni még azt is, hogy az ünnepi ruházathoz eredeti vagy kicsinyített formájukban viseljék-e a meghívottak kiegészítéseiket. Erről a témáról azonban majd inkább könyvem zárszavában ejtek néhány szót...

2. Cocktail este hatkor

Először is, mielőtt a nyelvészek megrónának érte, csak diplomatakonokságból használom itt, a címben az angol eredeti és nemzetközileg így meggyökerezett Cocktail szót a magyarban is polgárjogot nyert koktél helyett. Jó, a továbbiakban maradjunk az egyszerűbb magyar változatnál, hisz így is úgy is egyet jelent. Mégpedig őseredeti értelmében a díszes, kevert szeszes italt. Mai értelmében azonban azt a társasági összejövetelt, amin talán ilyen italokat is szolgálnak fel. Manapság a koktél – mondhatni – a leggyakoribb munkaformák közé tartozik számos, fontos szak-

mában: a gazdasági, az ipari, a bank, a nemzetközi vezetők körében. Tudom, hogy az átlagembernek a koktélról rögtön az ott felszolgált „ingyen pia” ötlük az eszébe. Hiszen a koktélok külső jellemzője, hogy ott szeszes és üdítő italok különböző választékát kínálják a meghívott vendégeknek – és természetesen ingyen. Szeretném azonban, ha elhinnék nekem, hogy manapság a koktélparti az egyik legjobb és leggazdaságosabb munkaforma az efféle összejöveteleket szervezők részére.

Nem kívánok mások területére merészkedni, de amit a diplomáciai területről elmondok, értelemszerűen rájuk is vonatkozik. A koktélt mindenekelőtt azért rendezik, hogy valamilyen eseményre, történésre felhívják a figyelmet. Nemzeti ünnep vagy más, nagyjelentőségű akció, államközi látogatás stb. alkalmából nem koktélpartit, hanem ünnepélyesebb, magasabb színvonalú fogadást szokás rendezni. Azt is mondhatnánk tehát, hogy a koktél a PR-tevékenység egyik igen fontos része, költségei pedig annak egy tört részét alkotják.

Miért mondom, hogy a koktélparti igen fontos munkaforma a diplomaták részére? A nagykövetség egyik alapfeladata, hogy a hazát minél alaposabb, sokoldalú információkkal lássa el a fogadó ország és más, számunkra fontos országok belső helyzetéről, tervezett nemzetközi lépéseiről, gazdaságpolitikájának, vámpolitikájának alakulásáról. A kormány ezek alapján tudja megfelelően alakítani viszonyát az adott országhoz. Márpedig az információkhoz való – legális – hozzájutás egyik legfontosabb helyszíne a koktélparti.

Vegyünk egy közérthető példát: Hírek jöttek, hogy az adott országban, ahová mi is akkreditálva vagyunk, kormányváltás várható, megrendült a kormány vagy a miniszterelnök hadállása. Nos, egy követségi koktél szinte ideális hely ilyen kérdés alapos körüljárására. A helybéli vezető tisztségviselőktől – hiszen általában ezek járnak a koktélokra – ügyesen be lehet mérni, hogy egyáltalán van-e bármi hitele ezeknek a híreszteléseknek. Sőt azt is, hogy a különböző pártállású, vagy gazdasági, kulturális irányultságú emberek miként fogadnák a lemondást és kit vagy kiket tippelnek a kormányfő helyére. A más országok képviselőitől pedig megtudhatjuk, hogy ki örülne az adott miniszterelnök leváltásának, minek tudják be helyzetének megrendülését, s a maguk részéről kit látnának szívesen a helyében. Nagyon gyakran hallhatunk olyan megjegyzéseket is, miszerint az új ember „feltehetően az amerikaiak (vagy pl. az arabok) embere” lesz. Mindebből már nem „kunszt” megírni hazafelé azt a számjel- (vagyis titkos) táviratot vagy futárjelentést, amiből kormányunk, külügyminiszterünk megfelelő következtetéseket vonhat le.

Természetesen mindehhez kellően felkészült, nyelveket beszélő és az adott körülményeket ismerő diplomata kell, akinek ráadásul jó az emlékezőtehetsége is, mivel magától értetődő, hogy a koktélokban, de más diplomáciai eszmecseréken sem lehet jegyzeteket készíteni. A jó memóriának viszont egyik fő feltétele, hogy ne nagyon kószolgasson az ember a „potya piából”. Persze, minden koktélpartin találni olyan embereket, akik számára az összejövétel csak ivási lehetőség. Anekdota-szerűen szokták emlegetni, hogy

két ilyen figura akad össze az italos asztalnál, s az egyik azt kérdezi a másiktól: „*Maga kinek a javára iszik?...*”

A fentiekből, persze, az is következik, hogy a diplomátának tudnia kell jól választani is a naponta érkező számos koktélmeghívásból. A távolmaradásnak ugyanis lehet politikai üzenete is, vagy legközelebbi meghívást törölő jellege. Ezért, bár a koktélok nagyobb részénél nem kérnek előzetes visszaigazolást a részvételt illetően, mind az udvariaság, mind saját, jól felfogott érdekünk azt kívánja, hogy a meghívás megérkezése után telefonon erősítsük meg részvételi szándékunkat. Itt jegyzem meg, hogy az ebédre, vacsorára vagy bármely más, ültetett rendezvényre (villásreggeli!) szóló meghívást minden körülmények között vissza kell igazolni. Mégpedig nemcsak azért, hogy a háziasszony tudja: hány személyre főzzenek, hanem azért is, mert az ültetés bonyolult rangrendje is ettől függ.

A koktélpartikat általában délután 5 vagy 6 órakor rendezik. Ezzel azt is biztosítják, hogy a diplomata, miután elvégezte hivatali munkáját, megkezdhesse szokás szerinti második műszakját, melyet majd esetleg egy éjfélbe nyúló, fontos vacsorával fejezhet be...

3. Diplomácia a vacsoraasztalnál

A diplomáciai munka igen lényeges csomópontjait alkotják a híres-nevezetes diplomáciai vacsorák. Alighanem évszázadok alatt, még az abszolút uralkodók idején alakult ki

számos, ezekre vonatkozó szabály. Mindenekelőtt az, hogy a formai – tárgyalóasztal melletti – viták, eszmecserék mellett, a vacsorák a legfontosabb programpontok egy-egy egész programfüzetet kitevő látogatás során. Sőt, jelentőségük gyakran túlnő a hivatalos tárgyalásokon.

Abban a szerencsében volt részem, hogy gyakorlatilag minden európai országban, Mongóliától – Kínán át – Japánig és Indiáig nagyon sok ázsiai országban, Észak- és Dél-Amerika számos országában és néhány észak-afrikai államban is végig kószolhattam, magyar küldöttségek tagjaként számos államfői, elnöki, királyi vacsorát. S hadd tegyem mindjárt hozzá: szerencsésen túl is éltem valamenynyit – csak a mongol díszvacsora után landoltam a Kútvölgyi úti kórházban. De akkor is csak rövid időre, ami azt is jelenti, hogy a diplomáciához – egyebek között jó gyomor is kell (s ezt itt most korántsem átvitt értelemben mondom...).

Bár a vacsorák rendkívül formákhoz kötött diplomáciai események, a meghíváskor csak a kezdési időpontot és az öltözéket jelölik meg. A befejezés a házigazda és a fővendég kedvétől, hangulatától függ. Igen gyakran megtörténik például, hogy a vacsorát adó uralkodó, állam- vagy kormányfő személyében nem vesz részt a hosszan tartó, esetleg nehéz kérdéseket taglaló tárgyalásokon. S esetleg ezek a bonyolult tárgyalások ilyenkor elakadnak. Az egyetlen mód a sikerre, hogy a két legfőbb személyiség a díszvacsorán folytatott beszélgetésük során megtalálja azt a formulát, megoldást, ami után már nyugodtan jelentheti a sajtó, hogy „a látogatás sikeres volt...”.

De minden további általánosság helyett többet mond az olvasónak, ha bevezetem egy konkrét díszvacsora „rejtelmibe”. Erre, a számomra legnevezetesebb vacsorára 1984. január 31-én került sor, Londonban, nagyköveti rezidenciánkon, s a vacsora díszvendége nem más, mint Nagy-Britannia miniszterelnöke, Mrs. Margaret Thatcher volt.

Az, hogy a fogadóország miniszterelnöke eleget tesz egy nagykövet meghívásának, önmagában is rendkívüli esemény. Hiszen még a külügyminiszterek is csak rendkívüli kivételképpen fogadják el egy-egy nagykövet vacsorameghívását – ők, jobbára gyakorlati okból: ha egyik meghívást elfogadják, nehéz elutasítani a másikat. Márpedig napjainkban, amikor közel kétszáz ország a nemzetközi kapcsolatok résztvevője, ez aligha járható út. Egyébként Mrs. Thatcher az első brit miniszterelnök volt, aki valaha Magyarországra látogatott, így vacsorára való vendégül látása a legnagyobb diplomáciai teljesítménynek minősült. Nem dicsekvésként jegyzem meg, de a konzervatív miniszterelnök-asszony előtte csupán az amerikai nagykövet vacsorameghívását fogadta el, mégpedig akkor, amikor *a jelenlegi amerikai elnök apja, George Bush még alelnökként látogatott a brit fővárosba!*

Nem kívánom az olvasót a diplomáciai vagy a biztonsági előkészületekkel fárasztani. Maradjunk inkább két, kézzelfogható témánál: az egyik a *vendégek meghívása*, a másik a *vacsora elkészítése*. Ami a vendégeket illeti, a brit vendégek összetétele nagyjából adott volt. Mrs. Thatcher férje nem szokott részt venni felesége hivatalos programja-

iban, helyette titkára kísérte el. *Malcolm Rifkind* külügyi államtitkár, még skót képviselő korából közel állt a Konzervatív Párt thatcheri szárnyához, ő tehát feleségével biztos választásnak ígérkezett. *Peter Rees*, a pénzügyek főminisztere (Chief Secretary of the Treasury) és felesége, *Anthea*, a Konzervatív Párt egyik walesi oszlopa volt, s egyben a mi személyes baráti körünkhöz tartoztak, számos alkalommal láttak vendégül bennünket XIV. századbeli walesi kastélyukban. Hosszas gondolkodás után még a meghívottak közé került London főpolgármestere (Lord Mayor) *Sir Anthony Jolliffe* és felesége, valamint *Mr. Mackworth-Young*, az egyik nagy brit bankház elnöke. Azt hiszem, ennél választékosabb és magasabb színvonalú vacsora-partnereket keresve sem lehetett volna találni. Brit részről is elismerő bólintások jelezték a megelégedettséget.

S tekintettel arra, hogy a nagyköveti rezidencia vacsoraszála eleve adta a meghívható társaság létszámát – feleségemen és rajtam kívül tizenkét személy foglalhatott helyet a kerekasztalnál – még két fő meghívására volt lehetőség. Ezeknek – így gondolkodtam – feltétlenül olyan magyaroknak kell lenniük, akiket az angolok is ugyanúgy tisztelnek, mint mi. (Csak zárójelben jegyzem meg, hogy a diplomáciában a kerekasztal nagy adottság. Akár tárgyalásokról, akár ebédről vagy vacsoráról van szó: a kerekasztalnál nincs asztalfő – se egy, se kettő –, ezért nem merülhetnek fel rang szerinti ültetési gondok. Minden hely főhely itt!)

A két személy közül elsőként a drága jó baráttra, *Doráti Antalra* esett a választásom. Doráti akkor már évtizedek

óta a legelismertebb karmester volt Angliában, egyebek között a Royal Philharmonic Orchestra örökös karmestere, s megkapta a legmagasabb angol kitüntetést, a Brit Birodalom Lovagja (KBE) címet. Dorátiról, akinek számos levelét ma is őrzöm, még írok majd könyvem zárófejezetében. Jól tudtam róla, hogy nemcsak a zenéről tud mindent, amit tudni érdemes, hanem végtelenül kellemes társasági ember is. Bár nem Londonban volt a vacsora időpontjában, hanem kedvenc svájci házában, egyetlen hívó szóra közölte: „Jövök”. A másik magyar meghívott, azt hiszem, szintén kiválóan reprezentálhatta a magyar szellemet, *Nicholas Kürty*, azaz Kürty Miklós professzor volt. Kürty a Brit Királyi Társaságnak és a Magyar Tudományos Akadémiának egyaránt elismert tagja volt. Ráadásul valamikor az Oxfordi Egyetemen ő tanította kémiára az eredetileg vegyészmérnöknek készülő Mrs. Thatchert!

Mindkét választás nemcsak a miniszterelnök-asszony tetszését nyerte el, hanem rögtön lehetőséget adott a magyar szellemről, történelmünkről, nemzeti sajátosságainkról való élénk eszmecserére. S ez volt az utazás előtt a leglényegesebb tennivaló. De azért a vacsorának a magyar konyhát is megfelelően kellett bemutatnia.

Nos, a vacsora összeállítása –magától értetődően – a nagykövetné feladata. Mint ahogyan egy diplomata-életen át a diplomatafeleség feladata az is, hogy minden külön díjazás, elismerés nélkül meg is főzze azokat a magyaros vacsorákat, amelyek néha legalább annyival járulnak hozzá a diplomáciai megbeszélések sikeréhez, mint egyes vezetők közismert lángesze.

Miniszterelnöki vacsoránál, természetesen, semmit sem volt szabad kockáztatni, feltétlen szakemberekre volt szükség. Ezért azután baráti segítségért fordultam a neves vendéglátó-ipari szakemberhez, Niklai Ákoshoz, aki akkor a „Fórum” vezérigazgatója volt, ma a „Kárpátia” éttermet és az Újságírószövetség éttermét fémjelzi. Ő rögtön készen állt a legjobb mesterszakácsát Londonba küldeni. S végül is vele konzultálva készült el a vacsora menükártyája, amit most itt közlök:

Libamáj,
Derített gulyásleves,
Hálós bélszín Gundel módra,
Meggyes és almás rétes,
Sajttál,
Gyümölcsök,
Kávé.

Mindehhez, természetesen, a megfelelő magyar italokat szolgálták fel:

1980-as évjáratú Debrői Hárslevelút,
1979-es Egri Bikavért,
1976-os Tokaji aszút, s végül
Törley „Fortuna” pezsgőt.

Ezt, a várható magyarországi menübe beavató vacsorát minden vendégünk rendkívül ízletesnek találta. Még az egyébként diétázó Mrs. Thatcher is minden fogást jó étvággal fogyasztott el, a rétest is beleértve.

A diplomáciai vacsorának magától értetődő része a pohárköszöntő. A magasrangú vendégre tekintettel nagyon

tömör angolsággal fogalmaztam meg mondanivalómat az első brit miniszterelnöki látogatás jelentőségéről Magyarország és a nemzetközi viszonyok szempontjából. Pohárköszöntőmet ezekkel a szavakkal fejeztem be:

„Magyarország nyílt szívvel, tisztelettel és szeretettel várja Önt, Miniszterelnök-asszony...” Sosem felejttem el, hogy a *„szeretet”* vagyis a *„love”* szónál Mrs. Thatcher kissé tamaskodóan húzta fel a szemét. Hadd jegyezzem meg, hogy ez a szigorú politikus, a híre szerint is *„Vaslady”* nagyon vonzó asszony is tudott lenni, ha valakit igazából el akart bűvölni.

Olvasóim közül bizonyára még sokan emlékeznek azokra a – már említett – valóban spontán jóakarat, sőt, szeretet-megnyilvánulásokra, amelyek 1984. februári budapesti látogatásakor a lakosság részéről körülvették a brit miniszterelnök-asszonyt. A Vásárcsarnok kofái még pénzt sem akartak tőle elfogadni a vásárolt magyar élelmiszerekért. Pedig ez alighanem a szeretet felsőfoka. Ez után már Mrs. Thatcher sem kételkedett, hogy a londoni magyar nagykövet jól jelezte előre a látogatás várható légkörét.

Lehet, hogy nekünk is időszerű lenne végre egy hozzáértő miniszterelnök-asszonyt találnunk?...

HÍDÉPÍTÉS KANADÁBAN – VÁRATLAN HAZAHÍVÁSSAL

Londoni és dublini nagyköveti munkám 1984-ben, nem sokkal Mrs. Thatcher nagysikerű budapesti látogatása után azzal fejeződött be, hogy hazahívtak egy – a valódi demokratizálódás jegyében létrehozandó új tisztség –, a kormányzóvivői poszt megalkotására és betöltésére. Ezzel együtt, államtitkári rangban a Minisztertanács Tájékoztatási Hivatalának elnöke lettem.

Erről az új, jelentős részben belpolitikai jellegű kihívásról bővebben írtam 1999-ben megjelent „*Ne lőjetelek a szóvivőre*” című könyvemben. Azt is megírtam, hogy négy év elteltével egyre kevésbé tartottam vonzónak a kapott feladatokat, s magam kértem Grósz Károly akkori miniszterelnöktől, hogy mielőbb visszatérhessek a diplomáciába. Ő ezt a kérést meglepő gyorsasággal teljesítette, s hamarosan értesítést kaptam a Külügyminisztériumtól, hogy kineveznek Ottawába, Kanadába nagykövetnek.

Nosza, újra elő a betyárbútort, s 1988. augusztus közepén már a kanadai fővárosban landoltunk, sok tekintetben megkönnyebbült lélekkel. Apropos: betyárbútor... Lakásunk kisebb-nagyobb zugai máig tele vannak különböző nagyságú, anyagú és rendeltetésű táskákkal, szatyrokkal és

bőröndökkel, amelyek mind-mind életünk szerves részét képezték. Hiszen gondolja csak végig a kedves olvasó, mennyi és milyen ruhaneműre, cipőre, használati tárgyra, könyvre, szótárra – és játékra, kedvenc holmira van szüksége egy családnak, amikor elindul egy éves kinttartózkodásra, egy előtte ismeretlen országba. 1962-ben, amikor első ízben elindultunk Svédországba, nagyobbik fiam nyolc éves volt, a kisebbik hat. New Yorkba már tinédzserekkel mentünk... Beosztott diplomataként minimálisan berendezett lakásra számíthatott az ember. Nagykövetként a legfőbb gond már a kellő színvonalú öltönyök, ingek, formaruhák – és természetesen estélyi ruhák, cipők – becsomagolása volt... De, mint diplomata, itthon számtalanszor kerültem olyan helyzetbe, hogy szinte azonnal, másnap-harmadnap utazni kellett magamban, sajtódelegáció élén, vagy valamely magas szintű delegáció tagjaként külföldre. És szeretném, ha elhinné az olvasó, hogy nem minden diplomáciai kiküldetés talpig öröm. Reggeltől késő estig menő tárgyalások, feljegyzések, táviratok megszövegezése közben egy-két éjszaka esetleg egy rosszul felszerelt futárszobában... Viszont mindenért kárpótol egy-egy távoli ország megismerése, új emberekkel való eszmecsere, s az érzés, hogy esetleg valami hasznót hajtottál a hazádnak...

Kanada rendkívül barátságos arccal fogadott. Már röviddel megérkezésünk utánra, 1988. augusztus 16-ára kitűzték a megbízólevél átadásának napját. S mint hamarosan kiderült, ezzel lehetővé tették, hogy megismerkedjem a világ legbájosabb, legkedvesebb főkormányzójával, Ma-

dame Sauvé-val. Egy 1993-ban kiadott – s jórészét m  g az események közvetlen hatása alatt íródott – könyvemben „*Ami a rejtjelt  viratokb  l kimaradt*” címmel (Pelikán Könyvek) részletesen beszámoltam a megbízólevél átadásáról is. Mivel ez a kis könyv, sajnos, manapság már a legtöbb ember részére elérhetetlen, ezért eredeti anyagaim alapján inkább újra érzékeltetem ezt a gyönyörű aktust. Tekintve, hogy Kanada k  tnyelv  i ország (angol és francia), nekem is franciául nyomt  k a kezembe „A diplomáciai misszi  vezet  k érkezésének és elutazásának formalit  sai” c. dokumentumot. Ebből már nagyjából–egészében t  j  koz  dhattam; az   n megbízólevél-  tad  som pontos leírását, percre szóló menetrendjét pedig már angolul adta át a felkeresett Protokollf  n  k.   gy most a kanadai külügyi protokoll rögzítései alapján er  s  thetem meg emlékezetemet er  l a gyönyörű napról.

A megbízólevél átadása Ottawában zsakettben – hosszú, fekete zakó, szürke-fekete csíkos nadrág, szürke mellény, fehér ing, ezüst színű nyakkendő – történt. Az események első része egyébként is sok tekintetben Londonra emlékeztett. Ne feledjük: Kanada hosszú ideig brit gyarmat volt, ma is a Brit Nemzetközösség része. Legfőbb   llami képviselője, a főkormányzó pedig – legalábbis formailag – az angol királynő képviselője...

“11.35 Theodor Arcand   r, protokollfőnök és Peter Harrison kapitány, a főkormányzó szárnysegédje megérkezik a nagykövet rezidenci  j  ra, és elkíséri   t a Külügyminisztérium   p  let  ig, ahol az állami hint   várja, a Királyi Kanadai Lovasrend  rs  g (Royal Canadian Mounted Police

– RCMP) díszkíséretével. Innen indulnak tovább a kormány épületéhez.

11.50 A nagykövet felesége, a nagykövetség beosztottjaival együtt megérkezik...

12.00 A nagykövet, a protokollfőnök és a szárnysegéd megérkezik a kormány épületéhez, ahol a külügyminiszter-helyettes üdvözli és mutatja be a főkormányzó udvartartása vezetőjének...

12.00 A szárnysegéd tájékoztatja Őexcellenciáját a nagykövet megérkezéséről..."

Jómagam azt is megfigyeltem, hogy a világszerte ismert kanadai lovasrendőrség díszegységét két zászlóhordó vezette, s a hintó előtt és mögött további piros zubbonyos, fekete nadrágos lovasok haladtak a Rideau Hall felé. A palotához, vagyis a kanadai főkormányzó gyönyörű parkkal övezett lakóhelyéhez érkezve, lassú, ünnepélyes léptekkel haladtunk felfelé a lépcsősoron. Miután a Főkormányzó és az összes vendég elfoglalta helyét a Bálteremben, a protokollfőnök kíséretében én is beléptem oda. A protokollfőnök egészen a Főkormányzó elé vezetett – az előírás szerint ötlépésnyi távolságban kellett megállni – s itt mutatott be Őexcellenciájának.

Felpillantottam, s velem szemben egy végtelenül bájos, ősz hajú, törékeny asszonyka állt, olyan, aki egyetlen pillanat alatt végtelen bizalmat tud kelteni maga iránt. Tiszta, kék szeméből figyelmet és bátorítást olvashattam ki. Most már rajtam volt a sor, hogy elmondjam a megbízólevél átadásakor szokásos beszédet, mégpedig a kanadai előírások szerint részben angol, részben francia nyelven. Szeretném

az akkor elmondottakat szó szerint felidézni itt. Részben azért, hogy az olvasónak fogalma legyen arról, milyen is egy ilyen „nagyköveti programbeszédnek” a formája, de főleg azért, mert ma is nyugodtan vállalom minden sorát:

“Excellenciás Asszonyom,

Nagy megtiszteltetés számomra, hogy átadhatom Excellenciádnak megbízóleveletem, amellyel a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa nagykövetként akkreditál Öfelségéhez, II. Erzsébet királynőhöz. Kérem, engedje meg, hogy átnyújtsam egyben elődöm visszahívó levelét is.

A mi két országunkat kilométerek ezrei és egy óceán választja el, de mi nem érezzük ezt a nagy távolságot. Több mint száz esztendővel ezelőtt telepedtek itt le az első magyar csoportok, s ők építették ki az első hidat, amely közelebb hozott bennünket az emberi kapcsolatokban. Ezt a hidat szélesítette a diplomáciai kapcsolatok létrehozása, s ma megelégedéssel állapíthatjuk meg, hogy a két ország közötti kapcsolatok jók, és évről évre gyors ütemben fejlődnek egymás kölcsönös tisztelete alapján. Kanadával együtt Magyarország is az egyik aláírója a Helsinkii Záróokmány-nak. Elköteleztük magunkat a helsinkii folyamatnak, és tevékenyen részt veszünk benne. Örömről szolgál, hogy együttműködésünk e téren is jó Önökkel. Erről tanúskodott legutóbb miniszterelnökünk rövid kanadai látogatása és Öexcellenciájával, Kanada miniszterelnökével folytatott tárgyalása.

Magyarország a jövőben is tevékenyen kíván hozzájárulni a kelet-nyugati viszony javításához, a nemzetközi béke és biztonság erősítéséhez, a viták békés, tárgyalások útján

történő megoldásához. Valamennyi országgal jó viszonyra törekszünk. Meggyőződésünk, hogy Magyarország és Kanada együttműködése nemcsak a két ország érdekében áll, hanem a nemzetközi megértés ügyét is szolgálja.

Hazám ma a politikai és a gazdasági reformokkal van elfoglalva. Határozott lépéseket teszünk gazdasági és társadalmi fejlődésünk felgyorsítására. E politika részeként szélesítjük nemzetközi kapcsolatainkat, és még nyitottabbá tesszük hazánkat...”

Eddig angolul beszéltem, most pedig franciára fordítottam a szót:

“Excellenciás Asszonyom,

Küldetésem során minden tőlem telhetőt meg fogok tenni az országaink közötti politikai, gazdasági, kulturális és egyéb kapcsolatok fejlesztése érdekében. Ehhez kérem az Ön támogatását. Meggyőződésem, hogy Magyarország és Kanada között gyümölcsözően alakulnak a jövőben is a kapcsolatok népeink javára.

Kérem, engedje meg, hogy felhasználva ezt az alkalmat, átadjam Önnek az Elnöki Tanács elnöke, Dr. Straub F. Bruno szívélyes üdvözlét és legjobb kívánságait.

Midőn kifejezem legőszintébb tiszteletemet Excellenciának, egyben legjobb kívánságaimat küldöm Kanada kormányának és népének.”

E szavaknál – az előírásoknak megfelelően – előreléptem és átadtam díszes megbízólevelemet a Főkormányzó Asszonynak. Madame Jeanne Sauvé rövid beszédben válaszolt nagyköveti programbeszédemre, minden támogatást

megígérve törekvéseimhez. Hamarosan tapasztalhattam, hogy az ígéret minden szavát a legkomolyabban gondolja, tehát együttes akaratunk a magyar–kanadai kapcsolatok gyors és sokoldalú fejlesztése. Ezt követően bemutattam a kíséretemben lévő diplomátákat és feleségeiket a Főkörmánynak, majd ő hívott meg privát-kihallgatásra a Bálteremmel szomszédos dolgozószobájába.

A protokoll-előírások előírásai szerint az ilyen magánkihallgatás időtartama mintegy tíz perc. A kívül várakozók legnagyobb csodálkozására azonban mi jó fél órát beszélgettünk. Amikor ugyanis helyet foglaltunk a két kényelmes bőrfotelben, Madame Sauvé rögtön pályám kezdeteiről érdeklődött. Amikor elmondtam, hogy újságíró voltam, s 1956 drámai napjaiig, a lap megszűnéséig a „*Szabad Ifjúság*” egyik vezető munkatársa, a Főkörmányzó Asszony rögtön kollégaként üdvözölt, hiszen ő is liberális újságíróként indult. Mindjárt el is mesélte, hogy azokból az évekből neki is van egy magyar vonatkozású élménye: 1956 végén vagy 1957 elején ott volt Québec Cityben, amikor kikötött a magyar menekülteket Kanadába hozó első hajó. Riportokat készített fiatalemberekkel, akik lelkükben szorongással vegyes reményekkel érkeztek Kanadába. S ma is emlékszik arra, hogy mielőtt még elhagyták volna a hajót, együtt elénekelték a magyar Himnuszot...

(Hadd szakítsam meg itt egy pillanatra a beszámolót: Kanada mindig példaszerű befogadó ország volt a politikai, etnikai vagy más, indokolt okokból menekülni kényszerülők számára. A minap került a kezembe az a laptudósítás (*Népszabadság*, 2001. április 2.), ami szerint „Az el-

múlt három évben 5772 magyar állampolgár kért menedékjogot Kanadában... Csak tavaly 2391-en nyújtottak be menedékjogi kérelmet a kanadai kormányhoz. Idén januárban és februárban 586 magyar állampolgár jelentkezett a kanadai bevándorlási tisztviselőknél. A hatóságok tapasztalata szerint szinte kizárólag a cigány származás miatti üldöztetés a menedékjog-kérelem oka...”)

Visszatérve Madame Sauvéra: Politikai, újságírói tevékenysége alapján egyre magasabbra emelkedett a Liberális Párt vezető egyéniségei között. Volt a Parlament elnöke is és nagy köztiszteletben látta el a tisztségét. Innen javasolta a kanadai kormány elnöke II. Erzsébet királynőnek, hogy őt nevezzék ki Kanada főkormányzójának, s így a királynő személyes képviselőjének.

Szóval, ha valaha lehetett *kötetlen beszélgetés* egy fogadó ország legmagasabb rangú képviselője és egy magyar nagykövet között, ez feltétlenül az volt. A Főkormányzó Asszony csillogó szelleme, igazi liberális gondolkozásmódja, lenyűgözően bájos mosolya valóban azzá tette. Így hát nem csoda, hogy jó félóra elteltével is alig tudtuk befejezni az eszmecserét a magyarországi helyzetről. Madame Sauvé ekkor azt javasolta, hogy Québec-ben folytassuk majd beszélgetésünket, mivel szeptember hónapban – az alkotmányos szokások szerint – a francia nyelvű Québec tartományban tartja mindig hivatalát.

Elárulhatom: kissé zavarban voltam, hogy illik-e, szabad-e komolyan venni ezt a meghívást, hiszen a Főkormányzónak nyilván ezernyi hivatalos elfoglaltsága van, a nagykövetek fogadásán túl is. Természetesen a legilletékesebb he-

lyen, a kanadai Külügyminisztérium politikai főigazgatójától és protokollfőnökétől kértem tanácsot, akik megnyugtattak, hogy a Főkörmányzó Asszony valóban komolyan gondolja a meghívást. Így azután némely nagykövet kolléga meglepetésére is irigységét is kiváltva, szeptember végén már Québec Cityben élvezhettük feleségemmel együtt a Főkörmányzó vendégszeretetét. Ez alkalommal megismerkedhettünk férjével, egy kiváló üzletemberrel is, s a Főkörmányzó maga mutogatta meg ottani rezidenciáját, s a környező régi francia fellegvárat, a Citadellát is.

A québeci látogatás – és kissé Mrs. Thatcher látogatásának emléke – bátorított fel, hogy meghívjam vacsorára a Főkörmányzó Asszonyt és férjét. Bár a kanadai hivatalosak erősen töprengtek azon, hogy a Főkörmányzó elfogad-e egy nagyköveti meghívást (korábban erre nem volt példa), Madame Sauvé pozitívan döntötte el a kérdést. S így 1989. február 1-jén sor kerülhetett erre a rendkívül megtisztelő és kiváló hangulatú vacsorára. A „*The Ottawa Citizen*” című helyi lap február 9-i száma azt is fontosnak tartotta, hogy beszámoljon az eseményről:

“A főszakács három napig dolgozott, hogy a magas vendég kedvére való étéksort készítsen.

Mindez a múlt héten történt, amikor Bányász Rezső, a magyar nagykövet és felesége, Irén adott vacsorát Jeanne Sauvé Főkörmányzó tiszteletére. A magyar nemzeti színekben – piros-fehér-zöld – pompáztak az asztalon a virágok, s ugyanilyen volt a menükártya szalagja is.

A vacsorán egyebek között magyar libamájat, húslevest, paprikás csirkét nokedlival, vegyes magyar salátát, steaket,

somlói galuskát, kávé és gyümölcsöt szolgáltak fel; a borok sorát a híres tokaji aszú zárta be.

A vacsora résztvevői között volt Leopold Amyot, a Fő-kormányzó személyi titkára, Andrew Sarlós, az ismert magyar származású pénzügyes Torontóból, Théodore Arcand protokollfőnök és felesége Jennifer, és Menczel Gábor nagykövetségi tanácsos...”

Madame Sauvé előbb kézzel írt kis levélben (a kézírás a diplomáciában is külön figyelmesség!) mondott köszönetet „a nagyszerű vacsoráért és azért a lehetőségért, hogy Önökkel és vendégeikkel tölthettem egy estét”, majd később, amikor a vacsora előtt, a megérkezéskor készült fotókat megküldtem részére, újabb, hosszú levélben fejezte ki örömét.

Ez a vacsora már nem csak azt jelezte, hogy sikeresen folyik az a hídépítés, amit Kanadába érkeztemkor diplomáciai céloknak tűztem ki, a kanadai hivatalos személyiségekkel, hanem a gazdasági élet és az ott élő jelentős számú magyarság kimagasló képviselőivel is. Vendégeim közül az egyik: *Andrew Sarlós – Sarlós Bandi* mindkét utóbbi kategóriába fényesen beleillett. De a vacsora előtt egyikünk sem tudta, hogy Sarlós is egyike volt azoknak a magyar fiataloknak, akik azzal a Madame Sauvé által említett első hajóval érkeztek Kanadába. Társaival együtt előbb ő is csak élvezte a kanadai kormány, a társadalom vendégszeretetét, majd hallatlan odaadással dolgozta fel magát az egyik legnevesebb Bay Street-i pénzügyi, főleg tőzsdeszakembernek. Akik ismerték, zseninek tartották, nagyszerű ítélőképessége volt és fáradhatatlan volt mindenkor.

Együttal távol volt tőle minden elfogultság a hazai fejlődéssel szemben – pedig ez minden emigráció legfőbb be-
tegsége. Velem együtt ő is vallotta: a magyarok 98-99 szá-
zaléka minden történelmi tragédia után otthon maradt, és
megtartotta azt az országot magyarnak... De kár, hogy már
róla is csak múlt időben beszélhetek...

Ami a Főkormányzó Asszonnyal való kapcsolatunkat il-
leti, később is találkoztunk még jó néhányszor, hivatalos
rendezvényeken, diplomáciai összejöveteleken, s minden-
kor igen kedves, s figyelmes volt hozzánk. Hanem a sors
úgy hozta, hogy lejárt a főkormányzói megbízatás ideje, s
a miniszterelnök más személyt javasolt II. Erzsébet király-
nőnek e tisztségre. Madame Sauvé – mint francia anya-
nyelvű kanadai – a főleg francia nyelvű Montréalba vonult
vissza 1990 elején.

Amikor megtudtam, hogy az új kormányzat – nálunk is a
miniszterelnök javaslatára – 1990 nyarán az én visszahívá-
somat is eldöntötte, érdeklődtem, hogy félig-meddig már
magánemberként is találkozhatunk-e. Igen nagy szeretettel
fogadott feleségemmel együtt gyönyörű montréalai ottho-
nában ebédre. S az ebéd során bájos bölcsességgel mon-
dott néhány mondatot arról, hogy *a politikában, az ország
szolgálatában soha ne számítson különösebb hálára az
ember. Ezzel egyébként csak azt mondta ki, amit magam is
éreztem az idő tájt, s tanultam meg azóta is... Mindeneset-
re Madame Sauvé képe díszhelyet kapott lakásunk falán...*

Barátság a gazdaságban és a lelkekben

Innen, Magyarországról, ritkán „ugrik be” az embernek, hogy Kanada a világ – területére nézve – második legnagyobb állama, az észak-amerikai kontinens nagyobbik felét teszi ki, egészen az Északi-sarkig. Gazdasága pedig a 6-7. helyet foglalja el a legfejlettebb országok csoportjában. 1970 óta az ország össznemzeti jövedelme – GDP-je – legalább megötszöröződött, s 1983 óta különösen felgyorsult. Azt is mondhatnánk, hogy minden évben gyorsabb volt Kanada gazdasági-társadalmi fejlődése, mint a „hetek” csoportjában bármely másik országé.

A gyors fejlődés magával hozta – kölcsönösen – az Európa és általában a külvilág utáni érdeklődés megnövekedését. Hosszú időn át – egészen az 1960-as évekig – Kanada gazdasága szinte teljes, kényszerű függésben volt a mindenható déli szomszéd, az Amerikai Egyesült Államok gazdaságától. Jelenleg is Kanada importálja a megtermelt amerikai javak 25 százalékát. De különösen az utóbbi két évtizedben gyökeresen megváltozott a kanadai gazdaság ereje. Míg korábban csak a külföldi – főleg az USA-beli – tőke áramlott be Kanadába, addig az 1970-es évektől kezdve már Kanada is tőkeexportáló ország lett. Csak mutatóba: 1960-ban a külföldön beruházott kanadai tőke mindössze 50 millió USA dollárt tett ki, 1975-ben már 915 milliót, a századfordulón pedig elérte az évi minimum 2,5 milliárd dollárt!

E gyorsan növekvő gazdasági erő, továbbá a NATO-ban, a Brit Nemzetközösségben, a „hetek” csoportjában való

résztétel, valamint nyugat-európai katonai jelenléte révén Kanada kezdett egyre aktívabb szerepet játszani – mint középhatalom a világpolitikában is. Ez különösen érezhető volt a Helsinki Értekezlet után.

Ennek alapján, 1988-as kiküldetéseim idején, joggal ítélte meg úgy a magyar kormány, hogy Kanada egyre fontosabb partnerünk lehet. Azt, hogy mindezt nem csak ma, e visszaemlékezés írásakor mondom, jól alátámasztja az a cikk, ami 1988 októberében jelent meg a „*Montreali Magyarország*” hasábjain. Tényleg nem öndicséretből, hanem a célok igazolása végett idézek néhány sort e cikkből, melynek címe: „Az új nagykövet: *Bányász Rezső*” volt. Idézet: „*Dr. Bányász Rezső, a korábbi magyar kormányfő, 1988 augusztusában adta át megbízólevelét Ottawában. Személyében a magyar diplomáciai kar egyik legképzettebb – és eddigi pályafutása alapján – legsikeresebb tagját akkreditálták Kanadába. A következtetés kézenfekvő: a magyar kormány fontosnak tartja a Magyarország és Kanada közötti kulturális, gazdasági, tudományos és politikai kapcsolatok bővítését... Az új nagykövet, felesége és Pásztor László sajtóattaché társaságában szeptember 13-án Montréalban járt; tisztelgő látogatást tett a katolikus és a református egyháznál (kíváncsi lennék, miként kommentálnák ezt manapság egyes kormányzati tényező urak. – B. R.), majd a Csárda étteremben kötetlen beszélgetéssel egybekötött ebédet adott a magyar társadalmi vezetők számára. Az a tény, hogy valamennyi szervezet és egyesület vezetője eleget tett a meghívásnak, már önmagában is példa nélkül álló... A találkozó eredményes volt; a magyar kor-*

mány képviselője és a Nyugaton élő magyarok folytattak párbeszédet – közös gondokról...”

Azt hiszem, ez sem kíván – részemről – külön kommentárt. De azért nem ártana időnként a korábbi idők diplomáciájára szórt rágalmakat a valóság tényeivel összevetni...

Való igaz, hogy nagyköveti megbízatásom első percétől igen nagy figyelmet fordítottam a Kanadában élő magarsággal való szóértésre, sőt megértésre és – ahol lehetett – önzetlen barátság kialakítására. Azt már félig-meddig a véletlen hozta magával, hogy első hivatalos programjaim között több egyházi jellegű volt. Dr. Paskai László bíboros ugyanis 1988. szeptember 15-26. között lelkipásztori látogatást tett Kanadában a magyar hívők körében, s én már itthon felajánlottam segítségemet az út sikeréhez. Így került sor a szeptember 21-i montréalai díszebédre a bíboros, kísérete és az út kanadai szervezői tiszteletére.

Ezt követően azonban nekiláttam a kapott megbízatások szerint a legsürgősebbnek és fontosabbnak mondott feladatnak: a gazdasági, üzleti, pénzügyi kapcsolatok kiépítésének. Itt is rögtön a közepén kezdve a dolgokat: a *Reichmann-családdal* való kapcsolatfelvétellel.

A Reichmann-birodalom szinte mitikus magasságokban helyezkedik el a pénzügyi világban. Sokan kételkedtek is benne, hogy egyáltalán szóba állnának-e egy újdonsült magyar nagykövettel, amikor addig merőben elzárkóztak minden hazai kapcsolat elől. Mégis, amikor bejelentkeztem náluk Torontóban, s közöltem, hogy szeretném tiszteletemet tenni náluk, rövid idő alatt pozitív választ kaptam. Néhány nap múlva pedig már fogadott is a három

Reichmann-testvér egyike, *Paul Reichmann*, akit a család „külgazdasági miniszterének” tartanak.

Igyekeztem jól felkészülni a család történetéből és gazdasági helyzetéből a találkozásig. A Reichmann-család eredetileg győri származású, és a náciizmus elől menekültek el Magyarországról. Előbb Marokkóba mentek, majd az Egyesült Államokba, s végül Kanadában telepedtek meg. Vagyonukat, amit 1989-ben 37-38 milliárd (!) dollárra becsültek, először hallatlanul ügyes, végtelenül jó szimatú ingatlan-ügyletekkel alapozták meg. Csak egy példa: a II. világháború után, amikor New York híres Manhattan-félszigete – részben az ENSZ körül – hirtelen az üzleti élet világközpontjává vált, telkeket, irodaházakat vásároltak olcsón, s adtak el vagy adták bérbe sokszoros haszonnal. Az 1950-es évek végén már 50 nagy irodaházuk volt az USA-ban és Kanadában, melyek összértékét 30 milliárd dollárra becsülték.

A Reichmann-birodalom központja Torontóban az Olympia és York részvénytársaság volt mindenkor. Ez az ötvenegynéhány emeletes irodaház – mint egy égbe nyúló, fehér katedrális – messzire kiemelkedett környezetéből a First Canadian Place-n. It fogadott igen szerényen és kedvesen Paul Reichmann, egy nagyon komoly, de megnyerően nyílt tekintetű férfi, aki rövid, fekete szakállával is ortodox zsidó vallását hangsúlyozta. Testvérei – Albert és Ralph – nevében is köszöntött és érdeklődött első, kanadai benyomásaim felől. Mindeddig angolul beszélgettünk, de néhány perc múlva megszólalt Reichmann úr:

– Miért is beszélgetünk angolul, nagykövet úr... Nem fe-

lejtettem el a magyar nyelvet, sőt, gyermekeimnek is megtanítottam magyarul beszélni...

Ezután rögtön afelől érdeklődött, hogyan látjuk Magyarorszáig gazdasági helyzetét, milyen nehézségeink vannak. Válaszomban elmondtam, hogy miniszterelnökünk azzal bízott meg, hogy „pénzt és beruházásokat igyekezzem szerezni a magyar gazdaság részére”. Reichmann úr rögtön felajánlotta, hogy ha például a papíripart kívánnák fejleszteni, szívesen segítenek, hiszen az övék a legjelentősebb papíripari tröszt, az ABITIBI-PRICE. (Később, egy alkalommal valóban jelentkeztem az ABITIBI vezetőinél, s kiderült: a felajánlás nem üres gesztus volt. A vezetők utasítást kaptak Reichmann úrtól, hogy pontosan térképezzék fel igényeinket, s ahol tudnak, segítsenek).

Nem felejtettem el azt sem, hogy e látogatás végén Paul Reichmann e szavakkal búcsúzott tőlem:

“Nagykövet úr, ha valahol megakad működése közben, bizalommal forduljon hozzám. Tudja, van néhány kapcsolatom ebben az országban...”

Eziránt nem volt semmi kétségem. Csupán annak megemlézése, hogy fogadtak Reichmannék és segítséget ígértek Magyarországnak, varázsszónak bizonyult gazdasági körökben. És Reichmannéktól vezetett az út – a szó valódi és átvitt értelmében is – Andrew Sarlóshoz, azaz Sarlós Bandihoz, akinél többet aligha tett bárki is Kanada és Magyarország új gazdasági viszonyának létrehozásáért. Kanadai megbízatásom idején havonta legalább kétszer találkoztunk, s cseréltünk véleményt arról, hogy mit lehetne tenni a kanadai állam és a nagytőke érdeklődésének felkeltése

érdekében. Ez a nagyszerű közgazdász, a pénzügyek zseniális ismerője, két súlyos szív műtét után is talált mindig időt arra, hogy magyar ügyekkel foglalkozzon. Egyebek között – erről sem kellene megfeledkezni – ő hozta létre Magyarország megsegítésére a százmillió dolláros ügynevezett magyar alapot (vajon mi lett belőle ténylegesen?), s ő buzdította a kanadai kormányt is, hogy hozzon létre külön alapot Magyarország, Csehszlovákia és Lengyelország megsegítésére.

Egy kis utószó ehhez a Reichmann-történethez:

1992-ben, már nyugdíjazva a Külügyminisztériumból, egy nagyvállalat tanácsadójaként jártam Torontóban. Akkor – 1992 augusztusában – a kanadai lapok a Reichmann-birodalom állítólagos összeomlásával voltak tele. Úgy tűnt, hogy a Reichmann-család már nincs a világ 20 leggazdagabb családja között. Az ingatlanpiac akkori, súlyos visszaesése mind Kanadában, mind az USA-ban – és különösen Angliában – óriási károkat okozott vállalatainak számára. Nem hiszem azonban, hogy emiatt különösebb személyes gondjaik lennének, bár megértem, hogy aki multimilliárdosból – mondjuk – multimilliomossá válik csak az is megérzi bizonyos ügyekben a veszteségeket...

A gazdasági kapcsolatok építése mellett – mint említettem – különösen fontosnak ítéltem meg a kanadai magyarság szervezeteivel való kapcsolatok építését és előadások tartását az akkor nagyon érdekessé vált magyarországi helyzetről és várható fejlődéséről. Hadd idézzek ezek közül két előadást – két, meghatározott okból.

Az elsőre 1989. április 12-én, a montréalai McGill Egye-

temen került sor, ahol magyar tanszék is működik, akkor Fodor Sándor professzor volt a vezetője. Az előadás és a díszebéd után hosszas eszmecsere került sor az Egyetem kelet-európai szakértőivel, akik között szinte minden kelet- és közép-európai ország képviselve volt. A továbbiakban szívesen idézem a „*Montréalai Magyarság*” 1989. április-májusi számának tudósítását:

„A Professzorok Klubjában rendezett beszélgetésen részt vett professzorok egybehangzó véleménye szerint rendkívül pozitív volt az eszmecsere. A magyar nagykövet – akinek tudományos munkásságát, mint a résztvevők megtudták, nyolc könyv fémjelzi –, jól állta a kérdéseket, az ország politikai és gazdasági helyzetét érintő kérdésekre nyíltan, őszintén válaszolt. A beszélgetés időtartama egyébként jóval meghaladta a tervezettet...”

A „*Montréalai Magyarság*” megjelenése óta alighanem első ízben írt pozitívan egy magyar nagykövetről, s így fejezte be tudósítását:

„A magyarországi demokratikus kibontakozás idején mindenképpen üdvözljük a két ország közötti kapcsolat fejlődését, erősödését. És ne titkoljuk: örülünk annak, hogy Magyarországnak vannak olyan diplomatai, akik felkészültségükkel, nyitottságukkal még egyetemi körökben is megállják a helyüket és szimpátiát ébresztenek az igen nehéz helyzetben lévő ország iránt...”

Hangsúlyoztam, hogy meghatározott okból idéztem ezt, az egyáltalán nem baloldali lapot. Hiszen 1990 derekán Antall József új kormánya azzal a felháborító „indoklással” magyarázta egy listányi nagykövet – köztük az én –

sürgős hazahívásomat, hogy az illetők nem bírták az ottani magyarság bizalmát. Az, hogy én magam tettem javaslatot tiszteletbeli konzulok kinevezésére a helyi magyarság soraiból, sőt magam is avattam fel az új konzulátusokat, semmit sem számított ebben a hisztérikus, uszító, történelem-ellenes hangulatban. Mint ahogy az sem játszott semmi szerepet, hogy a kanadai magyarság legkiválóbb képviselői tiltakoztak hazahívásom ellen...

Említeni kívántam – más okból – egy másik, fontos kanadai előadásomat is. 1990. május 3-án Torontóban, a Stratégiai Tanulmányok Kanadai Intézetének (Canadian Institute of Strategic Studies) meghívására tartottam angol nyelvű előadást ezzel a címmel: „*Európa jelene és jövője magyar szemmel*” („*Europe: Present and Future. A Hungarian View*”). Az előadásban abból indultam ki, hogy miután a magyarok kezdték el valójában – a szó minden értelmében – a vasfüggöny lebontását, ezért lehet nekünk is szavunk az új Európa kialakításában. Véleményünk szerint azok, akik a Közép- és Kelet-Európában jelenleg végbemenő változásokat úgy kívánják feltüntetni, mint „az egyik oldal teljes győzelmét a másik felett, s ezért mindenre ideológiai válaszokat adnak csak, több kárt okoznak az európai jövőnek, mint hasznot.” Majd rámutattam arra, hogy a „történelmi és társadalmi folyamatok nem a matematika logikai szabályait követik, s aki a jelenlegi történeteket vetíti ki – extrapolálja – a jövőre, azt a jövőben súlyos csalódások érhetik...”

A jelenlévők összetételére és érdeklődésére tekintettel természetesen hosszasan szóltam a fegyverkezési kérdé-

sekről, a szovjet csapatok épp akkor végbemenő kivonásáról, s a katonai szövetségek jövőjéről. Ekkor fogalmaztam meg először a nagy nyilvánosság számára azt a gondolatot is, amit később népmozgalommá sikerült kifejleszteni: *a magyar semlegességet*. Idézem akkori –hangsúlyozom: 1990 májusi – nyilatkozatomat: „Szabaddá kellene válnunk minden katonai szövetségtől és Magyarországot semleges állammá kellene deklarálni. A semlegesség szép és nemes cél. Természetesen jól tudom, hogy a kis országok esetében elsősorban a nagyhatalmak meg a szomszédok dönthetnek arról, hogy elfogadják-e és tiszteletben tartják-e országuk semlegességét...”

Ma is ezt vallom: az adott történelmi pillanatban Magyarországnak volt választási lehetősége a NATO-tagság és a semlegesség között. Hamisnak bizonyult az a kormányzati feltevés is, hogy a NATO-ba való belépés felgyorsítja a csatlakozásunkat az Európai Unióhoz. Egyetlen nappal, egyetlen perccel sem jutottunk előbbre. Sőt, nemzeti céljainkkal előbbre tarthatnánk, ha nem kellene méregdrága fegyverrendszereket megvásárolnunk a NATO-tól.

Ezért meggyőződéseim, hogy a történelem előtt súlyos felelősséget viselnek azok, akik egyoldalú kampánnyal valóssággal beleverték országunkat a NATO-ba. Biztos vagyok benne, hogy ha ma kellene erről népszavazást tartani, a magyar népnek nem csak a kisebbik fele venne részt a szavazáson, s nem csak 15 százalék szavazna a magyar semlegességre...

Azoknak a felelősségéről én nem kívánok nyilatkozni, akik 1990 nyarán mintegy 30 jól képzett nagykövet azon-

nali hazahívásával szétverték a szakképzett magyar diplomáciát. Nem akkor, most vált alapvető választási szemponttá az X párthoz való párthűség, s a jutalmazás az ügyeskedésekért...

HALHATATLAN BARÁTOK – FELEDHETETLEN TALÁLKOZÁSOK

Gyermekkorunkban királynők, szépséges hercegnők, országokat uraló nagyságok csak a mesékben szerepeltek. Ifjú éveinkben sem gondoltuk, hogy valaha személyes ismerősként, sőt barátként üdvözölhetjük a zene, a képzőművészet, a tudományok és a politika világnagyságait. Azután ez a gyönyörűséges, zaklatott pálya, a diplomácia emberi közelségbe hozta mindezt. Azt hiszem, ez a legnagyobb adománya ennek a hivatásnak. Hiszen nem ismerek egyet sem pályatársaim, volt kollégáim közül, aki csillogó aranyra tudta volna váltani ismereteit – nem ők laknak a Buda-környéki újgazdag csodapalotákban.

Kisebb lexikont töltene meg, ha csak meg is kísérelném annak felsorolását, hány világhírű férfiúval és hölgygel sikerült a szokásos kézfogáson túli ismeretségbe keverednem. S itt most szánt szándékkal nem írok a hazai nagyságokról: a követségek programjainak jó részét az ő utazásaik előkészítésében és lebonyolításában való részvétel tölti ki. De természetesen hallatlanul boldog voltam, hogy én prezentálhattam az angoloknak Rubik Ernőt, a híres kocka feltalálóját, vagy a magyar operett halhatatlan csillagát: Németh Marikát, és a kanadaiaknak Sas Józsefet, a Mikrosz-

kóp Színház zseniális művész-igazgatóját, s ki tudná, meddig folytathatnám a sort...

Amiről itt a következő oldalakon szólni szeretnék, az néhány olyan ismert személy, akivel valóban közelebbi – baráti – kapcsolatot sikerült kialakítani, illetve akinek sorsát úgy követtem, végig, hogy az már közelebbről érintett. Az pedig már az egyéni érdeklődés műfajába tartozik, hogy a zene és az irodalom, a festészet és a történelem játszották életemben a döntő szerepet a barátságok építésében is.

Lajtai Lajos, az operettkirály

„Hétre ma várom a Nemzetinél, ott, ahol a hatos megáll, Szemben az EMKE cigánya zenél, ha nem jön el, szívem de kár...” – ezt a legklasszikusabb magyar operettdalt énekelik szerte a világon a magyarok, ha összejönnek a hazára, az otthon maradt szerettekre gondolni. És ez az a nóta, amit ma is oly szívesen húz füledbe a cigány – ha maradt még itt-ott néhány zenekar – egy-egy forró, nyáresti vacsora után, a maradék családi vendéglőben. Mert nincs már Nemzeti a Rákóczi út sarkán, csak a hatos villamos áll meg ott, s az egykori híres, megénekelt EMKE kávéház helyén valami amerikanizált fogyasztói egység áll – Budapest csúfságára.

De a dal él, s tetszik, nem tetszik, a magyar kultúra és közízlés teljes amerikanizálásán tevékenykedőknek, ez a

dal is, az operett is megmaradt nemzeti azonosságunk elválaszthatatlan részének. Azt azonban már csak az operett bennfentesei tudják, hogy ennek az örökéletű dalnak a szerzője 1927-ben Lajtai Lajos volt.

Első külföldi kiküldetésünk alkalmával, Stockholmban ismerkedtem meg Lajtai Lajossal. Éppen beutazó vízumért jött a követség Torstenssonsgatani épületébe, s amikor bemutatkozott, úgy tekintettem rá, mint egy élő legendára. Igaz, hogy ő akkor hatvanvalahány éves volt, én meg úgy harminc múltam, de a név igen magasan ragyogott az én magánszótáramban. Megmentve a sorban állástól, rögtön szobámba invitáltam, igazi, „pesti” kávéval kínáltam, s persze pillanatok alatt az operetről kezdtünk beszélni. Lajtai meglepődött azon, hogy milyen jártasságom van az operettvilágban. Gyorsan elárultam, hogy nem csak édesanyám szerette énekelgetni az ő operettdalait, hanem egész fiatalkoromban Szombathelyen, a színházban az egyik unokatestvér családjá volt a világosító, s én lehetőség szerint minden előadáson igyekeztem ott lenni, segíteni bekapcsolni a színes reflektorokat. Így azután nem csoda, hogy minden operett betét szövegét és dallamát kívülről fújtuk hamarosan.

Rögtön rákérdeztem: nem tart-e attól, hogy a Beatlesek általam akkor még kissé zűrzavarosnak érzett muzsikája, s különösen a stílusa, külső megjelenése veszélybe sodorja az ő zenei világát, az operettet. Máig is meglepőnek tűnt a válasza: *„Ugyan már, kedves fiatal barátom! Mi is ilyen kócosak voltunk a magunk idején... Tudja, hogy én mindössze 27 éves voltam, amikor a budapesti Városi Színház*

bemutatta a 'Mesék az írógépről' című operettemet? Azt, amiben először énekelték el, hogy 'Hétre ma várom a Nemzetinél...' – mondta, s valami átszellemült, nosztalgikus mosoly jelent meg a szája szegletében. Csodálattal néztem fel szokatlanul magas homlokára, s külön is megbámultam hosszú ujjait, elképzelve, hogyan kutatják az új dallamokat a zongora fehér-fekete billentyűin...

Első beszélgetéseink láthatólag megnyerték Lajtai Lajos bizalmát, mert hamarosan meghívott, hogy látogassuk meg őket otthonukban. Tőlünk nem messze, Stockholm egyik elővárosában éltek, meglehetősen szerény bérlakásban – legalábbis az én várakozásaimhoz képest. Hiszen az én gondolatvilágomban az operettkirálynak kissé operettszerű villában kellett volna laknia, fehérre festett kerítéssel és csobogó szökőkúttal a bejárat előtt... Feleségemmel együtt dobogó szívvel, nagy virágcsokorral, s a házigazdának kijáró Tokaji borral érkezünk Lajtaiékhoz. Felesége, Bea, alacsony, karcsú, őszbe vegyült fekete hajú, fürgé mozgású, de önmagáról soha egy szót sem szóló asszony volt. Csak jóval később, amikor már igazán elmélyült a barátságunk, egy elérzékenyült pillanatában vette elő Lajtai Lajos azt a régi fényképalbumot, amely egy elbűvölően szép táncosnőt örökített meg. Az egykori párizsi plakátok Bea Zoltana néven hirdették a magyar művésznőt. Ott, Párizsban ismerkedett meg vele az ifjú komponista, s a szerelem egy életre szólt. Bea asszony attól kezdve végigkövette férjét a bemutatók boldogságától az elkerülhetetlen bukásokig. Azután együtt ették az emigráció mindig keserű kenyerét.

Lajtai Lajos a fasizálódás elől hagyta el Magyarországot, előbb Dániába költözött, majd a semleges Svédországban telepedtek le végleg. Innen már a II. világháború után sem kívánt visszatérni Magyarországra, pedig ez volt az egyetlen föld, ahol jól érezte magát, s a pesti flaszter, ahol igazából otthon volt. Hiába játszották műveit szinte az egész világon, s voltak odaadó tisztelői a világ minden táján, ő csak magyar szívvel tudott álmodni, magyar dallamokat.

Stockholmi lakásukban a főhelyet természetesen egy nagy fekete zongora foglalta el, tetején rengeteg fénykép barátokról, pályatársakról, színházi bemutatókról. Róluk szeretett beszélni is Lajtai. Legfőképpen a hűséges barátról és szerzőtársról, *Békeffy Istvánról*, aki librettóit, dalainak szövegeit oly remekbe szülte. Ők ketten nagyon sok feledhetetlen operettet alkottak meg. Amennyire visszaemlékezem, Lajtai Lajos szívéhez a „*Régi nyár*” állt a legközelebb. Hiszen ebben az operettben két olyan nagysikerű dala is felcsendült, amit az első estétől dúdolni kezdett a „nagyérdemű”, s ami azóta is velünk van: „*Hol van az a nyár, hol a régi szerelem...*”, s az a másik, miszerint „*Legyen a Horváth-kertben, Budán, Szombaton este fél nyolc után...*”.

Az operett világának ismerői azt is tudják, hogy ezeket a dalokat akkor egy éppen feltűnt, ifjú primadonna: *Honthy Hanna* énekelte. Hannuskához – talán ez a helyes kifejezés – Lajtait egy életen át múlhatatlan, plátói, költői szerelem fűzte. Honthy Hanna nem maradhatott ki egyetlen beszélgetésünkből sem, s amikor alkalom adódott, minket is megkért: vigyünk el egy kis csomagot, valami figyelmes-

séget Hannuska részére, amit persze, örömmel teljesítettünk.

Lajtai soha nem lett gazdag ember, ami szerzői jogdíj a világ valamely sarkából csordogált, azt csak arra használta fel, hogy nyaranként Budapestre hazatérve, barátai körében, egy-egy színház-környéki presszó teraszán vagy a Royal-szállóban (csak ott lakott mindig) költse el. Soha nem zárkózott el egy-egy régi pályatárs megsegítése előtt.

Rendkívül boldog volt, amikor sikerült elintézni, hogy műveiből önálló szerzői estet állítsanak össze Budapesten – s a közönség ismét nagy szeretettel ünnepelte... Akkor már hosszú ideje gyakorlatilag felhagyott a komponálással. De amikor híre jött, hogy Budapesten filmre viszik kedvencét, a „Régi nyár” című operettet, szinte egyik napról a másikra egy gyönyörű új dalt komponált: *„A tiéd a szívem, Budapest, Meghalnék érted én örömet, Ez a föld, ez az ég, ez a drága vidék, Párja nincs, ne kutasd, ne keresd...”* S a dal bevezetőjében a komponista igazi életvallomása:

*“Színes volt életem, jártam sok szép helyen,
Szívem mindig új élményt kívánt,
Jártam Rómában lent, jártam Stockholmban fent...
De ha bent megszólal, szívem mélyén egy dal,
Mégsem Rómáról, Stockholmról szól,
Csak egy városról szól, amit ismerek jól,
Nemcsak térképről, álmaimból...”*

Ki gondolhatta volna, hogy ez lesz Lajtai hattyúdala?

Az idő tájt, a budapesti filmforgatással kapcsolatban

gyakrabban találkoztunk, igyekeztem megkönnyíteni minden lépését. Őszintén szólva kissé meglepett, amikor már másodszor vagy harmadszor – szinte csak mellékes megjegyzésként – így szólt hozzám:

– Tudja, fiam, ha egyszer meg kell halni, én csak Budapesten szeretnék meghalni...

Van-e a nagymestereknek, az istenáldotta művészeknek valami különleges megérzésük, felfedhetetlen hullámhosszuk, arra az ismeretlen világra? Ki tudja. Én csak azt tudom, mennyire személyes veszteségemnek is éreztem, amikor egy nap az a hír érkezett hozzánk Budapestről, hogy elhunyt Lajtai Lajos. Később elmondták, hogy várták délelőtt a Filmgyárban, a „Régi nyár” forgatásán. Egy idő után gyanús lett a távolmaradása, hiszen egy percet sem mulasztott volna szeretett filmje forgatásából. Telefonáltak a szállodába: szobájában holtan találták. Az orvosok szerint álmában érte a halál. Biztosan Pestről álmodott...

A temetés méltó volt hozzá, pályatársak, tisztelők óriási tömege kísérte utolsó útjára. De, sajnos, nem tudom itt befejezni Lajtai Lajos történetét. Egy nap keserű zokogással hívott fel a követségen özvegye, Bea. Elmesélte, hogy svéd gránitból készült síremléket küldött haza, s most számlát kapott a vámhatóságtól, hogy az „áru” után mennyi vámilletéket kell fizetnie.

Azt hiszem, hogy az illetékesekhez intézett leveleimet ezúttal nem a diplomáciai stílus jellemezte. De azért eltartott egy darabig, amíg a hiyatali ostobaság eme végletekig otromba példáját sikerült magunk mögé tennünk... *„Szabad-e számítani a haza hálájára?...”*

Doráti Antal, a legnagyobb magyar karmester

Budapest joggal állíthatja magáról, hogy lakóit és látogatóit valósággal elkényezteti zenei kínálatának gazdagságával. De azért, amit London nyújtott azokban az években – 1981-84 között –, amikor nagykövetségként szolgálhattam ott, amögött alighanem eltörpült a világ minden más városának zenei élete. Igazán nem szeretnék irigységet kelteni. Mégis, ha felsorolok négy olyan nevet, akiknek mindegyike a maga területének abszolút sztárjaként ragyog az égen, s akikkel – a művészeti élvezeten túl – személyes, sőt, egy-egy esetben jóbaráti viszonyt lehetett létesíteni, akkor ilyen látszatot keltek. Íme, a lista:

Sir George Solti, azaz nekünk magyaroknak Solti György – Bartók, Kodály és Dohnányi egykori tanítványa – az egyik legnagyobb híré és tekintélyű angol karmester volt. Brit, a választás jogán, aki már 1939-ben elment Magyarországról, angol feleséggel, családdal, s aki nem is akart kapcsolatokat az óhazával. Erre is joga van bárkinek, s ez – talán – még művészi, szakmai értékeiből sem vonhat le semmit. Ha ő vezényelt egy zenekart, biztos volt a siker, neve fényesen csengett. Ugyanúgy élveztük koncertestjeit, mintha nem várta volna el tőlünk is, hogy angolul és Sir George-nak szólítsuk...

*Yehudi Menuhin*nal, a hegedű legnagyobb XX. századi virtuózával is Londonban hozott össze bennünket jó sorunk. Menuhin hegedűfelvételeit gyakran játszotta a magyar rádió is, s az is ismert volt róla, hogy az elsők között ismerte fel Bartók Béla nagyságát. Ő, az egykori san fran-

ciscai csodagyerek, aki már hétéves korában lázba hozta közönségét Mendelssohn Violin Concertójának szeniális előadásával, Bartóktól szólóhegedű-szonátát rendelt. És éppen Doráti Antal írta meg könyvében, hogy a nem könnyen lelkesedő Bartókot mélyen meghatotta Menuhin tökéletes előadása, s ezt így kommentálta: „Hja, ha minden szerző ilyen előadásban hallhatná a művét...” Menuhin személyesen ismerte és nagyra becsülte Kodály Zoltánt is.

Amikor Londonba érkeztünk, Menuhin már 65 éves múlt (1916-ban New Yorkban született), de továbbra is fáradhatatlan volt: járta a világot, hol itt, hol ott koncertezett, emellett Londonban tanítványai voltak. És nagyszerű társasági ember is volt, mi is többször élvezhettük a társaságát, amikor nagyszerű történeteket mesélt barátairól, a rengeteg meglátogatott országról, tudott anekdotázni. A bölcs és a gyermeki lélek utolérhetetlen keveréke volt. Nagyon boldoggá tett, hogy én adhattam át a magyar állami kitüntetéset ennek a nagy művésznek...

Egy másik „Hegedűs”-ről, *Cháim Topol*ról külön is szólok. Most azonban térjünk vissza Doráti Antalhoz.

Dorátiról néhány szót már írtam a Mrs. Thatcher tiszteletére adott vacsora kapcsán. Ő volt az első számú válaszlásom a „magyar” oldalon, pedig Doráti akkor már évtizedek óta a legelismertebb karmester volt Angliában, a Royal Philharmonic Orchestra örökös vezetője, a legmagasabb angol kitüntetés, a Brit Birodalom Lovagja cím tulajdonosa. És mégis, szíve legmélyéig magyar, aki nem csak élete végéig, a magyar zeneművészet önzetlen, önkéntes követe volt, de gyönyörű magyar nyelven írt, filozofikus tartalmú

leveleket – mások mellett – nekem is. A drága „Tóni”, ahogy leveleit népies egyszerűséggel aláírta, egy jó fejfel kiemelkedett mindenben a környezetéből.

Kiemelkedett mindenekelőtt végtelen emberségével. Az ő számára nem léteztek rangbeli, címbeli különbségek. Mivel ő mindenkivel egyenlőnek tekintette magát, a másik emberben is csak azt firtatta: milyen embernek; mire képes; miként felel meg a maga szakmája szabta legmagasabb követelményeknek, s tudja-e az általános emberi, magatartásbeli szabályokat. Eszerint ítélte meg ismerőseit, azokat, akikkel végtelenül kiszámított idejében – hiszen szüntelenül száguldozott London, New York, Minneapolis, Berlin és Dallas (meg kedves svájci háza) között – szeretett leülni egy-egy baráti, emberi csevegésre.

Doráti karmesteri nagyságát aligha tudnám én megítélni. Én csak arra a véget nem érő varázslatra emlékezem, amikor – mint Roboz Zsuzsi is megörökítette nagyszerű rajzán –, ez a komoly arcú, mégis mosolygós szemű, dús ősz hajú férfi felment a Royal Festival Hall karmesteri pulpitusára, felemelte pálcáját, s nyomában felcsendült a zene. Beethoven, Bartók vagy Kodály muzsikája – úgy, ahogy a komponisták valaha megálmodták, legszebb álmaikban. A zenekar minden tagja most a zene és az ő legalázatosabb szolgálója volt, még felesége, Ilse asszony, a nagyszerű svájci zongoraművész is. Nem szerette a nagy, olaszos gesztusokat, mégis abszolút fölénnnyel dirigált.

Akár az életben, a zenében is – miként mondta: „101 zseni egymásra találásában” – mindig a tökéletesre törekedett. Azt vallotta, hogy ehhez a karmesternek elsősorban a

próbán, a darab betanításán kell a reá bízott művészekből mindent kihoznia. Mégpedig úgy, hogy a zenekar egy legyen vele, feltétlenül kövesse szeme moccanását is. Ezt, persze, az is elősegítette, hogy minden, valaha előadott zeneművet az utolsó ütemig kívülről ismert. Az ő karmesteri pulpitusán soha sem volt kotta. De a partitúrát nem magamutogatásból hagyta dirigensi szobájában. „Ott állni a dobogón, partitúra nélkül, kizárólag személyes hiúságból – esztelenség, semmi értelme sincs. Legfőképpen a hiúságot nem elégítheti ki, mert Toscanini óta a kívülről való dirigálás annyira elterjedt, annyira hétköznapivá vált, hogy már régen nem imponál a közönségnek. Az igazság az, hogy lehet nagyon jól és nagyon rosszul is vezényelni partitúrával és anélkül egyaránt” – írta nagyon bölcsen magyarul is megjelent életrajzi kötetében, az „Egy élet muzsikájában”.

Doráti Antallal számos levelet váltottunk. Hadd idézzek itt egyet, amely szintén a művészi színvonal kérdéseit fejtegeti, s amit 1985. április 11-én – vagyis már Londonból történt hazatérésem után – kaptam tőle, svájci otthonából. A levél egy budapesti látogatásának tapasztalatait foglalja össze:

„Kedves Barátom,

igen örültem, hogy még sikerült elutazásom előtt találkozni. Csak az volt a nagy kár, hogy oly rövid időnk volt együtt...

A Fidelio betanítása és előadásai igen igénybevettek, beleadtam „apait-anyait”. Remélem, hogy volt valami maradandó haszna az együttműködésnek. Úgy az Operaházban,

mint a Zeneakadémián (ahol a növendékzenekart volt alkalmam vezényelni) a tehetségek kincsesházát találtam. Nem hiányzik sok, hogy az operaházi együttesből „világ-standard”-beli teljesítményátlagot lehetne kicsiholni. (A nívót, művészi téren, de általában is, az átlag határozza meg, nem a csúcsteljesítmény.)

Persze, éppen ez az utolsó lépés, úgyszólván 'határátlépés', nagy árkon át való és életveszélyes. E ponton egy téma nyílik meg, amelyről sokat és érdekesen lehetne diskurálni. Remélem, szeptemberben sor kerül rá...”

Örök emlékem, hogy ezekre a kötetlen beszélgetésekre, diskurálásokra jó néhányszor sor kerülhetett. Doráti Antal érdeklődése – a napi politika sekélyes és zavaros vizein túl – szinte mindenre kiterjedt. Érdekelte a színház, valamenyny művészeti ág, sőt, a történelem-filozófia. Joggal írta könyvében: „Az szeretnék lenni, amit úgy hívnak: *renaissance ember*.”

Ő bizony az volt, „Uomo Universale” – egyetemes ember, élete utolsó percéig. Hiszen hihetetlenül fiatalos emberként, túl a hetedik X-en, sem akart lejjebb adni a tempóból. Már idézett levelében így tréfálkozott koráról:

„A Royal Philharmonic zenekart (amelynek laureatus karmestere vagyok) szeretném Budapestre hozni 1986-ban vagy '87 első felében, – amikor még nem haladtam túlságosan a nyolcvanadik évemen felül (szóval, amíg még fiatal vagyok)...”

Ez a bölcs, csupa szellem renaissance ember, évente többször megkerülve repülőgépen a Fölgolyót, még arra is

talált időt, hogy komponáljon és festegetéssel töltsse el maradék idejét. Élete hitvallását – ezt többször is elmondta – Kodály Zoltántól merítette, aki így fogalmazta meg tanítványai iránti elvárását: *„Mindenki hozza el a maga tégláját.”* Doráti később újra meg újra így toldotta meg Kodály szavait: *„...És ne foglalkoztasson bennünket, hogy a tégl a fal melyik részébe kerül. A nem látható tégl a ugyanolyan lényeges része az épületnek, amelyet fölemelni segít, mint amelyiket már messziről látunk...”*

Ebben a történelem-filozófiában tökéletesen egyetértünk. Szívből tudnám ajánlani néhány újkeletű, magamutogató álhazafinak is.

Topol: az első „Hegedús a háztetőn”

Vannak feledhetetlen színházi esték. Ilyen volt az az est ott, Londonban, az Apollo Victoria Theaterben, 1983. június 28-án, amikor Cháim Topollal a főszerepben láthattuk a „Hegedús a háztetőn” című musicalt. Topol akkor már hosszú ideje nem játszotta ezt a minden tekintetben az ő testére szabott szerepet, így az előadás már eleve nagy sikerre számíthatott.

Hadd jegyezzem rögtön meg: nem vagyok sznob, nem feltétlenül lelkesedem egy színházi előadásért, csak azért, mert azt angolul adják, vagy mert New Yorkban, illetve Londonban van. A színvonal – itt is a művészi színvonal, a színpad varázsa – számít. Láttam a „Hegedúst” Budapes-

ten is, parádés szereposztásban, végig pirosra tapsoltam a tenyeremet. Csak egy példa: 1981-ben, röviddel Angliába érkezésünk után úgy döntöttünk, hogy elsőként mi mást is nézhetnénk meg színházban, mint a „*My fair lady*”-t. A darabot láttuk már magyar színházban, többször is megtekintettük az eredeti filmet, számos betétszámát szinte kívülről fújta az ember. Feleségem különösen fellelkesült, amikor értesült arról, hogy a főszerepet a világhírű *Rex Harrison* játssza. Mit is mondjak? Korrekt, szép és jó volt az előadás, tökéletes a színészi játék, csak egy kicsit kopott, unalmas, mintha a szereplők maguk is unták volna már egy icipicit.

Nem úgy a világ első „Hegedűs”-e, Topol! Már legelső lépésével úgy lépett ki körszakállasra maszkírozott arccal, robusztus, földhöz ragadt, mellényes, muzsiköltözetű, sil-des sapkás Tevjeként a színpadra, hogy hiába is kerestük volna a színészt. Ő maga volt a tájban, az adott korban, a társadalmi közegben tévedhetetlenül mozgó, kedves, családjáért küzdő, ravasz, ha kell, istenével is perlekedő-alkudozó galíciai zsidó parasztember. Mondhatnánk persze, hogy könnyű volt neki, hiszen talán génjeiben hordozta, hozta magával ezt a figurát. Szülei – mint későbbi barátságunk idején tőle megtudtuk – 1933-ban vándoroltak ki Lengyelországból Palesztinába, s Topol ott született két évvel később. Nem volt gazdag, fényes ifjúsága. Tel Aviv Jaffa nevű elővárosában nőtt fel, ahol görög, lengyel, magyar, orosz zsidó bevándorlók és arab őslakosok éltek – nagyjából egyenlően békés nyomorúságban – egymás mellett. Apja jobbára idénymunkás volt, a narancsültetvénye-

ken, de elvállalt bármi más munkát is, hogy enni tudjon adni feleségének és három gyermekének. Emellett még lelkesen részt vett az önálló zsidó állam kikiáltásáért küzdő Haganah mozgalomban. Cháim Topol így már gyermekkorában közvetlen közletről megismerhette a való életet, s a szülők, az összetartó rokonok elbeszéléseiből azt az életformát, ami örökre és végérvényesen elmúlt. Amitől jó volt ugyan elszakadni, mert semmi jót nem ígért nekik, ráadásul a cári önkényuralom örökösen pogromokat hozott a nyakukra, de azért a múltban feledhetetlenül szép dolgok is voltak, hiszen akkor voltak fiatalok. A családi, közösségi, vallási tradíciók őrzése akkoriban a megmaradás legfőbb törvénye volt: ezt táplálta apa a fiába, rabbi a kisebb-nagyobb közösségébe. Ebben a közösségben pedig mindenkinek megvolt az évszázadok óta kijelölt helye, szerepe, mozgásköre. Égbekiáltó bűn volt ez ellen lázadozni – csak az anyai, apai szív tudta azt megérteni, ha valaki a szerelem jogán mond nemet valamely hagyományra...

Mindezekről és sok-sok másról nagyszerűeket beszélgettünk rögtön az előadást követő, fényes fogadáson, ahol nemcsak megismerkedhettünk Topollal és szép feleségével, az ugyancsak színészként ismert Galia-val, hanem számos, további találkozóinkat is megalapoztuk. A fogadást egyébként egy másik, feledhetetlen emlékü drága barát, *Teddy Smith*, a Chichester-i Színházi Fesztivál elnöke és felesége, *Roboz Zsuzsi* rendezte – róluk külön is írok hamarosan.

Hamarosan megtudtuk azt is, hogy Topol és felesége az izraeli hadseregben ismerkedtek össze, amikor még mind-

ketten egy teherautó platóján szórakoztatták kultúrműsorai-
ikkal az ifjú katonákat (mint ismeretes, Izrael Államban
kötelező a katonai szolgálat mind a fiúk, mind a lányok
számára. Tel Aviv utcáin ma is mindennapos látvány, hogy
egy-egy szép tinédzser lány, pisztollyal vagy éppenséggel
puskával felfegyverkezve, bájosan viselve a zöld egyenru-
hát, vidáman viháncol barátnőjével vagy éppen udvarlójá-
val.) A megismerkedésből nagy-nagy szerelem lett, házas-
ság, majd akárcsak Tevjénél, a „tejesembernél” három le-
ány született egymásutánban, akiknek a kedvéért Galia, a
színésznő végül is lemondott hivatásáról.

Topolnál viszont – néhány, szinte kötelező kezdeti ku-
darc után – egyetlen éjszaka alatt beköszöntött a nemzet-
közi hírnév. 1967-ben a londoni Drury Lane Theaterben el-
sőként ő játszotta a „Hegedűs a háztetőn” főszerepét –
mindent elsőpró sikerrel. S amikor a darabból filmet készí-
tettek, már nem is lehetett kérdéses, hogy ki játssza el
Tevje szerepét...

Roboz Zsuzsi – a világhírű grafikusművész

Ha egy magyar művész nevét először külföldön kapja fel a
világhírnév – mily sokan vannak ők! –, s Magyarországgal
való kapcsolatuk esetleges, ritka, akkor még a mai, nem-
zetközi médiákkal átszótt korunkban is alig tudunk róla va-
lamit, itt a szülőhazában. Alkotásaik ritkán jutnak el ide –
nehéz elviselni: kis mellékország vagyunk mi a hírnevet

adó nagy országok kiállítótermei, múzeumai, koncerttermei, pódiumai mellett –, ezért jobbára gyérek, felületesek az ismereteink.

Roboz Zsuzsinak, a világhírű grafikus-festőművésznek Budapesten egyetlen alkotását láthatja az ember a nyilvánosság előtt. Azt, amit szeretett édesapjáról, Roboz Imréről festett, s ami ott függ a Vígszínház társalgójában. Mint sokan tudják, Roboz Imre a két világháború között hosszú ideig a Vígszínház neves igazgatója volt, Molnár Ferenc és Korda Sándor, vagyis: Sir Alexander Korda barátja. 1944-ben a náci terror áldozata lett...

A pusztító világégés után Zsuzsit édesanyja vitte magával külföldre. 1947-ben költöztek Angliába, s Nagy-Britannia nemcsak befogadta, hanem lehetőséget adott egyedülálló művészi tehetségének kibontakoztatására is. A londoni Royal Academyn Peter Greenham és Fleetwood Walker tanítványa volt. Majd a jóbarát, Sir Alexander Korda támogatásával Firenzében folytatta tanulmányait 1955-56-ban. Tehetsége viszonylag korán elismerést nyert: 1956-tól már egyre-másra kapja a felkéréseket, megrendeléseket főként portré készítésére, még pontosabban: művészportrék alkotására.

Már első rajzai és festményei is arról tanúskodtak, hogy portréiról nemcsak az emberi szépség ragyog, hanem tisztán előtűnnek a mélyen ülő jellemvonások is. S van-e csodálnivaló azon, hogy azok, akiket elsőként (a pályája során nagyon gyakran) megfest, megrajzol, mindenekelőtt az általa legbelülről ismert, imádott világ: a színház, a film, a zene, a balett varázslatos szereplői. Olyanok büszkélked-

nek Roboz Zsuzsi portréjával, mint *Lawrence Olivier*, *Anthony Hopkins*, *Peter Ustinov*, *Sir John Gielgud*, *Nurejev*, *Virginia Wade*. A zene nagyjai között *Isaac Stern*, *Nathan Milstein*, *Anne-Sophie Mutter*, *Sir George Solti*, *Zubin Mehta* és – mint már említettem – *Doráti Antal*.

A balett, a légiesen magasba szökellő, a nehézségi erőt legyőzni látszó, egymásba fonódó testek látványa is talán ezernyi formában ihlette meg Roboz Zsuzsi művészetét. Így azután aligha csoda, hogy a balettről készült rajzai önálló csodás albumban külön is megjelentek. 1958-tól már rendszeresen önálló kiállításai is voltak nemcsak szer-
te Angliában, hanem Párizsban, Brüsszelben, Hong Kongban és a világ számos más pontján. Sorra jelentkez-
tek a műgyűjtők és a képtárak is. Roboz Zsuzsinak ma már a képei függenek a londoni Tate Galleryben, a Victoria és Albert Múzeumban, a Royal Festival Hallban, az angol ki-
rályi család számos tagjának kastélyaiban – és, szerencsé-
re, a mi Szépművészeti Múzeumunkban is.

Amikor mi, 1981-ben Londonban megismerkedtünk, Roboz Zsuzsi még nem látogatott el Budapestre. Érzékeny művészlelke egyszerűen nem mert szembenézni a várossal, amely elrabolta tőle a legszeretettebb embert, az édesapját. Sok-sok baráti összejövetelre, szívélyes rábeszélésre, nógatásra volt szükség, amíg erre vállalkozni mert, s amíg Budapesten az 1985. Évi Tavaszi Fesztivál egyik leg-
első rendezvényeként megnyithattam Roboz Zsuzsi ma-
gyarországi bemutatkozó kiállítását. Egyébként nem ez volt az első kiállítása, amit megnyithattam. A diplomáciai munka részeként szerveztük meg ugyanis 1982 nyarán

Angliában is Kodály Zoltán centenáriumát. Buxton, a híres angol fesztiválváros nem csak azzal hódolt a Tanár úr emlékének és a magyar zenének, hogy angol nyelven előadták a Hány Jánost, hanem Roboz Zsuzsi grafikáinak kiállítását is megrendezték. Hatalmas volt a siker mindkét bemutatón, s ekkor ígérte meg igazán a művésznő, hogy Budapesten is bemutatja a szívéhez legközelebb álló kompozíciókat.

Gyakran mondják, hogy minden sikeres férfi mögött fel lehet fedezni a sikeres nőt. Én azt hiszem, hogy fordítva is igaz a történet. Teddy eredetileg lengyel származású volt, de már a harmincas évektől Londonban élt, igazi angollá vált. Ő volt örökös elnöke a chichesteri híres színházi fesztiválnak is, ahol minden nyáron az angol színjátszás legnagyobbjai adtak találkozót egymásnak és a közönségnek. Mi is többször élvezhettük vendégszeretetét, s máig sem tudjuk felejtani a chichesteri gyertyafényes vacsorák emlékét.

Hadd osszam meg még egy emlékemet erről az örök mosolyú, kedves, szellemes emberről. Teddynek volt egy gyönyörű öreg Rolls-Royce-a, „Silver Shadow”, s első alkalommal ő maga vitt el bennünket lakására, a George Streetre. Mikor kellően megbámultuk a csodás műtárgyakat, akkor jegyezte csak meg huncut mosollyal, hogy ez a lakás történelmi dolgokat látott.

Az 1930-as években itt lakott *Mrs. Wallis Warfield Simpson*, akinek a kedvéért VIII. Edward angol király 1936 decemberében lemondott a trónról, s inkább száműzetésbe ment, de a szívére hallgatott. A királyi románc, mint

tudjuk, tucatnyi könyvet és filmet ihletett meg. Abban egyetértettünk, hogy a királynak volt igaza...

George Mikes – Mikes Gyuri:

„Hogyan legyünk idegenek” – és magyarok

A diplomatasors George Mikes-szal, azaz magyarul Mikes Györggyel a legkülönbözőbb időkben és a legeltérőbb helyzetekben hozott össze. Formai oldaláról nézve a dolgokat: voltunk veszett ellenségek és voltunk, lettünk jó barátok. Kevés emberi viszony jellemezheti jobban a diplomataélet forgandó oldalait, mint a miénk. Hosszas bevezetés helyett kezdem utolsó találkozásunkkal.

A Londonból történt végleges hazautazásom előtti napokban került sor az előírástós búcsúfogadásra a nagykövetségen. Nagyon sok magas rangú, hivatalos vendég és még több személyes, jó ismerős, kedves barát jött el búcsút venni. Köztük volt George Mikes – Mikes Gyuri, ez az örökké kisfiúsan mosolygó világhíressége a magyarból angollá lényegült humoros, szatirikus irodalomnak. Keménykötésű, éppen azokban a napokban megjelent könyvét hozta magával, s ezzel a dedikációval adta át:

„Emlékezéssel a magyar britekre, – viszontlátásra, minden jót, London, 1984, Mikes György”. A könyv címe: *„Hogyan legyünk britek”* már címében is jelezte, hogy folytatása annak a könyv-folyamnak, amely a *„Hogyan legyünk idegenek”* című könyvvel kezdődött, s amit jósze-

rint az egész angolul beszélő világ ismer. Ez a könyv a hazai környezetből való kiszakadás, az angol, illetve a brit életformába való beilleszkedési törekvések zseniálisan groteszk megfigyelése. Valami olyan sajátságosan különös keveréke az örök közép-európai akasztófahumornak, a lét-fenntartó cinizmusnak és keserédes új otthonra, főként új kultúrkörre találásnak, amit Mikes negyedszáz további könyvében is legfeljebb folytatni tudott, túlszárnyalni aligha. És ki gondolta volna, hogy miután jókedvűen megírta 70. születésnapjára a „*Hogyan legyünk hetvenévesek*” („*How to be seventy*”), majd röviddel utána a már említett „*Hogyan legyünk britek*”-et – mindkettő könyvtáram féltett kincse – ki gondolta volna, hogy ez lesz utolsó alko tása...

De a magyar olvasó számára kissé többet kell mondanunk Mikes György élettörténetéről is. Mikes már 1938 óta élt Londonban, mint különböző magyar lapok tudósítója, a II. világháború alatt pedig Károlyi Mihály gróf Magyar Bizottságának sajtótitkáráként játszott jelentős, pozitív szerepet a náciellenes érzelmek ébrentartásában. A háború után sem tért haza Magyarországra, hanem az angol hivatalos adás: a BBC Rádió és Televízió magyar osztályának lett egyik vezető munkatársa. Így azután eléggé az előterébe került az egy időben eluralkodott hidegháborús szitok-átok hadjáratnak.

Adós vagyok azonban első – diplomáciai nyelven szólva: nem túl szerencsés – találkozásunk elmondásával. Ez még 1970-ben történt, akkor, amikor először voltam a Külügyminisztérium sajtófőosztályának vezetője. Akkoriban mi már igyekeztünk tágra nyitni a kapukat, így viszonylag

könnyen adtunk forgatási engedélyeket is nyugati tévés csoportoknak. Egy éjszaka viszont azzal riasztott fel a Külügyminisztérium ügyeletesének a telefonja, hogy „*angol tévéseket tartóztattak le a kecskeméti szovjet katonai repülőtér mellett, kémkedés közben...*”

Rögtön tudtam, hogy Mikes György stábjáról van szó, s azt is, hogy hosszú idő után én adhattam először vízumot nekik. Ezért utasítottam az ügyeleteset: gondoskodjék róla, hogy magyar rendőrök vegyék át a stábot a szovjet katonai rendészettől, kísérik őket budapesti szállójukba, s a csoport vezetőjét – Mikest – kérjék meg, hogy másnap reggel 10 órára keresse fel helyettesemet, Arányi Tibort. Egy idő után az ügyelet tájékoztattott, hogy utasításom szerint jártak el. Még annyit kértem, hogy a Belügyminisztérium illetékes, kémelhárító szervének a jelentését korai reggel kapjam meg. Ezzel a legrosszabbat elkerültük: nem a szovjet katonai hatóságok, hanem a Külügyminisztérium kezébe került az ügy további intézése.

Reggel már fél nyolckor az íróasztalomnál ültem, s tanulmányoztam az ügyben keletkezett iratokat. Kiderült: a szovjet katonai őrség akkor vette őrizetbe a BBC filmeseit, amikor azok a kecskeméti reptér radarrendszerét fényképezték. Az operatőr ugyan arra hivatkozott, hogy ő csak egy szép szénaboglyát vett filmre, de az elkobzott film másról tanúskodott.

Gyors tanácskozás a Külügyminisztérium néhány vezetőjével. Teljes az egyetértés ate tekintetben, hogy eddigi intézkedéseim helyesek voltak, s helyettesem azt a döntésünket közölje Mikessel, hogy a legrövidebb idő alatt hagyják

el Magyarországot. Így is történt – s ezzel megakadályoztunk mindenféle diplomáciai lépést is szovjet részről...

Angol részről, persze, óriási volt a felháborodás, s Mikes már Bécsben sorozatos interjúkban tárta a világ elé nagy sérelmét. Később azonban alighanem rájött ő is arra, hogy az akkori világpolitikai helyzetben egy szovjet katonai objektum elleni kémkedés esetében (akár tudott ő róla akár nem) ez volt az elképzelhető legjobb megoldás. A „*Hogyan legyünk hetven évesek*” című könyvében már így írt erről a „nagy kalandról”:

”Bár 1970-ben veszélyes imperialista kémkedésért ki-dobtak Magyarországról, továbbra is kapcsolatban állok vele. Röviddel kiűzetésem után félhivatalos vagy legalábbis hivatalosan sugalmazott üzeneteket kaptam, hogy ne csináljak nagy ügyet az egész incidensből (egyébként is, barátok között mi is egy kis kémkedés?), s ha újra magyar vízumért folyamodnék, megadnák azt részemre. Azt válaszoltam, hogy jó ezt tudni, s ha legközelebb Magyarországra kívánok utazni, kérek majd vízumot. Így is tettem 1979-ben, és tényleg megadták a vízumot. Még a – no nem a vörös, hanem a halvány lila szőnyeget is elém terítették, teljes udvariassággal fogadtak, s lehetővé tették, hogy élvezzem az otthonlétet – ahogy még mindig nevezem Magyarországot, bár nem gondolok rá, mint „otthonra” ...” (The Last Anecdote)

Az itt jelzett „félhivatalos” vagy „hivatalosan sugalmazott” üzeneteket, természetesen én küldtem Mikesnek, s Londonban gyorsan sikerült minden félreértést tisztáz-nunk. Kölcsönösen örültünk a gyakoribb találkozóknak,

kicszeréltük a legújabb pesti vicceket. S mint a fenti anekdota-szerű leírásból is kitűnik, egy idő után a történelmi furcsaságok, nagyemberek kicsinyes ostobaságai – a sajátjainkkal együtt – oly szépen a helyükre kerülnek. Félretéve minden ideológiai vagy politikai megközelítést, Mikes-sel például kitűnően működünk együtt magyar művészek angliai meghívása ügyében. Ahová az én diplomáciai rangom nem ért el, ott az ő írói neve nyitotta ki a kapukat.

Végül is, akkor emlékezhetünk George Mikes – Mikes Gyurira a leghitelesebben, ha legalább néhány sort idézünk (saját fordításban) halhatatlan művéből, a „Hogyan legyünk idegenek”-ből:

“Az angoloknak nincs lelkük; e helyett ők az understatementet használják. Ha egy ifjú a kontinensen szerelmet akar vallani egy lánynak, letérdel elébe, elmondja neki, hogy ő a legédesebb, legbájosabb, a legeragadóbb személy a világon, hogy van benne valami különös és egyéni, ami csak néhány százezer más nőben található meg, s egy percig sem tud élni nélküle. Gyakran, hogy egy kis hangsúlyt is adjanak ennek a nyilatkozatnak, a fiú a helyszínen föbe is lövi magát. Ez normális, mondhatni napi szerelmi vallomás a temperamentumosabb országokban. Angliában a fiú megveregeti imádottjának hátát és lágyan azt mondja: „Tudod, hogy nincs semmi kifogásom ellened...” Ha pedig már teljesen elvakította a szenvedély, hozzáteheti: „Ami azt illeti, meglehetősen kedvellek” ...”

És még egy feledhetetlen mondat: „*A kontinensen az emberek jó ételeket esznek; Angliában az emberek jól tudnak viselkedni az asztal körül...*”

Olof Palme, a halhatatlan szocialista vezér

Kevés külföldi államférfi gyakorolt rám – néhány nézetemre is – olyan maradandó hatást, mint Olof Palme svéd miniszterelnök, a Svéd Szociáldemokrata Párt elnöke, a nemzetközi szocialista-szociáldemokrata mozgalom kimagasló alakja. Pedig személyesen, Stockholmban és Budapesten összesen négyszer-ötször találkoztunk, s mégis emberi és politikai veszteségemnek éreztem, amikor 1986-ban egy orgyilkos megölte. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint hogy a Minisztertanács Tájékoztatási Hivatalának elnökeként haladéktalanul javasoltam Lázár György miniszterelnöknek: Budapesten állítsunk emlékművet Olof Palme emlékére. A miniszterelnök és az egész politikai vezetés – döntő módon Kádár János – messzemenően egyetértett javaslatommal. Így nagyon rövid idő alatt, a világ nagyvárosai között talán legelsőként, 1987. április 13-án a Városligetben már sor is kerülhetett az Olof Palme sétány és egy emlékkő felavatására.

Az emlékkövet a kiváló szobrászművész, Varga Imre alkotta meg. S gyönyörű jelképként a fehér mészkőszikla alapzat a magyar, a fekete árnyalatú vörös gránitlap a svéd föld terméke. Rajta Palme domborműves portréja, s mellette a felirat:

Olof Palme
1927-1986
SVÉD ÁLLAMFÉRFI,
A BÉKE ÉS A HALADÁS HARCOSA EMLÉKÉRE
ÁLLÍTOTTA
BUDAPEST FŐVÁROS TANÁCSA
1987

Az egykori laptudósítások beszámolnak arról, hogy az emlékbeszédet Iványi Pál, Budapest Főváros Tanácsának elnöke mondotta, a magyar kormány nevében pedig Várkonyi Péter külügyminiszter és Bányász Rezső államtitkár koszorúzott...

De ezt sem éreztem még a magam részéről elegendőnek. Haladéktalanul nekiálltam egy könyv megírásának. S a Zrínyi Katonai Kiadó még ugyanazon évben, 1987-ben meg is jelentette „*Olof Palme öröksége*” című könyvemet, amiért Palme özvegye, Lisbeth Palme nagyon szép levélben mondott köszönetet. Könyvem ezekkel a mondatokkal kezdődött:

“A mártírok és a legendák sohasem öregszenek. Olof Palme is (már örökké) úgy marad meg emlékezetünkben, mint egy mosolygó, fürkésző tekintetű, fiatalos államférfi, aki hazája és a világ gondjait kiegyensúlyozott, derűs lélekkel hordozta a vállán.

1986. február 28-án, amikor Stockholm kellős közepén, a Sveavagen sugárúton, egy éjszakai mozielőadásról hazaindulva, felesége szemeláttára sebezte halálra egy máig ismeretlen gyilkos golyója, mindössze ötvenkilenc éves volt. De a Svéd Szociáldemokrata Pártnak már tizenhét éve ő

volt a vezére. Svédországnak pedig – rövid megszakítással – tizenkét éven át a miniszterelnöke...”

De miként is kerültem én kapcsolatba a svéd és a nemzetközi szociáldemokráciának ezzel a kiemelkedő alakjával, a svéd miniszterelnökkel? Ez a személyes ismeretség még jóval korábbi. Amikor 1962-ben Svédországban megkezdtem diplomáciai pályámat, a svéd miniszterelnök Tage Erlander volt, a svéd szociáldemokráciának immár évtizedek óta a feje. Mellette akkoriban kezdett feltűnni, mint parlamenti képviselő, a miniszterelnök személyi titkára-tanácsadója, az akkor mindössze 35 éves Olof Palme. Gyakran megjelent a televízió képernyőjén, nyilvános gyűléseken, s minden szavából, nyilatkozatából azt lehetett érezni, hogy amit mond, nemcsak politikai megfontolásból teszi, hanem valóban hisz is abban. Különösen két visszavisszatérő gondolatkör foglalkoztatta.

Az első, hogy a svéd szociáldemokráciának – de a nemzetközi szociáldemokrata mozgalomnak is általában – csak az lehet a feladata, hogy segítsen a dolgozó emberek életén. Svédországnak, a szociáldemokrata kormányzás révén valóban mintaszerű „jóléti állammá” kell válnia.

A második: a hidegháború, sőt a Vietnamban milliók életét követelő amerikai véres háború, büntett az egész emberiség ellen, haladéktalanul véget kell vetni a népirtó politikának. (Palme – mint ismert – 1968 februárjában arra is vállalkozott, hogy oktatásügyi miniszterként maga állt Stockholmban, fáklyával a kezében, az amerikaiak vietnámi háborús kalandja ellen tüntető tömeg élére, s vezette a felvonulást az USA nagykövetsége elé.)

Nem tagadom, mindkét álláspontját mindenkor – ma is – nagyon nagyra becsültem.

1963-ben Olof Palme tárca nélküli miniszter lett, s egyebek között hozzá tartoztak az ifjúsági és sportügyek is. Mi, a magyar követségen épp ez idő tájt kezdtünk foglalkozni azzal a gondolattal, hogy 1964 májusában egy nagyobb magyar sportkiállítást kellene rendezni Stockholmban. Természetesen adódott a kérdés: kit kellene felkérni a megnyitásra. Én rögtön Olof Palme-ra gondoltam, de ezt több diplomatánk ellenezte, mivel addig miniszteri szintű politikusok még a nemzeti ünnepi fogadásainkon sem jelentek meg. Való igaz: ezek még meglehetősen bonyolult évek voltak a magyar diplomácia számára is. Az ENSZ-ben még létezett a „magyar kérdés”, de a józanul gondolkodók fejében Svédországban is mind több kétely fogalmazódott meg az 1956 utáni konszolidáció tényei láttán. Kezdték kétségbe vonni – egyebek között a Svédországban élő magyarok közlései alapján –, hogy a „Kádár-rendszer” a Rákosi-féle személyi kultuszos, sztálinista politika restaurációjára törekszik, s érdeklődéssel tanulmányozták a magyar politikai és gazdasági „újításokat”.

Végül is az én érvelésem győzött a követségi vitában. S amikor felkerestem hivatalában, Olof Palme érezhetően meglepődött felkérésünkön. Mielőtt még választ adott volna, élénken faggatni kezdett a magyarországi helyzetről: kik azok az emberek, akik a hatalom élén állnak, ismerem-e személyesen Kádár Jánost, mennyire törték meg a börtönévek. Igyekeztem reális válaszokat adni. Palme elmondta, mennyire fontosnak tartja, hogy az új magyar ve-

zetésben számos olyan régi szociáldemokrata is részt vesz, akiket a Rákosi-rendszer félreállított, meghurcolt. Végül is elvállalta a kiállítás megnyitását, mint hozzátette: személyes indítékból is. Palme ifjúkorában ugyanis atletizált, s Magyarországot, mint egykori jó hírű atlétikai hatalmat is tisztelte. Személyes emlékeket őrzött Sír Józsefről, a világ-hírű atlétánkról, akinek edzői tevékenységét Skandinávia-szerte jól ismerték.

A magyar sportkiállítás megnyitása 1964. május 19-én Stockholmban érthető politikai és propaganda siker volt. De még talán ennél is fontosabb lett, hogy Olof Palme ettől kezdve megőrizte érdeklődését Magyarország iránt. Pedig pályája egyre magasabbra ívelt. 1969 októberében, 42 évesen, ő lett Svédország miniszterelnöke, s egyben mint a svéd Szociáldemokrata Párt elnöke, a Szocialista Internacionálé egyik vezető egyénisége is.

Mint miniszterelnök sem változtatott korábban meghirdetett nézetein, politikai meggyőződésén. Belpolitikája középpontjába a svéd jóléti állam még határozottabb, gyorsabb ütemű kiépítését helyezte. Újra meg újra azt hangsúlyozta, hogy igazságos társadalomra kell mindenkinek törekednie. S csak az a társadalom tekinthető igazságosnak, amely a valóságban teremt egyenlő lehetőségeket minden állampolgár részére a gazdaságban és minden más emberi szférában is. Palme a legalapvetőbb jognak a munkához való jogot tekintette. Számtalanszor kijelentette, hogy az a társadalom, amelyik nem biztosítja a teljes foglalkoztatottságot, nemcsak súlyos problémákat teremt a társadalom tagjai számára, hanem – figyelem! – gazdaságilag is tékoz-

ló. Palme tudta jól, hogy a tömeges munkanélküliség egészségkárosodáshoz, a halálozási arányszám statisztikailag kimutatható emelkedéséhez, az öngyilkossági ráta növekedéséhez, a családok felbomlásához vezet, sőt forrása a kábítószerezésnek és a prostitúciónak is.

A nemzetközi politikában Palme mindenekelőtt az öngyilkos nukleáris versenyfutás megállításaért és az igazi, hatékony leszerelésért szállt síkra. Az európai biztonság csakúgy szeme előtt lebegett, mint az ENSZ megerősítése – ő is hitt az ENSZ-ben! – és a fejlődő világ gyorsabb fel-emelésének szükségessége.

Hazánk iránti érdeklődése ez időben sem csökkent. Mindenkor kész volt miniszterelnökként is fogadni a Svédországba látogató magyar kormányküldöttségeket – így találkozhattam én is a hetvenes évek második felében újra, nagy örömmel. De az mindenesetre hosszú előkészületeket igényelt, hogy sor kerüljön egy hivatalos svéd miniszterelnöki látogatásra. 1985 júniusában már ez is megtörténhetett. Június 12-én is ott álltam a Ferihegyi repülőtér betonján, amikor Olof Palme feleségével és kíséretével Budapestre érkezett. A kétnapos hivatalos program meglehetősen zsúfoltra sikeredett. Hiszen szerettünk volna a tárgyalásokon és a hivatalos látogatásokon túl minél többet megmutatni kedves vendégeinknek. Jómagam a tárgyaló delegáció tagjaként minden programban részt vettem, s így időként közvetlenül is szót tudtam váltani a Palme-házaspárral, s láthattam, mennyire élvezik a látogatás valóban kötetlen, baráti légkörét.

Ráadásul az időjárás is kegyeibe fogadta a svéd vendégeket. Így például a látogatás másnapján ragyogott a nap, amikor a budai Várban sétálgatva megtekintették fővárosunk panorámáját, majd felkeresték a Mátyás templomot. A Belvárosban nyugodtan sétálhattak a Vörösmarty téren, a Duna-korzón, s Palme megtekintette XII. Károly svéd király emléktábláját, aki 1714-ben emlékezetes útján Törökországból Stralsundig lovagolt, s útközben a táblával jelzett Váci utcai házban pihent meg.

Korábban utaltam már arra, hogy egyértelműen sikeres és jó hangulatú volt a Kádár Jánossal folytatott kötetlen eszmecsere. Talán még ma sem érdektelen, ha idézem a Magyar Távirati Iroda akkori jelentésének néhány bekezdését a látogatás utolsó eseményéről, Palme sajtókonferenciájáról:

„Olof Palme elutazása előtt a budapesti Hilton szállodában találkozott a hazai és a nemzetközi sajtó képviselőivel. A sajtókonferenciát Bányász Rezső államtitkár, a Minisztertanács Tájékoztatási Hivatalának elnöke nyitotta meg.

Olof Palme bevezető nyilatkozatában kiemelte: ez az első hivatalos látogatás, amelyet svéd miniszterelnök tett Magyarországon, s a látogatás jól sikerült...

Miként e tárgyalásokon is kifejeződött, a két ország kapcsolatai problémamentesek, s számos lehetőség van e kontaktusok továbbfejlesztésére... Számos olyan programot is áttekintettek, amelyek megvalósításában közösen vehetnek részt magyar és svéd vállalatok Magyarországon, illetve más államokban.

Kitért arra is, hogy a nemzetközi kérdéseket tekintve megvitatták a kelet-nyugati kapcsolatok helyzetét, az enyhülési folyamat felélesztésének szükségességét... A találkozókon mindkét fél a fegyverkezési hajszá amiatti aggodalmát fejezte ki, s annak szükségességét, hogy az államok mielőbb megtalálják az utat a leszereléshez. S egyetértettek abban is, hogy e törekvésekben szerepük van a nagyhatalmak mellett a kis és közepes országoknak is...”

Mindehhez már csak két rövid, személyes megjegyzés kívánkozik:

Először is az, hogy Palme látogatása – mint hangsúlyozta – ugyanúgy az első miniszterelnöki látogatás volt a két ország történetében, mint Mrs. Thatcher látogatása volt brit viszonylatban 1984-ben. Márpedig egy nagykövetnek sem lehet nagyobb teljesítménye szolgálata során, mint ha létrehozza a két ország közti, történelmileg első, legmagasabb szintű látogatást. Örülök, hogy itt én egy második el-sőhöz is – legalábbis hozzájárulhattam.

Másodszor: Az a tény, hogy a semleges Svédország és akkor még a Varsói Szerződéshez tartozó Magyarország egyetértett a nemzetközi politika alapkérdéseiben, inkább már a semlegesség, mint egy újabb katonai szövetség felé mutatott volna utat...

A DIPLOMATA ÉRDEMRENDJEI

Említettem már egy korábbi fejezetben, hogy a diplomataknál csaknem olyan fontos a kitüntetés, mint a katonáknál. A díszegyenruhás eseményekre szóló meghívók ugyanis kötelezően előírják, hogy a frakkhoz, a zsaketthez vagy – ritkábban – a szmokinghoz kitüntetéseinket az eredeti vagy a kicsinyített formában viseljük. Nos, nekem ezzel a megjegyzéssel némi gondjaim voltak. Nem volt ugyanis olyan magyar kitüntetésem, amit megfelelően viselhettem volna. Így azután időnként (némi igazsággal) arra hivatkoztam, hogy elvileg ellenzem a nagy kitüntetéskultuszt.

Való igaz: nem voltam híve annak a kitüntetésdömpingnek, ami időnként hazánkat is előntötte. Ráadásul úgy, hogy egyeseknek szinte bérelt helyük volt a kitüntetési listákon. Előre le lehetett fogadni, hogy – teljesítmény ide vagy oda – az illetők neve legközelebb is olvasható lesz a kitüntetettek között. Ehhez mindenekelőtt valamilyen kisebb-nagyobb helyi, területi kiskirálynak a csapatához kellett tartozni. Én mindig arra törekedtem, hogy semmilyen elkülönítő csoporthoz ne tartozzak, ne legyek X-nek vagy Z-nek az „embere”, az én elkötelezettségem csakis Magyarországé legyen.

De végül is nem panaszkodhatom: Mrs. Thatcher magyarországi látogatása után megkaptam a Munka Érdemrend arany fokozatát. Annak külön is örültem, hogy ennek a kitüntetésnek a nevében a munka szerepel, hiszen egész életemben csak a munkát, az alkotást tanultam meg becsülni.

Kaptam persze diplomáciai munkám elismeréséül csodaszép külföldi, s bármilyen ünnepi ruházathoz jól viselhető kitüntetések. A két legmagasabbat, legdíszesebbet külön is felsorolnám:

1979-ben, feltehetően a magyar-portugál diplomáciai kapcsolatok helyreállítása és általában az államközi kapcsolatok fejlesztése érdekében folytatott munkám elismeréseként a Portugál Köztársaság elnöke a „*Tengerész Henrik Érdemrend Parancsnoki Fokozatával*” tüntetett ki. Ez a kitüntetés – mint hangsúlyozták – egyenértékű a Francia Becsületrenddel. Eredeti formájában egy mellre tűzendő, jókora ezüstcsillagból és egy kék-fehér-fekete szalagon nyakba akasztható piros-arany nagykeresztből áll. Kicsinyített formában a gomblyukban a kis kék-fehér-fekete rozetta és az ugyanilyen szalagos kiskereszt viselendő (utoljára Londonban viseltem).

1987-ben egy latin-amerikai államelnöki látogatás előkészítésében és lebonyolításában végzett munkámért kaptam meg az Argentin Köztársaság elnökétől, a *Májusi Dicsőség Érdemrend nagykereszt b. fokozata* elnevezésű kitüntetést. Ez a nagy, piros dobozt kitöltő, valóban gyönyörű kitüntetés egy fehér szegélyű, széles piros szalagra kötött, vállon vagy nyakban viselhető, impozáns nagyságú és

súlyú aranyozott csillag, továbbá egy azonos nagyságú, de a zakóra kitűzhető aranyozott csillag, valamint a gomblyukban viselhető piros-fehér rozetta. Ezt még sohasem viseltem, csak most e visszaemlékezés kedvéért kerestem elő könyvespolcomról.

Szép emlékek, annyi szent! De azért én legtöbbre mégis azokat a barátságokat, személyes ismeretségekből fakadó elismeréseket becsülöm, amiket ez a gyönyörű, de azért nagyon fáradságos pálya magával hozott. Sok kedves levelet őrzök ezekből az évtizedekből külföldi partnerektől, külföldön élő magyaroktól, magyar művészekről. Talán nem tűnik bűnös öndicséretnek, ha röviden közlök ezekből is kettőt, mégpedig legutolsó állomáshelyemről, Kanadából.

Az első levél írója Áchim András, a kanadai „Magyar Élet” c. emigrációs lap szerkesztője, egyben kiváló író, dramaturg volt. Áchim András 1956-ban hagyta el Magyarországot. S mint tehetséges, értékes emberrel, a kanadai magyarság egyik vezető egyéniségével igyekeztem kezdettől fogva jó kapcsolatot tartani, a szerkesztőséghez érkezett állampolgársági-visszahonosítási és vízumügyekben segítséget nyújtani. S nos, hazahívásom hírére, 1990. július 12-én Áchim hosszú, két sűrűn gépelt oldalas levelet küldött nekem, ebből idéznék néhány sort:

“Excellenciás Uram!
Kedves Dr. Bányász!

Nagyon nehéz számomra hozzászoktatni magam ahhoz a gondolathoz, hogy a józanul gondolkodó kanadai magyar-

ság elveszti Önt, hisz Dr. Bányász már akkor is „nyitott” az építő módon gondolkodó magyar emigráns réteg szellemi vezetői felé, amikor a hivatalos kurzus nem nézte – enyhén szólva – jó szemmel az egyre közvetlenebb formájú közeledést. Mindenesetre a magam szerény erkölcsi súlyával teszek hitet az Ön rátermettsége, integritása, jó magyar ember volta mellett... Mindezt eskü alatt is megismétlem, miszerint Dr. Bányász Rezsőt oly vérbeli diplomatának, írónak, szónoknak, politikusnak tartom, aki kanadai mandátuma folyamán – személyes tapasztalataim alapján – mindig a józan hídépítés híveként maga is számtalan igazi hívet szerzett magának és a magyar megújulás ügyének...”

A másik levél szerzője Kibédi György úr volt, aki Torontóban egy nagy gazdasági, beruházási tanácsadó vállalat elnöke (“George Kibedi International Consultants”). A levél dátuma 1990. július 9.

“Mélyen tisztelt Nagykövet Úr!

Indiában leszek egy munkán búcsúfogadásának napján, sajnos, utazásom nem tudom elhalasztani, bármennyire szerettem volna is személyesen kifejezni szívből jövő jókívánataim jövő munkáihoz.

Beszélgetéseinket sosem fogom elfelejteni. Tiszta embersége, mély tudása és az események látása és történelmi változásokba való, bölcs belehelyezése nagy példa volt arra, milyennek kell lenni egy valódi képviselőjének a nemzetnek...”

*

Nagy vita folyik manapság arról, hogy csődben van-e a magyar külpolitika. Nos, rövid néhány bekezdésben nehéz olyan diagnózist adni, ami egy napilapi cikk röpke életén túl egy mégiscsak hosszabb ideig élő könyv hasábjain is megállja a helyét.

Én azt hiszem, hogy csőd nincsen, hiszen egy ország nemzetközi kapcsolatait, összességében a történelem alakítja. S az elmúlt századokban – és vegyük tudomásul: az elmúlt évtizedekben is! – olyan maradandó szálak épültek, amelyeket kár megkísérelni utólag semmibe venni. Csak a magam szerény tapasztalatainál maradva: az angolok soha nem fogják letagadni, hogy Mrs. Thatcher a Kádár-korszakban érkezett Budapestre, az első brit-magyar miniszterelnöki látogatásra. A magyar diplomáciának is, az elmúlt évtized minden gyomlálása ellenére maradt elegendő, rátermett, tehetséges képviselője.

De, ha nincs is csőd, azért nem ártana leülni, és józanul elgondolkodni jelenkori külpolitikai dogmáinkon. Mindezekelőtt azon: mi is a mi helyünk a világban, s hol is vagyunk mi Európában.

Közismert, hogy én élesen elleneztem Magyarország belépését a NATO-ba, s helyette a semlegességet javasoltam. Nos, az intenzív kormánypropaganda hatására, a lakosság nem egészen felének a részvételével megtartott népszavazáson csak tizenöt százalék támogatta a semlegesség gondolatát. Meggyőződésem, hogy ma már – a költségeket és a kockázatokat látva – jóval többen lennének. Ennek ellenére, a demokrácia híve lévén elfogadom a döntést – de két „apró” megjegyzéssel:

1. Egy katonai szövetségen belül is lehet „szövetségesnek” lenni és lehet mindenért elsőként lelkesedő, rátromfoló „csatlósnak”. Törekedjünk a szövetségi rangra...

2. Népünk nehéz helyzetében igyekezzünk a lehető legalacsonyabb szinten, a legkisebb költséggel részt venni a NATIO-ban.

Őrizzük közép-európai helyzetünket. Se a NATO-nak, se semmiféle Európai Unió újítónak ne engedjük meg, hogy a Balkán felé toljon bennünket. A Balkán-félsziget előre láthatólag még nagyon hosszú ideig sok fejtörést okoz a nagyhatalmaknak. Nekünk semmi érdekünk sem fűződik ahhoz, hogy bármilyen balkáni háborúskodásba belemenjünk.

Ide tartozik az is, hogy Isten elleni véték feladni a Kelet-Európában még ma is rendelkezésünkre álló piacokat, üres nyugat-európai ígéretek ellenében. Évszázadok tapasztalatait, gyakorlatát ne dobjuk a személtládába, újkori meggyőződésük miatt. Legyen önálló keleti politikánk!

Végül pedig különösen: ne toborozzunk ellenségeket magunknak. Az újkeletű nacionalista politikusok, csakúgy, mint a régiek, szüntelenül gyanúba kevernek bennünket, éppen a legfontosabb területen: a szomszédságban. Márpedig a bölcs külpolitikának és azt szolgáló diplomáciának a legősibb idők óta két alaptörvénye van:

- Ne szerezz szükségtelenül ellenségeket magadnak.
- A barátaid legyenek hozzád minél közelebb, az ellenségeid minél távolabb.

A nemzetközi élet bonyolult érdekszövevényei, régi vagy még régebbi időkből magunkkal cipelt nemzeti sérelmei, óhatatlanul kreálnak olyan ellenséges érzelmeket, amelyeneket még egy jól képzett diplomáciának sem könnyű feloldania. Nem is mindig a magunk elképzelése szerint választhatunk „táncpartnereket”: néha úgy alakul ez a nemzetközi „táncrend”, hogy más nem jut nekünk, mint akit kiválasztottak.

A mindenkori világrend főszereplőinek egymás közti játékában nekünk nem osztanak lapot, jobb, ha nem is kérünk. Abba, hogy Oroszországnak, Ukrajnának és a volt Szovjetunió többi utódállamának mi lesz a súlya és a szerepe a jövő globális nemzetközi viszonyaiban, s miként alakul az USA és Oroszország vagy Kína és Oroszország viszonya, mi aligha szólhatunk bele. Félig felnőtt, nemzetközi tapasztalatokkal nem rendelkező, történelmi szemléletet tudatosan mellőző fiúcskák, ideológiai alapú törekvése a II. világháború utólagos megnyerésére, nagyhatalmak kioktatására, netán arrogáns megleckéztetésére gyorsan veszélyes vizekre vihetik az országot.

Szóval, több figyelmet a jószomszédságra. Ellenségek helyett inkább barátokat toborozzunk. A közeli rosszviszony ellen nem gyógyír a távoli barát, bármilyen hatalmas legyen is.

VÉGE